Ovaj projekat finansira Evropska unija

unicef za svako dijete

FSU u BiH ФСУ у БиХ ZSU u BiH SIF in BiH
Fondacija za socijalno uključivanje u Bosni i Hercegovini
Фондација за социјално укључивање у Босни и Херцеговини
Zaklada za socijalno uključivanje u Bosni i Hercegovini
Social Inclusion Foundation in Bosnia and Herzegovina

IBHI ИБХИ

S T R A T E G I J A

socijalne uključenosti Republike Srpske 2021-2027.

Banja Luka, decembar 2020.

Ova publikacija proizvedena je uz finansijsku podršku Evropske unije i UNICEF-a. Sadržaj publikacije isključiva je odgovornost Fondacije za socijalno uključivanje u BiH i Inicijative za bolju i humaniju inkluziju i ne predstavlja nužno stajalište Evropske unije i UNICEF-a.

S A D R Ž A J

UVOD 4

1 PANDEMIJA COVID-19 I NJENE POSLJEDICE NA RAZVOJ 5

2 SOCIJALNA UKLJUČENOST I ODRŽIVI RAZVOJ – OSNOVA NOVOG PRISTUPA SOCIJALNOM RAZVOJU 8

2.1 Socijalno uključivanje vs socijalnoj isključenosti 8

2.2 Prema Ciljevima održivog razvoja 11

3 KONTEKST SOCIJALNOG UKLJUČIVANJA U REPUBLICI SRPSKOJ – GDJE SU PROBLEMI? 13

3.1 Ekonomski razvoj 13

3.2 Demografske promjene 16

3.3 Na putu EU integracija – reforme kao uslov 19

3.4 Problemi/rizici socijalne isključenosti marginalizovanih grupa 20

3.4.1 Zaštita djece i mladih 20

3.4.2 Siromaštvo i pomoć siromašnima 27

3.4.3 Diskriminacija osoba sa invaliditetom 32

3.4.4 Osobe treće životne dobi – borba za preživljavanje 35

3.4.5 Žene i rodna neravnopravnost 37

3.4.6 Ostvarivanje prava manjinskih grupa 39

4 Ciljevi socijalnog uključivanja 41

4.1 Cilj br. 1: Unapređenje socijalnog položaja djece, mladih i porodica sa djecom 41

4.2 Cilj br. 2: Borba protiv siromaštva 42

4.3 Cilj br. 3: Izjednačavanje mogućnosti i ukidanje diskriminacija lica sa invaliditetom 43

4.4 Cilj br. 4: Sigurna starost 44

4.5 Cilj br. 5: Potpuna rodna ravnopravnost 45

4.6 Cilj br. 6: Izgradnja tolerantnog društva za sve 45

5 Mehanizmi socijalnog uključivanja – akceleratori promjena 46

5.1 Akcelerator 1: Unapređenje politika socijalne zaštite 46

5.2 Akcelerator 2: Zapošljavanje za sve i radna aktivacija ranjivih kategorija 49

5.3 Akcelerator 3: Efikasna zdravstvena zaštita 51

5.4 Akcelerator 4: Inkluzivnost obrazovanja 52

5.5 Akcelerator 5: Uspostavljanje novih politika finansiranja socijalne zaštite 53

6 Indikatori socijalne uključenosti – indikatori stanja/učinka i indikatori procesa 55

7 Kako dalje? – Finalizacija dokumenta i provođenje strategije 56

8 ANEKS- statistički pokazatelji - 58

UVOD

Strategija socijalnog uključivanja predstavlja dio zajedničkog nastojanja Vlade Republike Srpske i organizacija civilnog civilnog društva da se kroz sistemska unapređenja poboljša kvalitet života socijalno osjetljivih i društveno marginalizovanih grupa stanovništva.

Potreba izrade ove Strategije proizilazi iz Ustava Republike Srpske kojim se Republika Srpska definiše kao zajednica zasnovana na socijalnoj pravdi, garantovanju i zaštiti ljudskih sloboda i prava kroz poštivanje opštih i posebnih međunarodnih standarda. Obaveza uređivanja predmetne materije ove strategije nalazi se u amadmanu XXXII, član 68. Ustava prema kojem Republika Srpska uređuje i obezbjeđuje rad sistema javnih službi, osnovne ciljeve i pravce demografskog i socijalnog razvoja, te oblasti zapošljavanja, socijalnog osiguranja i druge oblike socijalne zaštite.

Izrade ove Strategije proizilazi i iz potrebe usaglašavanja domaćih propisa sa usvojenim međunaraodnim dokumentima iz oblasti ljudskih i građanskih prava, kao što su: UN Konvencija o pravima lica sa invaliditetom, UN Konvencija o pravima djeteta, Strategije socijalne kohezije Savjeta Evrope, Evropska socijalna povelja i dr.

Socijalno osjetljive i marginalizovane grupe stanovništva jesu pojedinci, porodice i društvene grupe koje su lišene mogućnosti da ostvare ključne društvene vrijednosti kao što su: pravo na rad, ostvarivanje stvaralačkih i kreativnih potencijala, materijalnog blagostanja, ljudskog dostojanstva, socijalne sigurnosti, perspektive budućnosti i dr. Pripadnici ovih grupa stanovništva čine najveći dio korisničke populacije javnih sistema koji se bave pitanjima socijalne sigurnosti i socijalne zaštite građana u Republici Srpskoj.

Kvaliteta života socijalno osjetljivih i marginalizovanih grupa često i u najvećoj mjeri zavisi od efikasnosti javnih sistema koji se bave planiranjem, organizovanjem i provođenjem mjera zaštite i podrške. Rezultati tih mjera su pokazatelji uspješnosti društva da se bore protiv socijalnih problema i stanja socijalne isključenosti u kojima se socijalno osjetljive i marginalizovani pojedinci, porodice i grupe stanovništva nalaze. Društvo potpune socijalne uključenosti, predstavlja ideal kome Republika Srpska teži da ostvari u svom ekonomskom i socijalnom razvoju.

Participacija korisničkih organizacija civilnog društva u izradi Strategije socijalnog uključivanja preduslov je ostvarivanja efikasnih sistema socijalne sigurnosti i mjera socijalne zaštite. U tom smislu, zjednički rad na izradi ovog dokumenta garant je uspješnosti društva Republike Srpske u borbi protiv socijalne isključenosti marginalizovanih i socijalno osjetljivih grupa stanovništva.

Strategija socijalnog uključivanja polazi od činjenice da su građani, subjekti a ne objekti društvenih procesa. Javni sistemi su mehanizmi društvenog djelovanja putem kojih se građanima omogućava ostvarivanje prava kao ključnog elementa procesa socijalnog uključivanja. Pristup pravima i uslugama je preduslov socijalnog uključivanja a time i smanjenja socijalne isključenosti u društvu. Sa aspekta položaja socijalno osjetljivih i marginalizovanih grupa, ovaj dokumenat predstvalja ključno sredstvo društvene afirmacije njihovih prava i mogućnost sistemskog unapređenja kvaliteta njihovog života.

Ovaj dokument povezuje potrebe pripadnika socijalno osjetljivih grupa i sistemska rješenja putem kojih se ostvaruju ciljevi procesa socijalnog uključivanja. Iz situacione analize stanja, probleme i društvenog konteksta socijalne isključenosti proizilaze ciljevi socijalnog uključivanja čije ostvarivanje podrazumijeva aktiviranje sistemskih mehanizama. Pojam koji

povezuje ove elemente i čini ovaj pristup jedinstvenim u metodološkom smislu jeste „promjena“, koja je ujedno i krajnji očekivani rezultat procesa socijalnog uključivanja.

Kako bi se proces planiranja održao metodološki konzistentnim i učinio operativno ostvarivim veoma je važno da se na polju određivanja prioritetnih pitanja socijalnog razvoja, na polju definisanja ciljeva i mjera uključe svi relevantni i zainteresovani subjekti koji će realizovati strategiju. Veoma je važno da uključeni u ovaj proces strateškog planiranja razumiju ulogu akceleratora promjena koji su ovdje uvedeni kako bi se uspostavila neophodna veza između sistemskih unapređenja i postizana strateških ciljeva.

Određivanje programa, konkretnih aktivnosti, operativnih indikatora, potrebnih resursa, vremenskih rokova i organizacione strukture realizacije strategije biće tema njihovog operativnog planiranja koje će uslijediti nakon prihvatanja ove strategije.

Delegacija Evropske unije i UNICEF podržavaju projekat „Izgradimo zagovaračku platformu za socijalnu uključenost - Zastani i poslušaj“ koji implementiraju Fondacija za socijalno uključivanje u Bosni i Hercegovini (FSU u BiH) i Inicijativa za bolju i humaniju inkluziju (IBHI). Jedan od ciljeva projekta je iniciranje i priprema strategija socijalnog uključivanja u FBiH, RS i BD BiH.

Radne nacrte strategija priprema ekspertski tim: dr- Žarko Papić- tim lider, prof. dr. Ljubo Lepir (Republika Srpska), Fahrudin Memić - statističar, mr. sci. Maida Fetahagić (FBiH) i mr. sci. Nataša Stevanović (Distrikt Brčko).

1 PANDEMIJA COVID-19 I NJENE POSLJEDICE NA RAZVOJ

Sredinom marta 2020. godine, na globalnom planu postalo je potpuno jasno da će aktuelna pandemija COVID-19 imati veliki uticaj na ukupni ekonomski i socijalni razvoj svih zemalja u svijetu. Iznenadno izbijanje i naglo širenje zdravstveno-epidemiološke krize u potpunosti je promjenila sliku o prioritetima razvoja u svijetu. Potpuno nepripremljeni sistemi društvenog djelovanja (posebno zdravstveni i ekonomski) počeli su se raspadati, a dotadašnji načini funkcionisanja javnih službi pokazali su se neefikasnim.

Kao odgovor u tom trenutku, uvedene su veoma restriktivne mjere koje su ograničavale kretanje i komunikaciju ljudi što je bio direktni atak na globalni progres. Uvedena su vanredna stanja u velikom broju država, zabranjena su masovna okupljanja, ograničen i potpuno zabranjen rad pojedinih privrednih subjekata, stupile su na snagu obavezne higijensko epidemiološke mjere, uspostavljene su rigorozne inspekcijske kontrole, ograničeno je kretanje ljudi, roba i kapitala, blokirane su međudržavne granice itd. Ovakve restriktivne mjere, u veoma kratkom roku, dovele su do razornih socijalno-ekonomskih posljedica i globalne krize koja se već pokazala da će biti duboka, i da će izlazak iz nje biti veoma težak i dugotrajan.

Veoma je brzo postalo jasno da u svijetu više ništa neće biti isto i da ćemo se morati prilagođavati novonastaloj stvarnosti koja podrazumijeva „život sa COVIDOM-19“. Sve razvojne politike (na globalnom i nacionalnom nivou) moraće da se revidiraju i da se prilagode novim uslovima organizacije života kakvu nam nameće stanje pandemije. Ekonomske politike će morati da daju odgovore na razorne posljedice koje pandemija ostavlja na ekonomske resurse i materijalnu moć društva, a socijalne politike će se morati usmjeriti na rješavanje pitanja socijalnih nejednakosti i siromaštva koje će se vremenom povećavati.

Proizvodne aktivnosti su svedene na minimum, a industrijska proizvodnja ostvarivala je ekonomske gubitke u svim zemljama svijeta. Posebno teška situacija je u zemljama u razvoju i tranzicijskim društvima. Procjene UNDP-a[1] govore da bi polovica svih radnih mjesta u tim zemljama moglo biti izgubljeno, a gubitak prihoda mogli bi biti nekoliko stotina milijardi dolara. Prema istom mišljenju procijenjuje se da će ti će gubici imati velik odjek u društvima, uticati na obrazovanje, ljudska prava i, u najtežim slučajevima, osnovnu prehrambenu sigurnost i prehranu. Posebno teško će biti u privatnom preduzetničkom sektoru koji će izgubiti potencijal da osigura ekonomski isplativo poslovanje.

Zdravstvena zaštita je oblast društvenog djelovanja koja je najviše na udaru posljedica ove krize. Pružanje efikasne zdravstvene zaštite i upravljanje rizikom od zaraze predstavlja najveći izazov aktuelnog stanja. Sistemi zdravstvene zaštite u svijetu, generalno nisu bili pripremljeni za eskalaciju rizika ovakvog nivoa, pa je bilo sasvim izvjesno da će doći do kolapsa u funkcionisanju zdravstvenih ustanova kada se nađu pod velikim pritiskom broja zaraženih i oboljelih. Službe zdravstvene zaštite su se „u hodu“ i nabrzinu reorganizovale za potrebe primanja većeg broja zaraženih što je podrazumijevalo obezbjeđivanje dodatnih prostora, materijalno-tehničkih sredstava, opreme i lijekova, te ljudskih resursa. Jedno od ključnih i realnih pitanja u toku pandemije je hoće li se zbog nedostatka materijalnih sredstava moći pružiti zdravstvena zaštita svima onim kojima je ona potrebna. Posebno je takvo stanje bilo izraženo na početku pandemije.

Posebno teška situacija će biti u slabo razvijenim i tranzicijskim zemljama. Ionako slaba država u ovim zemljama će se naći u velikim teškoćama zbog smanjenja javnih finansija. Fondovi socijalnog osiguranja, zbog smanjenja prihoda, neće moći finansirati obaveze koje proizilaze iz ostvarivanja prava na penziono-invalidsko i zdravstveno osiguranje. Država će morati sa svojim budžetima preuzeti u značajnoj mjeri finansiranje penzija, invalidnina i troškove liječenja. S obzirom na to da se očekuje duboka i dugotrajna ekonomska recesija, prihodi u državnim budžetima ovih zemalja će biti smanjeni što će onemogućiti redovno izmirenje socijalnih prestacija prema socijalno osjetljivim grupama građana.

Samo mjesec dana od uvođenja restriktivnih mjera u BiH i Republici Srpskoj[2] su zabilježeni prvi negativni trendovi razvoja koji se nisu mogli predvidjeti početkom 2020. godine kada su usvajani redovni planski dokumenti.

Iz prvih analiza o uticaju pandemije na ekonomski razvoj[3] može se zaključiti da će se BiH, a time i Republika Srpska, susretati sa veoma teškim problemima koji se ogledaju u slijedećem:

- Predviđanja o padu BDP između 2% i 5% govore u prilog da će BiH ući u period recesije o čijoj dubini i dugotrajnosti će odlučiti dužina trajanja krize i kvalitet mjera koje će poduzeti vlasti prema realnom sektoru.
- Porast nezaposlenosti, posebno u uslužnim djelatnostima će imati uzlaznu putanju.

[1] Pogledati:
https://www.ba.undp.org/content/bosnia_and_herzegovina/bs/home/presscenter/vijesti/2020/covid-19-UNDP-response.html

[2] Republika Srpska je donijela odluku o obustavljanju nastave u svim školama i fakultetima 11. marta 2020., proglasila je vanrednu situaciju 16. marta, a Narodna skupština je uvela vanredno stanje 28. marta 2020.

[3] Među prvim analizama ovog tipa uradio je tim UNDP-a, pod nazivom Economic Impact Assessment of COVID-19 in BiH
Dostupno na:
https://www.ba.undp.org/content/bosnia_and_herzegovina/en/home/library/publications/EconomicImpactAssessment.html Pristupljeno: 2. juni 2020.

- Veće posljedice će pretrpiti mala i srednja preduzeća koja nemaju kapacitet da nadomjeste gubitke proizašle iz pada potražnje i poremećaja u lancu snabdjevanja.
- Pored direktnog i indirektnog uticaja na pojedine privredne grane (sektore uslužnih djelatnosti, transporta, maloprodaje industrijsku proizvodnju), dugoročno treba očekivati negativne posljedice na ukupnu ekonomiju.
- Većina firmi u BiH su imale pad poslovnih aktivnosti, smanjenje prometa i pad prihoda što je zavisilo od nivoa restriktivnosti preduzetih mjera od strane nadležnih organa vlasti.
- Pad izvoza i uvoza, što je direktna posljedica restriktivnih mjera u oblasti saobraćaja i transporta, imaće značajan uticaj na buduća ekonomska kretanja u BiH.
- Poremećaji na globalnom tržištu mogu biti nove šanse razvoja kompanija u BiH, a posebno izvozno orjentisanih, jer će oslanjanje poslovanja na unutrašnje potrebe tržišta dovesti do potražnje za kvalifikovanom radnom snagom čime će se povećati konkurentnost domaćih kompanija u odnosu na kompanije iz regiona.
- Većina firmi je sklona da probleme sa kojima se susreće rješava na način da se bar privremeno pristupi restriktivnim mjerama kao što su otpuštanje radnika i smanjivanje plata.
- Iako je u početku negativan uticaj pandemije više pogađao ženski dio populacije nego muškarce, a posebno one poslovno aktivne, pokazatelji govore o smanjivanju te razlike.
- Veće posljedice pandemije će osjetiti nekvalifikovani radnici i nezaposleni mladi ljudi zbog čega bi mjere podrške trebale biti prioritetno usmjerene prema njima.
- Kriza prouzrokovana pandemijom imaće negativne uticaje na ostvarivanje Globalnih ciljeva održivog razvoja, a posebno cilja br. 3 - Svijet bez siromaštva i cilja br. 8 – Dostojanstven rad i ekonomski rast.

Druge analize takođe potvrđuju ova predviđanja i donose još sumornije prognoze negativnih uticaja pandemije na svjetski, pa tako i na socio-ekonomski razvoj BiH i Republike Srpske.[4]

Od samog početka pandemije vlade u BiH poduzele su niz aktivnosti na suzbijanju posljedica pandemije kako na zdravstvenom tako isto i na ekonomskom planu.[5] Vlada Republike Srpske donijela je niz mijera koje su imale za cilj, prije svega, sprečavanje širenja korona virusa, podizanje efikasnosti zdravstvenog sistema, obezbjeđenja zdravstvene zaštite i pružanje ekonomske pomoći privredi. Posebno treba naglasiti nastojanja Vlade da se interveniše prema privrednom sektoru kako bi se ublažile ekonomske posljedice krize. U tom smislu, treba izdvojiti nekoliko kojima je bio za cilj očuvanje privrednih aktivnosti, radnih mjesta i kupovne moći stanovništva. U prvih šest mjeseci pandemije usvijeni su slijedeći akti na republičkom nivou:

[4] Pogledati studiju Svjetske banke „Ekonomski i socijalni uticaj COVID-19“. Dostupno na: http://pubdocs.worldbank.org/en/134541590708748966/WBRER17-07-Air-Pollution-BOS.pdf
Takođe, pogledati rezultate istraživanja Unija udruženje poslodavaca Republike Srpske „Uticaj COVID-19 na poslovanje u Republici Srpskoj“. Dostupno na: http://unijauprs.org/dokumenti/covid-19/covid-19-RS.html Pristupljeno 22.9.2020.

[5] Da sredine septembra 2020. godine na nivou države, entiteta, Brčko Distrikta i kantona u FBiH usvojeno je preko osamdeset propisa (zakona, pravilnika,odluka, naredbi) kojima se regulišu opšta i konkretna postupanja vezana za sprečavanje širenja bolesti i ublažavanja ekonomskih posljedica virusa COVID19. Detaljnije pogledati na: https://www.paragraf.ba/propisi-naredbe-bosne-i-hercegovine-za-sprecavanje-sirenja-korona-virusa-covid-19.html, Pristupljeno 22.9.2020.

- Odluku o hitnoj isplati povrata poreza i doprinosa za povećanje plata u 2019. godini;
- Odluku o privremenoj odgodi plaćanja poreskih obaveza („Sl. glasnik RS“, br. 28/20);
- Odluku o tromjesečnom moratorijumu na otplatu glavnice i kamate uz produženje roka otplate za tri mjeseca („Sl. glasnik RS“, br. 28/20);
- Odluka o privremenim mjerama mikrokreditnim organizacijama za ublažavanje negativnih ekonomskih posljedica uzrokovanih virusnim oboljenjem covid-19 ("Sl. glasnik RS", br. 89/2020);
- Odluka o privremenim mjerama bankama za ublažavanje negativnih ekonomskih posljedica uzrokovanih virusnim oboljenjem covid-19 ("Sl. glasnik RS", br. 89/2020);
- Odluka o oslobađanju od obračuna i plaćanja indirektnih poreza i povratu već plaćenih indirektnih poreza na opremu i sredstva donirana od strane domaćih i međunarodnih subjekata za potrebe prevencije, suzbijanja i otklanjanja epidemije prouzrokovane korona virusom (kovid-19) ("Sl. glasnik RS", br. 20/2020 i 24/2020);
- Uredba o uslovima i načinu korištenja turističkih vaučera u ugostiteljskim objektima;
- Odluka o privremenim mjerama koje se odnose na pravna lica i preduzetnike u svrhu sprečavanja štetnih posljedica epidemije korona virusa na privredne subjekte ("Sl. glasnik RS", br. 28/2020) i dr.

Ovakve mjere su uticale na smanjen obim otpuštanja radnika i zadržavanje relativno stabilne socijalne sigurnosti građana. Tome su svakako doprinijela nastojanja institucija Republike Srpske da se zadrži redovno isplaćivanje svih obaveze prema građanima koje proizilaze iz ostvarivanja socijalnih i drugih prava, kao što su penzije, invalidnine, socijalne prestacije i dr. Međutim, svima je jasno da takva situacija neće ostati. Posljedice pandemije će ostaviti duboke posljedice na funkcionisanje svih oblasti života kako na nivou države tako isto i na nivou svake porodice i svakog pojedinca. Pored problema očuvanja zdravlja i ekonomske sigurnosti prouzrokovane, prije svega, rizikom oboljevanja i gubitkom zaposlenja, svaki pojedinac i njegova porodica će morati u svoju svakodnevnicu unijeti nova ponašanja koje će značajno promijeniti stilove života. Promjene će se osjetiti na materijalnom položaju porodice, mentalnom zdravlju njenih članova, međusobnim odnosima, emocionalnom i intimnim životu svakog građanina Republike Srpske.

2 SOCIJALNA UKLJUČENOST I ODRŽIVI RAZVOJ – OSNOVA NOVOG PRISTUPA SOCIJALNOM RAZVOJU

2.1 Socijalno uključivanje vs socijalnoj isključenosti

Pojmovi socijalne isključenosti i socijalnog uključivanja su nastali kao rezultat traženja evropskog odgovora na probleme novih oblika siromaštva i društvene marginalizacije, njihovih uzroka i mogućih načina borbe protiv njih u savremenom društvu. Oni su se razvili u političkom diskursu Evropske unije 80-ih i 90-ih godina prošlog vijeka, da bi početkom ovog vijeka postali strateški koncept EU politika socijalnog razvoja. To su višedimenzionalni pojmovi koji povezuju materijane i nematerijane aspekte čovjekovog života.

Iako je sam pojam socijalne isključenosti usko vezan za pojam siromaštva, on ne znači samo odsustvo prihoda ili materijalnih resursa već u sebi uključuje redukciju mogućnosti i šansi korištenja socijalnih resursa od strane svakog pojedinca u zajednici. Znatan broj teoretičara smatraju da se isključenost može pojmiti kao neuspjeh u jednom ili više socijetalnih sistema:

- demokratsko-pravnom sistemu, koji obezbjeđuje građansku ili civilnu integraciju,
- radno-tržišnom sistemu, koji promiče ekonomsku integraciju,
- sistemu socijalne dobrobiti, koji promoviše socijalnu integraciju,
- porodičnom sistemu i sistemu lokalne zajednice, koji obezbjeđuje interpersonalnu integraciju.[6]

Biti socijalno isključen znači da je uskraćen potpuni pristup pravima građanskog statusa koja su važna pretpostavka osiguranju zaposlenja, materijalnih primanja, zdravstvene zaštite, obrazovanja, socijalne zaštite, kulturnog i etničkog identiteta i sl. Ukratko, socijalno su isključeni oni pojedinci koji nisu u mogućnosti učestvovati u normalnim (uobičajenim) aktivnostima društva kojemu pripadaju, ili su diskriminisani, zbog činioca koji su izvan njihove kontrole i koji mogu biti uslovljeni individualnim stanjima, društvenim okolnostima, institucionalnim postupanjima i sistemskim ograničenjima. Diskriminacija se javlja u javnim institucijama, kao što su pravni sistem ili obrazovne, zdravstvene i socijalne usluge, kao i u okvirima postupanja javnih institucija.

Socijalna isključenost ne znači samo materijalnu deprivaciju, već i osjećaje inferiornosti, otuđenja, gubitka i sramote. Biti socijalno isključen je i društveni status i samopoimanje. Socijalna isključenost odražava status pojedinca u odnosu na opšte društvo, što je mnogo više od siromaštva u prihodima.[7]

Savjet EU definiše socijalnu isključenost kao „proces kojiim su određeni pojedinci gurnuti na ivicu društva i spriječeni u punom učestvovanju u društvu zbog siromaštva ili nedostataka osnovnih znanja i mogućnosti za doživotno učenje, ili kao rezultat diskriminacije. Ovo ih udaljava od mogućnosti, zaposlenja, prihoda i obrazovanja, kao i od društvenih mreže koje postoje unutar zajednice“.[8]

Nasuprot ovom pojmu stoji javna politika protiv socijalne isključenosti koja se definiše kao politike socijalnog uključivanja. Prema Savjetu Evrope socijalno uključivanje je „proces koji omogućuje da oni koji su u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti dobiju mogućnost i sredstva koja su potrebna za puno učešće u ekonomskom, društvenom i kulturnom životu i postizanju životnog standarda i blagostanja koji se smatraju normalnim u društvu u kojem žive“.[9]

Socijalno uključivanje podrazumijeva angažman države na rješavanju nedovoljnosti i prevazilaženje sistemskih prepreka, te stvaranje uslova za podizanje kvaliteta života onih koji su isključeni ili se nalaze na marginama društva, a posebno djece i mladih, nezaposlenih, lica sa invaliditetom, starijih osoba i drugih marginalizovanih grupa. Pristup orjentisan prema čovjeku čini okosnicu koncepta socijalnog uključivanja.

---

[6] Šućur, Z., 2004. Socijalna isključenost: pojam, pristup i operacionalizacija. Revija za sociologiju, Vol. 35 No. 1-2, 2004.)

[7] FSU u BiH i IBHI, 2019. Prema Evropskoj Uniji - Ključni problemi socijalnog uključivanja u BiH. Dostupno na: http://www.ibhi.ba/Documents/Publikacije/2019/Prvi_policy_papir_finalna_verzija.pdf. Pristupljeno: 25. mart 2020.

[8] Savjet EU, 2004.

[9] isto.

Koncept socijalne uključenosti korenspodira sa pojmovima socijalne kohezije i humanog razvoja. Naime, osnovni principi kohezivnog i humanog društva podrazumijevaju socijalno uključivanje kao osnovni postulat pravednog i demokratskog društva. Prema redefiniranom konceptu „Humani razvoj je širenje ljudskih sloboda da ljudi žive dug, zdrav i kreativan život; da unaprijede ciljeve koje imaju razloga da vrednuju; i da aktivno učestvuju u oblikovanju pravednog i održivog razvoja na zajedničkoj planeti. Ljudi su i korisnici i pokretači humanog razvoja, i pojedinačno i u grupama“.[10]

Socijalna uključenost je ujedno cilj i metod socijalnog razvoja. U kontekstu socijalnog uključivanja, socijalni razvoj podrazumijeva proces kvantitativnog rasta i kvalitativnih promjena koje se dešavaju unutar socijalnoekonomske strukture društva, a koji se odnose na unapređenje položaja socijalno marginalizovanih grupa u društvu i poboljšanje uslova za ostvarenje njihovih egzistencijalnih, zdravstvenih, radnih i socijalnih potreba.

Posmatranje procesa socijalnog uključivanja iz perspektive onih koji su najosjetljiviji dijelovi zajednice znači upravo približavanju stvarnim problemima socijalne isključenosti u jednom društvu. Sistemi, institucije i pružaoci usluga ne mogu adekvatno odgovoriti na stanja socijalne isključenosti ukoliko ne respektuju perspektivu građanina-korisnika javnih sredstava i usluga. Korisnička perspektiva znači upravo kreiranje efikasnih i funkcionalnih rješenja sa najoptimalnijim odnosom uloženog i ostvarenog, odnosno, korisnička perspektiva podrazumijeva moguće i ostvarive politike socijalnog uključivanja.

Za kontekst socijalne uključenosti u BiH posebno su značajne obaveze koje proizilaze iz procesa pridruživanja Evropskoj Uniji koji je u ovoj oblasti naslonjen na provođenje principa i prava utvrđenih Evropskim stubom socijalnih prava[11].

Reformskom agendom iz 2015., planovima ekonomskih reformi za period 2018-2022. i drugim strateškim dokumentima iz pojedinih oblasti, Vlada Republike Srpske nastojala je inkorporirati ključne razvojne pravce proizašle iz obaveza evropskih integracija u svoje zvanične politike. Ciljevi djelovanja prema socijalno osjetljivim grupama stanovništva su se našli u tim dokumentima, a koncept socijalnog uključivanja postao je nezaobilazan u definisanju opštih ciljeva razvoja zajednice.

Faktori koji određuju socijalni razvoj i procese socijalnog uključivanja u Republici Srpskoj proizilaze iz aktuelnih unutrašnjih društveno-ekonomskih procesa, politika i praksa društvenog djelovanja, te uticaja globalnih kretanja na ekonomskom, socijalnom i ekološkom planu među koje treba ubrojati i posljedice aktuelne pandemijske krize izazvane virusom COVID-19.

[10] UNDP, 2010. Human Development Report (HDR 2010). Dostupno na: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/270/hdr_2010_en_complete_reprint.pdf. Pristupljeno 25. mart 2020.

[11] U odjeljku „Socijalna zaštita i uključenost“ dato je deset prioriteta na kojima države članice trebaju raditi, a to su: Briga o djeci i podrška djeci; Socijalna zaštita; Davanje za nezaposlenost; Minimalni dohodak; Dohodak i starosti i penzije; Zdravstvena zaštita; Uključenost lica sa invaliditetom; Dugotrajna zaštita; Stanovanje i pomoć beskućnicima i Pristup osnovnim uslugama. Dostupno na: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/social-summit-european-pillar-social-rights-booklet_hr.pdf Pristupljeno: 20. marta 2020. Dokumenat dostupan na: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/social-summit-european-pillar-social-rights-booklet_hr.pdf. Pristupljeno: 20. marta 2020.

2.2 Prema Ciljevima održivog razvoja

Bosna i Hercegovina je u septembru 2016. godine usvojila dokument „Transformisanje svijeta; Agenda 2030 za održiv razvoj i ciljeve održivog razvoja kao okvir za praćenje.“ Time je BiH prihvatila pet osnovnih principa na kojima se zasniva proces ostvarivanja Ciljeva održivog razvoja[12], a to su:

- *univerzalnost* - Agenda je primjenjiva za sve zemlje
- *integracija* - održiv razvoj zahtjeva politike i programiranje koji paralelno sadrže socijalne, ekološke i ekonomske komponente
- *“niko ne smije biti isključen”* - aspekti generacijske i međugeneracijske jednakosti trebaju podržati tranziciju ka održivom razvoju
- *uključivost* - sudjelovanje svih segmenata društva - bez obzira na njihovu rasu, spol, etnička pripadnost i identitet - za doprinos njezinoj provedbi.
- *višestruka partnerstva* - uspostavljanje partnerstava s više zainteresiranih strana za mobiliziranje i razmjenu znanja, stručnosti, tehnologije i financijskih resursa za podršku postizanju SDG-ova u svim zemljama.[13]

Agenda 2030. predstavlja koncept razvoja društva koji podrazumijeva postizanje ravnoteže između ekonomskih, socijalnih, kultoroloških i okolišnih zahtjeva kako bi se „zadovoljile potrebe sadašnjih generacija, bez ugrožavanja mogućnosti budućih generacija da zadovolje svoje potrebe“[14].

U samoj srži teorije održivog razvoja je stvaranje harmoničnog društveno-ekonomskog okruženja koje će omogućiti razvoj društva ne ugrožavajući prirodnu okolinu. U tom smislu, cilj razvoja zajednice se nalazi u opštoj dobrobiti koja ne zapostavlja individualne potrebe već ih prepoznaje kao podizanje kvaliteta života svakog njenog člana a u skladu sa njegovim potreba i mogućnostima koju pruža njegova okolina.

U Pariškom sporazumu[15] data je direktna poveznica između ciljeva održivog razvoja i klimatskih promjena. ovom kontekstu važan je i „okvir za smanjenje katastrofa iz Sendaija za period 2015-2030.“ usvojen na Trećoj svjetskoj Konferenciji UN, koji uključuje i Agenda 2030.[16] Kao cilj UN istaknuto je „znatno smanjenje rizika od katastrofa i gubitaka ljudskih života, sredstava za život i zdravlje, te ekonomske, fizičke, socijalne, kulturne i ekološke imovine osoba, privrednih društava, zajednica i zemalja. Za ostvarivanje tih ciljeva traži se provedba„ integriranih i inkluzivnih ekonomskih, strukturalnih, pravnih, socijalnih,

[12] Na Samitu o održivom razvoju, koji se održao 25. septembra 2015. godine u Njujorku, države članice Ujedinjenih nacija usvojile su Program održivog razvoja do 2030. godine, koji sadrži 17 Ciljeva održivog razvoja sa ciljem iskorjenjivanja siromaštva, borbe protiv neravnopravnosti i nepravde i rješavanje pitanja klimatskih promjena do 2030. godine.

[13] FSU u BiH i IBHI. (2019). Prema Evropskoj Uniji – Preporuke za unapređenje socijalnog uključivanja u BiH. Dostupno na: http://www.ibhi.ba/Documents/Publikacije/2019/Drugi_policy%20papir_Prema_Evropskoj_Uniji_Preporuke_za_unaprjedjenje_socijalnog_ukljucivanja_u%20BiH.pdf Pristupljeno: 10. aprila 2020.

[14] Ova definicija održivog razvoja prvi put je data u Izvještaju svjetske komisije za okoliš i razvoj „Naša zajednička budućnost“ (WECD – tzv. Brundtland komisija) 1987. godine

[15] Vidi; „Pariški sporazum uz okvirnu Konvenciju Ujedinjenih nacija o klimatskim promjenama“ službeni glasnik BIH, MU1/ 17. Dostupno na: http://www.mvteo.gov.ba/data/Home/Документи/Водни%20ресурси/Konvencije%20okoliš/Pariški_sporazu Hrv.pdf)

[16] Agenda 2030 uključuje, pored UN-ovog Okvira iz Sendaija za smanjenje rizika od katastrofa za razdoblje 2015.-2030., i Akcijski plan Treće Konferencije Ujedinjenih naroda o finansiranju razvoja iz jula 2015., te Pariški sporazum o klimatskim promjenama iz aprila 2016.godine.

zdravstvenih, kulturnih, obrazovnih, ekoloških, tehnoloških, političkih i institucionalnih mjera“. Naglašava se da svaka država ima primarnu odgovornost za prevenciju i smanjenje rizika od katastrofa uz potrebnu međunarodnu saradnju. Posebno je to značajno kod pojave prirodnih katastrofa koje poprimaju globalni karakter, kao što je aktuelna kriza prouzrokovana pandemijom virusa COVID-19. Prema ovom dokumentu, prioriteti djelovanja država u kriznim situacijama i katastrofama su:

- razumijevanje rizika od katastrofa;
- jačanje upravljanja rizicima od katastrofa;
- ulaganje u smanjenje rizika od katastrofa;
- jačanje pripravnosti za katastrofe za efikasan odgovor i za unaprjeđenje ponovne izgradnje prilikom oporavka, sanacije i obnove

Evropska unija podržala je UN ciljeve održivog razvoja. Evropski konsenzus o razvoju među članicama predstavlja osnov za usklađivanje razvojne politike EU sa Agendom 2030. Ona se obavezala da će svoje politike usklađivati sa proklamovanim ciljevima. Početkom 2019. godine Evropska Komisija je objavila dokument za razmatranje: “O održivoj Evropi do 2030”[17]. Korištenjem UN-ovih ciljeva održivog razvoja kao smjernica, u dokumentu su utvrđeni temelji politike za održivost:

- od linearnog ka cirkularnoj ekonomiji, koja smanjuje otpad i potrebu za izdvajanjem novih resursa;
- održivost od polja do stola, modernizirana zajednička poljoprivredna politika i održiv prehrambeni sistem;
- energija, zgrade i mobilnost otporni na promjene u budućnosti, odnosno čista energija ključna za održivu budućnost;
- osigurati socijalnu pravednost i podršku pravednom prelazu na održivost, gdje promocija socijalnih prava i dobrobit svih pridonosi socijalnoj koheziji u članicama i u cijeloj EU.[18]

Evropska unija i Ujedinjeni narodi su partneri u izgradnji sigurnijeg i boljeg svijeta za sve. Njihovi zajednički angažman na ostvarivanju Globalnih ciljeva održivog razvoja prepoznaju se kao sinergijsko djelovanje na međunarodnom planu. Novi evropski planski period 2021-2027. biće usmjeren upravo prema stvaranju održive Evropske unije zasnovane na Održivim ciljevima razvoja (SDG). Na taj način BiH je dvostruko povezana sa obavezama koje proizilaze iz ciljeva održivog razvoja: putem implementacije Strateškog plana UNDP[19] i putem obaveza koje proizilaze iz procesa EU integracija. Prihvatanjem SDGs, BiH se obavezala na njihovu punu implemantaciju u svim razvojno-planskim dokumentima[20].

[17] EU (2019). Dostupan na : https://ec.europa.eu/commission/publications/reflection-paper-towards-sustainable-europe-2030_hr Pristupljeno: juni 2020.

[18] FSU u BiH i IBHI (2019). Prema Evropskoj Uniji - Preporuke za unaprjeđenje socijalnog uključivanja u BiH. Dostupno na: http://www.ibhi.ba/Documents/Publikacije/2019/ Pristupljeno 15 april 2020.

[19] Svih 17 Ciljeva održivog razvoja povezano je sa tematskim područjima iz Strateškog plana UNDP-a, a to su: održivi razvoj, demokratsko upravljanje i izgradnja mira i klima i otpornost na katastrofe. Cilj broj 1, koji se odnosi na siromaštvo, cilj broj 10, koji se odnosi na neravnopravnost i cilj broj 16, koji se odnosi na upravljanje, posebno su bitni za aktuelno djelovanje UNDP-a i dugoročno planiranje u BiH (isto).

[20] Neposredno prije proglašenja vanrednog stanja prouzrokovano pandemijom CORONA virusa UNDP i institucije BiH su radile na Okviru saradnje za održivi razvoj 2021-2025. Partnerstvo za održivi razvoj u kojem su definisana četiri strateška prioriteta za saradnju BiH i UN, a to su: Održivi, otporni i inkluzivni rast; Kvalitetno, dostupno i inkluzivno obrazovanje, zdravstvo i socijalna zaštita; Uprava i vladavina prava sa ljudima u fokusu i Angažovanje građana i zajednice za socijalnu koheziju.

Kroz MAPS proces u decembru 2018. godine utvrđena su četiri šira pravca održivog razvoja u BiH, a to su: dobra uprava i upravljanje javnim sektorom, pametan rast, investiranje u novi društveni ugovor i ljudski kapital za 21. vijek.

Vlada Republike Srpske, Zaključkom iz septembra 2017. godine, potvrdila je posvećenost Republike Srpske postizanju ciljeva održivog razvoja Ujedinjenih nacija i spremnost da te ciljeve implementira u svoje strateške dokumente čime je pristupila izradi operativne infrastrukture za praćenje realizacije ciljeva održivog razvoja. Radna grupa za unapređenje budućeg sistema strateškog planiranja i upravljanja razvojem, formirana od Vlade jula 2018., definisala je viziju i vodeće principe budućeg sistema strateškog planiranja, među kojima su održivi razvoj, vertikalno i horizontalno usklađivanje politika i prioriteta i socijalna inkluzija/jednake mogućnosti za sve.[21]

Novonastala situacija prouzrokovana pandemijom virusa COVID-19 potvrđuje potrebu razumijevanja da prirodne katastrofe imaju veoma značajan uticaj na ostvarivanje ciljeva održivog razvoja. Posljedice koje ostavlja pandemija mijenjaju pristup razumijevanju i realizaciji svih sedamnest ciljeva definisanih Agendom 2030, a posebno ciljeve koji se odnose na probleme zdravlja i blagostanja (br. 3), borbe protiv siromaštva (br. 1), smanjivanja nejednakosti u društvu (br. 10) i jačanja partnerstva i saradnje u svijetu (br. 17).

3 KONTEKST SOCIJALNOG UKLJUČIVANJA U REPUBLICI SRPSKOJ – GDJE SU PROBLEMI?

Politike socijalnog uključivanja uveliko zavise od faktora koji određuju aktuelno stanje ekonomskog i socijalnog razvoja zajednice, ali i društvene svijesti o važnosti uključivanja socijalno isključenih osoba u društvene tokove. Okolnosti u kojima Republika Srpska kreira i ostvaruje svoje razvoj i koje direktno utiču na politike socijalnog uključivanja su rezultat dinamičnih promjena na polju ekonomskog razvoja, demografskih promjena, upravljanja socijalnim problemima (rizicima) i evropskih integracija.

3.1 Ekonomski razvoj

Posljedice rata, tranzicijski gubici, elementarne nepogode i posljedice ekonomskih, socijalnih i političkih kretanja u svijetu, regionu i BiH su glavne odrednice konteksta u kojem se dešava ekonomski i socijalni razvoj Republike Srpske.

[21] UNDP. 2019. Dobrovoljni izvještaj Bosne i Hercegovine o provođenju Agende 2030. i ciljeva održivog razvoja. Dostupnona: https://www.undp.org/content/dam/bosnia_and_herzegovina/docs/News/SDGs%20Roll-Out/VNR-BiH-LOC-Final.pdf Pristupljeno: 13. april 2020.

Makroekonomski indikatori Republike Srpske prije pandemije

INDIKATORI	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
Broj stanovnika u RS (procjena)	1.167.082	1.162.164	1.157.516	1.153.017	1.147.902
Nominalni BDP (u 000 KM)	8.887.307	9.205.038	9.630.569	10.077.017	10.681.638
Realna stopa rasta (u %)	0,3%	2,8%	3,5%	3,1%	3,9%
Broj zaposlenih	243.102	245.975	235.305	260.608	266.309
Broj nezaposlenih	142.675	139.465	131.659	114.364	105.793
Prosječna neto plata (u KM)	825	831	836	831	857
Stopa rasta industrijske proizvodnje (u %	0,7%	2,7%	8,1%	1,4%	3,60%
Izvoz (u 000 KM)	2.692.013	2.613.924	2.869.101	3.476.093	3.741.165
Uvoz (u 000 KM)	4.946.061	4.369.179	4.426.945	4.899.081	5.216.648
Saldo robne razmjene (u 000 KM)	-2.254.048	-1.755.255	-1.557.844	-1.422.988	-1.475.483
Pokrivenost uvoza izvozom	54,40%	59,80%	64,80%	71,00%	71,70%
Inflacija (potrošačke cijene, %)	-1,2%	-1,4%	-1,2%	0,5%	1,2%

Izvor: Privredna komora Republike Srpske, Dostupno na: https://komorars.ba/makroekonomija/

Tokom posljednjih deset godina ekonomija Republike Srpske je pokazala značajan nivo otpornosti iako je pretrpjela nekoliko unutrašnjih i vanjskih šokova na ekonomskom i socijalnom planu[22]. Takve okolnosti su uticale da ukupan ekonomski razvoj je imao prilično sporu dinamiku ukupnog rasta. Makroekonomski indikatori ukazuju da je privredni i ekonomski razvoj Republike Srpske prije pandemije virusa COVID-19 stagnirao već nekoliko godina.

U dokumentu „Program ekonomskih reformi Republike Srpske za period 2020-2022.“, kojeg je Narodna skupština RS usvojila decembra 2019., prije nastupanja krize prouzrokovane pandemijom virusa COVID-19, stoji da se i u narednom periodu očekuje dodatno usporavanje ekonomskih aktivnosti.[23] U programu se navodi: „Ekonomska aktivnost na Zapadnom Balkanu se usporava, uz nastavak pada investicija i izvoza u šest zemalja regije. Prema procjeni novog Redovnog izvještaja Svjetske banke pod nazivom *Rastuće neizvjesnosti* iz oktobra 2019. godine, rast će u 2019. godini iznositi 3,2%, što je usporavanje rasta u odnosu na 3,9% u 2018. godini. Iako se za 2020. i 2021. godinu predviđa rast regionalne ekonomije, on će ostati neznatno ispod desetogodišnjeg maksimuma postignutog 2018. godine. Za BiH, u 2019. godini očekuje se blago usporavanje ekonomskog rasta na 3,1%, a to je manje u odnosu na 2018. godinu kada je iznosio 3,6%. Usluge su područje koje najviše proizvodi novu vrijednost i doprinosi rastu BDP-a. Za 2020. i 2021. godinu predviđa se stopa rasta od 3,4% i 3,9%. Nezaposlenost se nastavlja smanjivati, ali zaposlenost nije ubrzana. Neaktivnost na tržištu rada se povećala u 2019. godini, a to sugeriše da je više ljudi napustilo tržište rada nego što je onih koji su pronašli posao. U BiH, javni dug u procentu BDP-a ostaje umjeren, dok se očekuje deficit i to u najvećoj mjeri kao

[22] U tom periodu dolazi do eskalacije svjetske ekonomske krize (2008-2012) i katastrofalnih poplava (2014) što donosi nove probleme i dovodi do usporavanja ekonomskog razvoja u BiH. Procjene su da je samo u Republici Srpskoj šteta od poplava bila oko 963,30 miliona KM.

[23] Program je izradila Vlada RS, a predstavlja ispunjavanje obaveza koji proizilaze iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) između evropskih zajednica i njihovih država članica, sa jedne strane, i Bosne i Hercegovine (BiH), sa druge strane.

rezultat povećanja tekuće potrošnje. Proces investiranja je usporen prije svega zbog neformiranja vlasti. Ekonomski rast u BiH može se očekivati samo uz nastavak reformi".[24]

Prema procjenama Republičkog Zavoda za statistiku, BDP Republike Srpske u četvrtom tromjesečju 2019. godine, u odnosu na isto tromjesečje 2018. godine, ima pozitivnu stopu rasta od 2,6% dok prosječan rast BDP za period Januar – decembar 2019. iznosi 2,5%. Prema područijima djelatnosti, najveći doprinos rastu BDP u četvrtom tromjesečju, dali su područja trgovine na veliko, trgovine na malo, opravak motornih vozila, motocikala, saobraćaja i skladištenja, djelatnosti pružanja smještaja, pripreme i posluživanje hrane, hoteljirestvo i ugostiteljstvo, a oblast industrinjske proizvodnje je smanjen za 1,4% (vađenje rude i kamena) do 17,1%, (proizvodnja energije) u periodu januar – februar 2020. godine.[25]

Iz navedenog može se uočiti da su ekonomski indikatori u Republici Srpskoj neposredno prije izbijanja epidemiološke krize ukazivali na smanjenje ekonomskih aktivnost, te da je privredni razvoj bio naslonjen na one privredne djelatnosti koje su u startu pandemije bile prve na udaru restrikcija i zabrana.

Iznenadna pojava pandemije COVID-19 koja je donijela zdravstvenu, siguronosnu ali i ekonomsku prijetnju globalnih razmjera znatno je uticala na ukupan ekonomski razvoj i perspektive razvoja u BiH i Republici Srpskoj. Mjere socijalne izolacije i vanrednog stanja koje su veoma brzo nastupile sa sobom su potpunu promjenu društvenog i ekonomskog života gotovo svih država u svijetu. U mjesec dana potpuno su prekinuti ekonomski tokovi i privredne aktivnosti. Zaustavljene su mnoge proizvodne i uslužne djelatnosti. Oblast trgovine, prevoza i turizma doživjele su potpuni kolaps.

Privreda i ekonomski razvoj Republike Srpske ozbiljno su dovedeni u pitanje, a da niko ne zna kakva će ekonomska slika biti nakon pandemije. U svakom slučaju, predviđanja ekonomskih stručnjaka su veoma sumorna. Svjetska banka je u aprilu 2020. godine procijenjivala da će se realni BDP na nivou BiH u 2020. godini biti oboren na -3,2 do -4.2 %.[26]

Podaci Republičkog zavoda za statistiku govore da je bruto društveni proizvod u drugom tromjesečju realno manji za 6,9% nego u istom periodu 2019. godine. Najveći pad bruto društvenog proizvoda od 25,2% u odnosu na stanje u istom periodu 2019. godinbe desio se u oblasti uslužnih djelatnosti.[27]

Ograničenja putovanja i mjere društvenog distanciranja imaju posebno dugotrajan uticaj na turizam i usluge, a poslednje čine oko 50 procenata ukupne zaposlenosti. Prekidi u ponudi i manja potražnja dodatno utiču na mnoge proizvodne sektore, a ograničenja likvidnosti i akutna nesigurnost odlažu investicije.[28]

---

[24] Vlada RS, (2019). Prijedlog ekonomskih reformi Republike Srpske za period 2020-2022. Dostupno na: https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/akti/ostali-akti/program-ekonomskih-reformi-republike-srpske-za-period-2020-2022-godina. Pristupljeno: 25. mart 2020.

[25] Vlada RS. (2020). Makroekonomski pokazatelji Republike Srpske. Dostupno na: http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mf/Documents/ Pristupljeno: 20. april 2020.

[26] World Bank. (2020). Recession Looms for Western Balkans as Countries Respond to COVID-19 Dostupno na: https://www.worldbank.org/en/country/bosniaandherzegovina Pristupljeno: juli, 2020.

[27] Podaci objavljeni u dnevnoj štampi. Vidjeti na: https://www.nezavisne.com/ekonomija/trziste/Pad-BDP-a-u-Srpskoj-za-69-odsto/624093 Pristupljeno: oktobar 2020.

[28] Prema rezultatima istraživanje o uticaju pandemije na poslovanje koje je provela Unija uduženja poslodavaca Republike Srpske , u prva tri mjeseca od početka krize četvrtina preduzeća je u potpunosti prekinula svoje poslovanje, dok je njih 39% poslovalo u veoma suženom obimu. Svega 3% anketiranih privrednih subjekata je

Zbog toga, sasvim je opravdano očekivati da će ekonomski opravak Republike Srpske biti veoma težak i neizvjestan. Mjere koje je Vlada Republike Srpske poduzela[29] i koje će poduzimati prema privredi svakako će doprinijeti da se ekonomske posljedice pandemije ublaže, ali, zbog značajnog smanjenja priliva sredstava u javne fondove i budžete Republike i lokalnih zajednica, neminovno je očekivati teškoće u finansiranju obaveza prema građanima. Veoma je važno da dinamika isplaćivanja i iznosi socijalnih prestacija ne budu na udaru restrikcija jer bi to povećalo pritisak na socijalno ugrožene grupe građana i dovelo ih u još teži socijalno-ekonomski položaj.

Preporuke od strane UNDP-a usmjerene su na ostvarivanje potpunog konsenzusa mjera na svim nivoima izvršne vlasti, uz donošenje konkretnih mjera na polju rasterećenja poslovanja privrednih subjekata, a posebno onih čije su aktivnosti bile ili će biti na udaru posljedica pandemije. Veoma je važno sve mjere donositi transparentno uz puno informisanje onih kojih se one neposredno tiču, ali i ukupne javnosti. Posebnu pažnju treba usmjeriti na podršku novom zapošljavanju i otvranju novih firmi, a posebno onih koje pokreću mladi i koje su usmjerene na domaće resurse. Posredstvom novih tehnologija i primjenom inovativnih rješenja u privatnom i javnom sektoru može se značajno unaprijediti odgovor društva na posljedice pandemije i dovesti do veće efikasnosti mjera planiranih mjera.[30]

3.2 Demografske promjene

Ekonomski razvoj jedne zajednice zasnovan je na stanovništvu, njenom angažmanu i uključenosti u ekonomske procese. Stanovništvo čini najvažniji element ukupnog razvoja jednog društva. Sa aspekta ekonomskog razvoja čovjek je glavni pokretač i resurs razvojnih procesa u zajednici. Nema razvoja ukoliko nema ljudi koji će taj razvoj nositi i za kojima će taj razvoj biti namijenjen. Zbog toga je pitanje demografskih promjena jedan od ključnih elementata koji treba imati u vidu kade se kreira razvoj jedne zajednice.

Demografska situacija u Republici Srpskoj je loše sa tendencijom pogoršavanja. Kao i u drugim dijelovima BIH i regiona, statistički pokazatelji govore o velikoj prisutnosti negativnih demografskih promjena koje imaju razarajući učinak na ukupan ekonomski i socijalni razvoj društva.

Republika Srpska je mala zajednica nastanjena na velikom prostoru. Ukupna površina Republike Srpske je 24 641 km2. Prema Popisu iz 2013. godine broj stanovnika u Republici Srpskoj bio je 1,170.342, pa je prosječna gustina naseljenosti 47 stanovnika na km2 što Republiku Srpsku svrstava u red rijetko naseljenih evropskih regiona. Ovakva rasprostranjenost stanovništva dodatno otežava njen ekonomski i socijalni razvoj.[31]

Tri su ključna procesa koja određuju demografsku sudbinu Republike Srpske, a to su: proces depopulacije (smanjenje broja stanovnika), negativna migracijska kretanja (iseljavanje

---

poslovalo u punom neizmjenjenom kapacitetu. Dostupno na: http://unijauprs.org/dokumenti/covid-19/covid-19-RS.html Pristupljeno: septembar 2020.

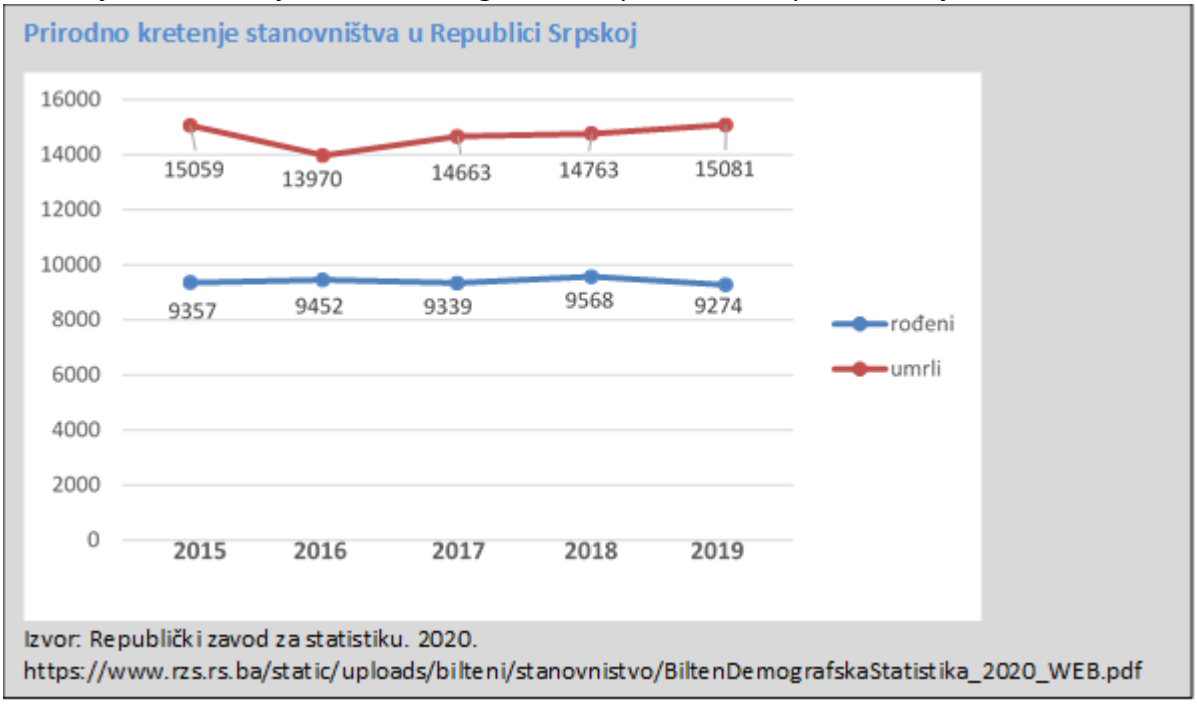
[29] Pogledati spisak akata kojima je Vlada Republike Srpske intervenisala kako bi zaštitila domaću privredu, na strani 5. ovog teksta

[30] UNDP. (2020). Economic Impact Assessment of COVID-19 in BiH. Dostupno na: https://www.ba.undp.org/content/bosnia_and_herzegovina/en/home/library/publications/EconomicImpactAssessment.html Pristupljeno: 2. juni 2020.

[31] Gustina stanovništva se kreće od 20 stanovnika na km2 u Istočnoj Hercegovini do 150 stanovnika na km2 u Semberiji. Republički zavod za statistiku RS, 2020. Mjesečni statistički pregled – februar 2020. Dostupno na: https://www.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/mesecni_statisticki_pregled/2020/Mjesecni_statisticki_pregled_Februar_2020_Web.pdf Pristupljeno: 26. mart 2020.

fertilnog i radno aktivnog stanovništva) i proces demografskog starenja (uvećanje udjela starijih lica u ukupnoj populaciji).

Prema procjenama Republičkog zavoda za statistiku broj stanovnika se konstantno smanjuje. Svake godine taj broj je manji za nekoliko hiljada. Procjene Republičkog zavoda za statistiku govore da je u republici Srpskoj u 2018. godini živjelo 1,147.902 što predstavlja smanjenje za dvadeset i pet hiljada u odnosu na podatke iz 2013. godine. Međutim, pravi obim depopulacije može se vidjeti kada se uporede podaci o natalitetu i mortalitetu, te kada se tome dodaju procjene podataka o procesu iseljavanja koji je posljednjih godina bio intezivan. Naime, Republika Srpska od 2001. godine kontinuirano ima negativni saldo u prirodnom priraštaju. Broj umrlih iz godine u godinu konstatno je veći dok se istovremeno broj rođenih konstantno smanjuje. Razlika između broja umrlih i broja rođenih u 2019. god. iznosio je oko šest hiljada čime se negativna stopa nataliteta približila vrijednosti od -5.[32]



Izvor: Republički zavod za statistiku. 2020.
https://www.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/stanovnistvo/BiltenDemografskaStatistika_2020_WEB.pdf

Migracijski tokovi su imali do sada veoma značajan uticaj na potencijal demografskog, ekonomskog i socijalnog razvoja Republike Srpske. Ratna dešavanja koja su izbila 1991. godine na ovim područijima pokrenula su nasilno premještanje stanovništva, u početku unutar prostora bivše Jugoslavije, a kasnije i van regiona. Takav trend je nastavljen i poslije završetka rata, s tim što su se razlozi iseljavanja mijenjali. Prisila koja je proizilazila iz ratnih stradanja sve više zamijenjivana je željom da se obezbijedi ekonomski sigurna budućnost za sebe i članove svoje porodica.

Iako se kontinuirano iseljava sa ovih prostora već nekoliko decenija, najintezivniji procesi iseljavanja desili su se odmah po završetku rata, od 1995. do 2000. godine, te nakon katastrofalnih poplava koje su BiH zadesile 2014. godine. Razlozi odlaska nisu više samo siromaštvo i nezaposlenost što je bio slučaj prije pedeset godina kada se iseljavala isključivo nekvalifikovana radna snaga i pojedinci. Sada se iseljavaju obrazovani i visokokvalifikovani pojedinci, često dobro situirani, koji sa sobom vode čitave porodice bez namjere da se vrate.

[32] Republički zavod za statistiku RS, 2019, Statistički godišnjak 2019. Dostupno na: https://www.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/godisnjak/2019/05stn_2019.pdf Pristupljeno: 25. mart 2020

BiH napuštaju porodice sa djecom gdje roditelji imaju sigurna zaposlenja i pristojne zarade, sa sve češćim obrazloženjem da traže bolje uslove za rast djece, njihovo obrazovanje, kvalitet života i opštu sigurnost. Prema procjenama, BiH je u pet posljednjih godina napustilo preko 173.000 stanovnika. [33] Odlaskom demografski perspektivnog i razvojno potentnog dijela stanovnoštva Republika Srpska trajno gubi osnovni potencijal svog razvoja, a to su ljudi.

Starosna struktura stanovništva je takođe nepovoljna. Naime, Republika Srpska se nalazi u intezivnom procesu starenja stanovništva, a to podrazumijeva da se konstantno povećava udio starijeg, demografski neperspektivnog i radno nesposobnog stanovništva u ukupnoj populaciji.[34] Prema zvaničnim podacima broj starih uveliko je premašio granicu kada se jedna zajednica smatra „demografski starom". Udio osoba starijih od 65 godina u ukupnoj populaciji Republike Srpske, a na osnovu rezultata Popisa stanovništva iz 2013. godine, bio je 17,12 posto, dok je prema procjenama za 2016. godinu već povećan na 18,42 posto. Povećavaju se i drugi indikatori koji pokazuju starenje zajednice. Prosječna starost se povećala sa 41,63 godine u 2013 na 42,44 u 2016. godini. Keficijent starosne zavisnosti koji govori o odnosu starog stanovništva i radno sposobnog stanovništva, u istom periodu se povećao sa 24,69 na 27,13. Indeks starenja koji govori o postotnom udjelu osoba starih 60 i više godina u odnosu na broj mladih osoba starih 0 – 19 godina, povećao se sa 120,92 na 137,40.[35]

Demografski proces koji još nije postao ozbiljan problem BiH, a prijeti da to bude, su migracije stanovnika afričkih i azijskih uglavnom siromašnih i nerazvijenih zemalja prema državama EU koje su počele 2014., a imale svoju kulminaciju 2015. godine. Iako BiH nije ciljno odredište migranata njihoiv broj se iz godine u godinu povećava. Naime, politika zatvorenih vrata od strane država EU, dovela je zemlje Zapadnog Balkana u veoma tešku situaciju, a posebno BiH koja graniči sa EU. Zbog nemogućnosti daljnjeg prolaza migranti su se počeli stacionirati na području BiH u sve većem broju, a posebno u zapadnom dijelu BiH. Pitanje smještaja migranata, obezbjeđivanja egtistencijalnih uslova za život migranata, uz istovremeno obezbjeđivanje bezbjednosti domaćeg stanovništva postala su prioritetna pitanja aktuelnog stanja u BiH krajem 2018. i početkom 2019. godine. Izbijanje pandemije COVID-19 u početku je smanjila broj novih migranata u BiH, ali situacija se vremenom i dalje pogoršavala. U martu 2020. zabilježeno je smnanjivanje broja pokušaja ilegalnih prelazaka granice, ali se usložnjavala situacija oko njihovog smještaja. Prema procjenama broj migranata na području čitave BiH varira između pet i deset hiljada. Najveći broj njih je smješteno u prihvatilištima, ali određeni broj njih se nalazi izvan kontrole nadležnih institucija.

Aktuelna situacija sa pandemijom virusa COVID-19, osim što je usporila dolazak migranata i time smanjila pritisak migrantske krize, naglo je zaustavila proces iseljavanja domicilnog

[33] FSU u BiH i IBHI, 2019. Prema Evropskoj Uniji - Ključni problemi socijalnog uključivanja u BiH. Dostupno na: http://www.ibhi.ba/Documents/Publikacije/2019/Prvi_policy_papir_finalna_verzija.pdf. Prist.: 25. mart 2020

[34] Uzroci demografskog starenja stanovništva mogu se svrstati u dvije grupe: grupu demografskih faktora i grupu vanjskih faktora. U grupi demografskih faktora nalaze se: smanjenje nataliteta, smanjenje mortaliteta i migracije. U grupu vanjskih faktora ubrajaju se ekonomski i društveni faktori koji su direktno zavisni od specifinosti pojedine zemlje i njenog društvenog, političkog i ekonomskog razvoja i aktuelnog socijalnog stanja. (Lepir, Lj., 2018. Planiranje socijalne zaštite starih. Banja Luka: Fakultet političkih nauka

[35] Podaci preuzeti iz „Strategije unapređenja položaja starijih lica u Republici Srpskoj, 2019-2028". Dostupno na: https://www.vladars.net/sr-SP Cyrl/Vlada/Ministarstva/MZSZ/dokumenti/Pages/Socijalna_zastita.aspx Pristupljeno: 1. april 2020.

stanovništva što će svakako uticati na socijalno-ekonomsku situaciju u zemlji. U kojoj mjeri i u kojem pravcu će se taj uticaj razvijati ostaje da se vidi, ali ne treba zaboraviti da su posljedice pandemije ostavile najrazornije učinke na području ekonomije koja je osnova stvaranja potrebnih resursa za zapošljavanje i jačanje sistema socijalne sigurnosti u zemlji.

3.3 Na putu EU integracija – reforme kao uslov

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Evropske unije i njenih država članica, sa jedne strane, i Bosne i Hercegovine, sa druge strane, koji predstavlja osnovu za sprovođenje procesa pristupanja, stupio je na snagu u junu 2015. godine i zamijenio je Privremeni sporazum, koji je bio na snazi od 2008. godine. U februaru 2016. godine, BiH je podnijela zvaničnu aplikaciju za članstvo u Evropskoj uniji. Potom je BiH predala odgovore na Upitnik Evropske komisije 28. februara 2018. godine, a 4. marta 2019. godine i odgovore na dodatna pitanja iz Upitnika Evropske komisije. Evropska Komisija je usvojila Mišljenje o zahtjevu BiH za članstvo u Evropskoj Uniji 29. maja 2019. godine, sa pratećim Analitičkim izvještajem, u kojem su predstavljene smjernice i koraci koje je neophodno ispuniti za otvaranje pregovora za članstvo. [36]

Opšta ocjena Evropske komisije je da u "BiH nema oblast politike u kojima zemlja ima dobar nivo pripremljenosti ili je dobro napredovala u pogledu svojih kapaciteta da preuzme obaveze koje proističu iz članstva Evropske unije". Prateći 33 poglavlja upitnika, Komisija ocjenjuje da je 15 u ranoj fazi pripremljenosti (među njima je i socijalna politika i zapošljavanje), 16 ima određeni nivo pripremljenosti, a samo su 2 umjereno pripremljena.

Socijalna politika, oblast u kojoj se implementira najveći dio politika socijalnog uključivanja je u grupi najlošije pripremljenih oblasti. U Analitičkom izvještaju (Poglavlje 19) priloženom uz Mišljenje Komisije konkretizuje se loša ocjena socijalne politike: "još uvijek nisu počele pripreme BiH za korištenje Evropskog socijalnog fonda... po pitanju socijalne inkluzije i zaštite nema državne strategije za smanjenje siromaštva i za socijalnu inkluziju i zaštitu niti sistema za praćenje realizacije politika u cijeloj državi". Konkretna kritika je usmjerena prema položaju:

- djece, jer „gotovo trećina, (30,6%) djece u dobi od 5 do 15 godina suočena je sa rizikom od siromaštva";
- osoba sa invaliditetom, zbog „prevladavanja institucionalne zaštite i ne pružanja adekvatne podrške uslugama u zajednici";
- žena, zbog niskog nivoa „primjena propisa o zabrani diskriminacije";
- osoba treće životne dobi, zato što „ne postoje sistemske mjere za poboljšanje stanja starih osoba")[37]

Takođe, kritike su upućena i na račun postojećih sistema socijalne zaštite, jer je „nerazvijen dok je efikasnost socijalnih transfera ograničena.. socijalna pomoć nije dobro usmjerena niti je odobrena na osnovu potrebe... i stoga su učinci na smanjenje siromaštva vrlo ograničeni", i neprovođenju entitetskih strategija koje se odnose na socijalnu inkluziju i zaštitu, iz razloga što se one „ne provode zbog nedostatka sredstava, neadektvatnih procedura i standarda, te općenito nedostatka koordinacije". Među četrnaest preporuka koje je Evropska Komisija dala u Mišljenje o zahtjevu BiH za članstvo u Evropskoj uniji , nalazi se i preporuka br. 13

[36] Oba dokumenta su dostupna na: http://europa.ba/wp-content/uploads/2019/06/Analiti%C4%8Dki-izvje%C5%A1taj-Mi%C5%A1ljenje-Komisije-o-zahtjevu-Bosne-i-Hercegovine-za-%C4%8Dlanstvo-u-Evropskoj-uniji.pdf

[37] isto.

koja govori o potrebi unapređenje zaštite i inkluzije „ranjivih grupa, posebno osoba sa invaliditetom, djece, LGBT osoba, pripadnika romske zajednice, pritvorenika, migranata i tražilaca azila, kao i raseljenih lica i izbjeglica u cilju zatvaranja Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma“.

Davanjem ovakvog značaja problemima socijalnog položaja marginalizovanih grupa institucije Evropske Unije žele istaći da politike socijalnog uključivanja predstavljaju nezaobilazna pitanja u procesu pridruživanja BiH Evropskoj Umiji. U tom smislu, vlasti u BiH će morati pitanja socijalne uključenosti staviti u prioritet svojih razvojnih ciljeva, a Strategija socijalnog uključivanja predstavlja nezaobilazan korak u tom pravcu.

3.4 Problemi/rizici socijalne isključenosti marginalizovanih grupa

Slično socijalno isključenim, marginalizovane grupe se definišu kao one grupe pojedinaca koje su na periferiji društvenog sistema i koje su najudaljenije u raspodjeli moći, materijalnih dobara, društvnog ugleda, i koje nemaju uticaj na bitne društvene tokove, često i one koje utiču na kvalitet njihovog života.

Socijalna isključenost koja prati marginalizovane grupe na manifestnom planu se prepoznaje kroz socijalne probleme/rizike koji određuju njihovu svakodnevnicu. Savremenim određenjima socijalnog problema zjedničko je shvatanje da je to okolnost „stvorena“ od društva koja istodobno može biti olakšana ili riješena od društva. Da bi se određena pojava, društvena okolnost ili ponašanje nazvalo „socijalnim problemom“ potrebno je da zadovoljava tri uslova: 1. nesumljivu društvenu uslovljenost 2. stvarnu ili doživljenu prijetnju određenim vrijednostima ili interesima 3. mogućnost poboljšanja ili otklanjanja, smanjivanja ili rješavanja[38].

Socijalni problemi su ujedno u posljedice i uzroci socijalne isključenosti. Oni su ujedno pokazatelji stanj socijalne isključenosti, a stanje socijalne uključenosti podrazumijeva odsustvo socijalnih problema i smanjenje njihovih uzroka. Prevencija i rješavanje (suzbijanje) socijalnih problema predstavljaju najkonkretnije i najmanifestnije postupanje države i njenih institucija prema stanjima koje predstavljaju prijetnju za pojedinca, porodicu ili grupu u povećavanju stepena kvaliteta njihovih života i postizanju većeg stepena integracije u društvo.

Ključni društveno nepovoljni procesi koji generišu socijalne problemi i koji utiču na stanje socijalne isključenosti u društvu su: proces osiromašenja i socijalnog raslojavanje društva; proces diskriminisanja, marginalizovanja i sistemskog zanemarivanja interesa socijalno osjetljivih grupa stanovništva; proces rodne neravnopravnosti; proces transformacije porodice i porodičnih vrijednosti; proces tehnologizacije svakodnevnog života, te nedovršeni procesi prevazilažena još prisutnih posljedica rata i tranzicijske transformacije društva.

3.4.1 Zaštita djece i mladih

Djeca i mladi su najznačajniji resurs razvoja Republike Srpske. Suočena sa kontinuiranim padom njihovog udjela u ukupnoj populaciji Republika Srpska poduzima čitav niz mjera na republičkom i lokalnim nivoima koje imaju za cilj zaustavljanje tih procesa i njihovog preusmjeravanja u pravcu pozitivnih ishoda.

[38] Jamrozik i Nocella, 1998., prema Ajduković, M. 2008. Socijalni problemi, socijalni rizici i suvremeni socijalni rad., Revija za socijalnu politiku, br. 3, str.396.)

U proteklih deset godina Vlada Republike Srpske je usvojila nekoliko strateških dokumenata koji se tiču problema i položaja djece, mladih i porodica sa djecom. Usvojeni su: Strategija porodice, Politika i Program unapređenja ranog rasta i razvoja djece, Politika i strategiju zdravlja mladih, Strategija unapređenja društvenog položaja lica sa invaliditetom, Strategija razvoja obrazovanja, Strategiju za unapređenje seksualnog i reproduktivnog zdravlja. Strategija za suzbijanje nasilja u porodici, Strategija unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja, Omladinska politika itd. Takođe usvojeno je i nekoliko zakona i podzakonskih dokumanata koji institucionalno regulišu pojedine oblasti, čime se stvara realna osnova za pokretanje sveobuhvatne populacione obnove Republike Srpske.[39] Uprkos usvojenim dokumentima i provedenim mjerama stanje društvenog položaja ovih grupa i dalje je bremenito socijalnim problemima. Situacione analize koje su rađene prilikom izrade ovih dokumenata govore o zabrinjavajućem procesu inteziviranja socijalnih problema/rizika sa kojioma se susreću djeca, mladi i porodice sa djecom u Republici Srpskoj.

Problemi/rizici koji određuju stanje socijalne isključenosti djece, mladih i porodica sa djecom vezani su za sve sfere života, a posebno za materijalne uslove u kojima djeca i njihove porodice žive; aktuelne probleme u sistemima obrazovanja, zdravstvene zaštite, socijalne, porodične i dječije zaštite; zapošljavanja mladih; posebne zaštite maloljetnika u sudskim procesima; podrške višečlanim porodicama i provođenja mjera populacione politike.

Analize stanja u BiH koju je uradio UNICEF[40] pokazuju da je u dobi od 5-15 godina 73,8% djece uskraćeno u bar jednoj dimenziji, a 22,8% u tri i više dimenzija. Skoro trećina (30,6 %) djece ove dobi je siromašna, ispod apsolutne linije siromaštva, što je osnovni uzrok uskraćenosti i u drugim dimenzijama. Mlađa djeca (0-4 godine) uskraćena su najviše za ishranu (71,8 %) i dječiji razvoj (65,7%). Romska djeca i djeca sa nekim oblikom invaliditeta su u stanju hroničnog multidimenzijalnog siromaštva koje je rezultat generacijske socijalne isključenosti, diskriminacije i naslijeđenog porodičnog siromaštva. Procjenjuje se da 6,5% djece od u dobi od 2-9 godina ima neki oblik invalidnosti. Oni su najviše marginalizovani i isključeni u našem društvu. Udio djece mlađe od 18 godina sa poteškoćama u razvoju u ukupnom stanovništvu BiH je 0,9% tj. 6.239.

Apsolutno siromaštvo djece i mladih nezaposlenih osoba u RS prema podacima PAPD*

- Djeca starosti 0-14 godina čine 12% ukupnog stanovništva RS.
- Stopa apsolutnog siromaštva djece starosti 0-14 godina iznosi 24%. Približno jedna od pet siromašnih osoba u RS ili 20% siromašnih osoba su djeca starosti od 0-14 godina.
- Mlade (15-24 godina starosti) nezaposlene osobe čine 3% ili svaku trideset treću osobu u RS.
- Na nivou RS 19% ili svaka četvrta mlada nezaposlena osoba je apsolutno siromašna.
- Apsolutno siromašne mlade nezaposlene osobe čine 4% svih siromašnih osoba u RS.

* PAPD - Proširene ankete o potrošnji domaćinstava provedene u BiH 2015 godine

[39] Iako se o ovom problemu već dugo institucionalno raspravlja , Republika Srpska još nije dobila jedinstvenu populacionu politiku. Incijativa Predsjednice Republike Srpske od marta 2019. godine pokazuje da je ovo pitanje dobilo visok prioritet te da predstavlja nezaobilaznu činjenicu u kreiranju budućih razvojnih programa Republike Srpske.

[40] Vidi UNICEF BIH "Situaciona analiza djece sa poteškoćama u Bosni i Hercegovini", novembar 2017. Dostupno na: https://www.unicef.org/bih/media/376/file/Situaciona%20analiza%20o%20polo%C5%BEaju%20djece%20sa%20pote%C5%A1ko%C4%87ama%20u%20BiH.pdf Pristupljeno: 20. maj 2020.

Prema indeksu dječije zaštite u BiH[41], indeks ranjivosti djece iznosi 0,472 od mogućih 1,0. U pogledu rezultata u oblasti dječije zaštite, indeks dječije zaštite je 0,3 od mogućih 1,0 što BiH stavlja na posljednje mjesto u grupi od 8 zemalja (Srbija, Kosovo*, Gruzija, Rumunija, Bugarska, Albanija, Armenija, BiH).

Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku broj živorođene djece se smanjio sa 12.200 koji je bilo 1996, na oko 9200 što je zabilježeno 2019. godine. Ukupan broj djece, starosti do 15 godina, za samo pet godina smanjio se sa 162.864 u 2014. na 154.323. u 2018., a broj mladih od 15 do 30 godina u istom periodu bio je manji za petnest hiljada.[42] Ovi podaci govore o zabrinjavajućem trendu smanjivanja biološkog potencijala za ukupan razvoj Republike Srpske.

Isti izvor donosi podatke o smanjenju broja djece i mladih u osnovnim i srednjim školama gdje je takođe vidljiv trend smanjenja broja djece koja pohađaju vaspitno-obrazovne ustanove. Ukupan broj polaznika svih razreda u osnovnim školama Republike Srpske, u periodu od 2015/16. do 2019/2020. je manji za oko šest i pol hiljada učenika. Broj „prvačića“ se smanjio sa 10.500 u školskoj 2014/15, na 9.293 u školskoj 2019/20. Broj srednjoškolaca takođe je takođe manji. Njihov broj se smanjio u školskoj 2019/20. godini za 3,4% u odnosu na broj u prethodnoj godini.

Za razliku od stanja u osnovnom i srednjem obrazovanju broj djece koja su obuhvaćena predškolskim vaspitanjem se kontinuirano povećava što je pokazatelj povećanog ulaganja u ovu oblast i obezbjeđivanje veće dostupnosti predškolskih ustanova, posebno u gradskim sredinama. U školskoj 2019/20. godini u 174 predškolske ustanove broj djece koja su bila obuhvaćena nekim programom predškolskog vaspitanja i obrazovanja je 13 138, od čega je djevojčica 6 337 ili 48,2%. U odnosu na 2018/2019. godinu broj djece koja borave u predškolskim ustanovama je veći za 8,1%, a broj djece u jasličkim grupama je veći za 9,4%.

Stanje u visokoškolskim ustanovama prati ono u srednjim školama. Broj upisanih studenata u školskoj 2019/2020. godini, u odnosu na prethodnu godinu, manji je za 1 935 studenata, odnosno 6,7%, a u odnosu na akademsku 2009/10 taj broj je manji za oko osamnest hiljada.[43]

Uz opadanje broja upisanih studenata, veliki problem za javne univerzitete predstavlja perspektiva zapošljavanja onih koje oni školuju. Naime, neusklađenost izlaznih profila zanimanja i tržišta rada već godinama predstavlja kočnicu u razvoju visokoškolskog obrazovanja. Uz to, prisustvo privatnih univerziteta sumnjivog kvaliteta, organizacioni i finansijski problemi javnih univerziteta, nedovršen proces „bolonizacije“, de facto smanjena autonomija javnih univerziteta, te prisutnost praksa „kupovine diploma“ urušavaju sistem visokoškolskog obrazovanja u Republici Srpskoj.

[41] Indeks dječije zaštite (UNICEF) mjeri pet dimenzija: Politike i zakone, usluge, kapacitete, koordinaciju i odgovornost, te se sastoji od 626 pokazatelja podijeljena u 4 mjere: 1) ranjivost djece; 2) struktura upravljanja; 3) aktivnost na otklanjanju i suzbijanju nasilja i jačanje njege i zaštite djece, 4) kapaciteti za socijalni rad.

[42] RZS RS. (2019). Demografska statistika – Bilten za 2018. Dostupno na: https://www.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/stanovnistvo/BiltenDemografskaStatistika_2019_WEB.pdf Pristupljeno 10. maja 2020.

[43] RZS RS. (2020). Saopštenja. Dostupno na: https://www.rzs.rs.ba/static/uploads/saopstenja/obrazovanje/pdf Posjećeno: 15. maj 2020.

Poseban problem predstavlja stanje obrazovanja djece sa smetnjama[44] u razvoju. Iako je sistem uključivanja djece sa smetnjama u razvoju u redovno školovanje dobro osmišljen, ni četrnaest godina od uspostavljanja inkluzivnog obrazovanja u BiH, nisu riješeni brojni problemi u praksi. Neki od njih su: neprilagođenost nastavnih planova i programa za rad s djecom, veoma mali broj stručnjaka u ovoj oblasti, nedostatak asistenata u školi, neopremljenost škola učilima i nastavnim pomagalima i dr.

Višečlane porodice i siromaštvo

- U domaćinstvima sa pet i više članova živi svaki treći stanovnik ili 30% ukupnog stanovništva RS.
- Na nivou RS 25% ili svaka četvrta osoba koja živi u domaćinstvima sa 5 i više članova je apsolutno siromašna.
- Apsolutno siromašne osobe koje žive u domaćinstvu sa 5 ili više članova čine 54% ili približno polovinu svih apsolutno siromašnih osoba u RS.

U redovnu osnovnoškolsku nastavu u školskoj godini 2018/19 u Republici Srpskoj bilo je uključeno 1317 djece sa smatnjama u razvoju a u specijalna odjeljena još njih 373. Redovne srednje škole pohađa 339 učenika sa smetnjama u razvoju, a specijalna odjeljenja (škole) još 106. [45] Od ukupnog broja djece iz ove grupe koja su uključena u obrazovni proces njih 51% pohađaju redovne škole po individualiziranom planu i programu, 37% pohađaju redovnu nastavu po specijalnom programu, 8% pohađaju specijalne škole, 3% pohađa specijalna odjeljenja u redovnim školama, a svega 1% djece sa smetnjama u razvoju se nalazi u predškolskim ustanovama.[46]

Zdravstvena zaštita predškolske i školske djece organizovana je kroz timove porodične medicine i putem specijalističko konsultativnih ambulanti i predstavlja ključni preduslov zdravog i kvalitetnog razvoja djece i mladih. Prema podacima Instituta za javno zdravstvo u 2018. godini bilo je preko šesto hiljada posjeta djece predškolskog i školskog uzrasta zdravstvenim ustanovama. Od ukupnog broja registrovanih oboljenja i stanja djece, vodeća su oboljenja sistema za disanje (oko 35%), simptomi, znaci i patološki klinički i laboratorijski nalazi i bolesti kože i potkožnog tkiva. Značajan razlog posjeta u ustanove zdravstvene zaštite predškolske i školske djece zauzimaju preventivne usluge (sistematski pregledi, imunizacija i dr.) koje učestvuju sa oko 22% od ukupnog broja intervencija.[47]

Imunizacija predstavlja ključnu preventivnu aktivnost kojom zajednica obezbjeđuje uslove za zdrav i nesmetan razvoj djeteta. Rasprave koje su prisutne u javnosti oko svrsishodnosti vakcinacije nanijele su veliku štetu ostvarivanju ciljeva prevencije zaraznih bolesti i

[44] U zakonodavstvu Republike Srpske koriste se različiti sinonimi koji označavaju isti pojam djece sa invaliditetom, a to su: „djeca sa razvojnim poteškoćama“, „djeca sa posebnim potrebama“; „djeca zaostala u razvoju“ i sl. U ovom tekstu opredijelili smo se za naziv „djeca sa smetnjama u razvoju“ koji se najkozistentnije upotrebljava u Zakonu o socijalnoj zaštiti (Sl. Glasnik RS, Sl., br. 37/2012, 90/2016, 94/2019 i 42/2020)

[45] RZS RS. (2020). Saopštenja. Dostupno na: https://www.rzs.rs.ba/static/uploads/saopstenja/obrazovanje/pdf Posjećeno: 15. maj 2020.

[46] Ombudsmen za djecu Republike Srpske. (2019). Godišnji izvještaj. Dostupno na: http://www.djeca.rs.ba/index.php?p=474&lang=1 Peristupljeno: mart 2020.

[47] Institut za javno zdravstvo RS. (2018). Zdravstveno stanje stanovništva Republike Srpske,u 2018. Dostupno na: https://www.phi.rs.ba/pdf/publikacije/pdf

postizanja zadovoljavajućeg nivoa imunizacije među djecom.[48] Svake godine Institut za javno zdravstvo donosi Kalendar imunizacije kako bi na vrijeme obavijestili javnost i roditelje o obavezi vakcinisanja djece i kako bi se na taj način obuhvatio što veći broj djece. Prema podacima Instituta za javno zdravstvo RS, za MRP vakcinu, koja štiti od virusa morbila, rubeola i parotitisa, obuhvat vakcinacijom je za 2018. godinu iznosio 83,42 odsto za prvu dozu i 92,75 odsto za drugu dozu ove vakcine. Najniža stopa imunizacije je među romskom djecom što je uzrokovano kombinacijom ograničene mobilnosti, nedostatka zdravstvenog osiguranja, slabog pristupa uslugama, negativnih stavova i uzajamnog nepovjerenja između Roma i javnih ustanova, uključujući i zdravstvene radnike.[49]

Kako bi se moglo pravovremeno i efiksno djelovati prema djetetovom razvoju, neophodno je sistemski obezbijediti sinergijsko praćenje ključnih razvojnih oblasti, a posebno: fizički i motorički razvoj; kognitivni razvoj; socioemocionalni razvoj; govor/komunikacija i samopomoć/briga o sebi. Za taj proces od presudne važnosti je postojanje institucionalnih kapaciteta kojih tereba biti u svim sistemima društvenog djelovanja koji se bave djecom i njihovim razvojem. [50]

Broj specijalizovanih ambulanti za zaštitu djece, kao i broj pedijatara je nedovoljan, što se posebno očituje u procesu praćenja razvojnih problema i dostupnosti zdravstvenih specijalističkih usluga po osnovu mjesta prebivališta djeteta. Takođe, kapaciteti (ljudski i organizacioni) institucija drugih sistema, a posebno sistema obrazovanja i sistema socijalne zaštite, nisu dovoljno osposobljeni i uvezani kako bi se proces praćenja razvoja djece doveo do nivoa optimalne funkcionalnosti. Iako postoje sve pretpostavke za jačanje institucionalnih kapaciteta, stanje u ovoj oblasti je neobećavajuće: savjetovališta u sistemu socijalne zaštite se ne otvaraju, socijalni radnici se ne zapošljavaju u obrazovnim ustanovama, asistenti u obrazovnom sistemu se sporadično angažuju a postojeća praksa ne prepoznaju potrebu zajedničkog multisektorskog djelovanja u ovoj oblasti.

Krajem 2017. godine je osnovan Fond solidarnosti čiji je cilj da se u skladu sa Zakonom o Fondu solidarnosti (Sl. Glasnik RS, br. 100/17) prikupljaju dodatna finansijska sredstva kako bi se omogućila dijagnostika i liječenje djece u inostranstvu, kada to nije moguće u zdravstvenim ustanovama u Republici Srpskoj niti u drugim zdravstvenim ustanovama sa kojima Fond zdravstvenog osiguranja ima potpisane ugovore. Djelovanje ovog Fonda usmjereno je najviše prema najtežim slučajevima oboljenja djece, kao i prema djeci koja boluju od rijetkih bolesti.

Značajan dio usluga zaštite i podrške namijenjene djeci se ostvaruje putem sistema socijalne, porodične i dječije zaštite. Na nivou Republike, ova oblast je jedinstveno uređene, a ključna ustanova tog sistema je Centar za socijalni rad koji je, u osnivačkom smislu, pod ingerencijom jedinice lokalne samouprave ali uz jedinstvenu zakonsku regulativu na republičkom nivou. Zakonski okvir koji određuje oblast djelovanje centara za socijalni rad

[48] Svjetska zdravstvena organizacija upozorava da je cilj postići preko 95-postotnu imunizaciju stanovništva jedne zajednici. Najnovije istraživanje UNICEF-a o imunizaciji u BiH donosi podatke da 83% ispitanih građana redovno vakcinišu svoju djecu (82% na nivou republike Srpske), te da najviše vjerije , te da najviše vjerije ljekarima kao pouzdanim izvorima informisanja o vakcinama. Pogledati na: https://bih.ureport.in/story/347/ Pristupljeno 1. juna 2020.

[49] UNICEF. (2020). Situaciona analiza o položaju djece u BiH. Dostupno na: https://www.unicef.org/bih/media/4966/file/Situaciona%20analiza%20o%20polo%C5%BEaju%20djece%20u%20Bosni%20i%20Hercegovini.pdf Pristupljeno 1.juna 2020.

[50] MZSZ RS. (2016). Program za rani rast i razvoj djece u Republici Srpskoj 2016-2020.

definisan je Zakonom o socijalnoj zaštiti, Porodičnim zakonom i Zakonom o dječijoj zaštiti[51]. Pored ova tri ključna zakona, centri za socijalni rad obavljaju značajan dio poslova koji su im dati drugim zakonima, kao što su: Zakon o zaštiti maloljetnika u krivičnom postupku, Zakon o zaštiti žrtava nasilja u porodici i dr.

Djelovanje sistema socijalne, porodične i dječije zaštite u Republici srpskoj najlakše je pratiti putem indikatora korisnika prava i usluga u ustanovama socijalne zaštite.

Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku[52] broj maloljetnika (djece) korisnika usluga i mjera socijalne zaštite se rapidno smanjuje. Na početku 2014. godine ovaj broj je bio 75.173 a na početku 2018. on je iznosio 51.580, što predstavlja umanjenje za 31,4%!? Najveći nivo smanjivanja se desio u kategoriji „Lica društveno neprihvatljivog ponašanja“[53] (43,4%) i „Ugroženih porodičnom situacijom“[54] (34,5%), dok je došlo do povećanja broja maloljetnika koji su svrstavni u grupu „Lica sa smetnjama u psihičkom i fizičkom razvoju“ (10,9%).[55] Razloge smanjivanja broja korisnika ne treba tražiti u poboljšanju stanja socijalne sigurnosti, već prije u nesihronizovanosti prikupljanja podataka od strane različitih subjekata zaštite, na što je stručna javnost već nekoliko puta reagovala.

Prema podacima Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite najveći broj maloljetnih korisnika prava, mjera i usluga centara za socijalni rad u 2018. godini bio je u kategoriji djece korisnika prava na dodatak za pomoć i njegu drugog lica (1.538) i prava na ličnu invalidninu (1.048). Broj djece stavljene pod starateljstvom bio je 410; broj djece bez roditeljskog staranja 381; broj djece u hraniteljskim porodicama 239; broj djece povjerene sudskom odlukom i odlukom organa starateljstva 1378; broj usvojene djece 11; broj djece žrtava nasilja u porodici 327; broj djece kojima su izrečene vaspitne mjere 269; Broj maloljetnika sa asocijalnim ponašanjima koji su evidentirani u centrima za sociajlni rad 557.[56]

Naknade za dječiju zaštitu u Republici Srpskoj harmonizovane su putem Javnog fonda za dječiju zaštitu, te su u svim oblicima i za svu djecu jednake (mada nedovoljne). Dječiji doplatak u RS za 2020. godinu, za drugo i četvrto dijete iznosi 40,50 KM, a za treće 81 KM, ukoliko su porodice ispod materijalnog cenzusa. Pravo na dječiji dodatak za djecu sa smetnjama u razvoju, uz nalaz i mišljenje stručne komisije centara za socijalni rad, se ostvaruje bez obzira na materijalni cenzus, vrijednost pokretne imovine, i bez obzira na red

[51] Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o dječijoj zaštiti (Sl. glasnik RS, 107/19) uvodi se nova organizacija Javnog fonda za dječiju zaštitu RS, čime se ukida nadležnost centara za socijalni rad u postupku ostvarivanja prava na dječiju zaštitu.

[52] RZS RS. (2019). Socijalna zaštita, bilten. Dostupno na: https://www.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/socijalna_zastita/Bilten_Socijalna_Zastita_2019_WEB.pdf Pristupljeno 15. maj 2020.

[53] U ovu grupu su uvršteni maloljetnici skloni skitnji, prosjačenju, prostituciji, vršenju krivičnih djela, uživanju alkoholu i opojnih droga.

[54] U ovu grupu su uvrštena djeca: bez oba roditelja, roditelja spriječenih da obavljaju roditeljsku dužnost, roditelja lišenih roditeljskih prava, roditelja koji nemaju dovoljno prihoda, roditelja koji zanemaruju ili zlostavljaju djecu, vaspitno zanemarena i zapuštena djeca.

[55] Kretanje broja pojedinih kategorija djece u sistemima društvene zaštite i podrške, pod uslovom konzitentnosti u metodologiji praćenja i izvještavanja, proizilaze iz moguća dva razloga: jedan je vezan za unapređenje sistemskog odgovora na postojeće probleme a drugi može upućivati na postojanje polja sive zone, odnosno ne prepoznavanja stvarnih problema sa kojima se djeca susreću (posebno se to odnosi na podatke o broju djece ugroženih porodičnom situacijom.

[56] MZSZ RS. (2019). Bilten socijalne, porodične i dječije zaštite za 2018. godinu. Dostupno na: https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/MZSZ/dokumenti/Documents/Bilten%20srpski.pdf Pristupljeno: 20 maj 2020.

rođenja, a iznos je 103,50 KM. Broj djece koja ostvaruju pravo na dječiji dodatak na mjesečnom nivou je 16.698 (april 2020)[57] što je gotovo za polovinu manje od stanja u 2014 godini, o čemu govore i podaci o visini godišnjeg budžeta za ovu namjenu. Broj djece koja su bila obuhvaćena pravom na dječiji dodatak u 2014 godini bio je 31.928, a godišnji budžet Fonda za finansiranje ovog prava je iznosio 20.791.020,00 KM što je za sedam miliona više nego visina budžeta za dodatak na djecu u 2020. godini.[58] Razloge ovako drastičnog smanjenja broja djece korisnika ovog prava treba tražiti, prije svega, u manjem apsolutnom broju djece u ukupnoj populaciji Republike Srpske, ali i zakonskim izmjenama koje su pooštrile kriterije za ostvarivanje prava. Takođe, na broj korisnika prava utiče i još nerješen problem usklađivanja postojećih zakonskih odredbi sa Konvencijom o pravima djeteta. Naime, Zakonom o dječijoj zaštiti Republike Srpske je ograničeno korištenje ovog prava za djecu starosti do navršenih 15 godina, iako Konvencija definiše da se dijete treba smatrati lice do navršenih 18 godina starosti, a time treba da uživa i sva zakonska prava.[59]

Nasilje predstavlja jedan od najvećih rizika neposredne socjalne isključenosti djece. Nasilje nad djecom se najčešće dešavaju u porodici i školi, mjestima gdje dijete provodi najveći dio svog života. Široka rasprostranjenost i relativno laka i dostupnost novih informaciono-komunikacionih sredstava je istovremeno otvorila i niz pitanja vezanih za problem ugrožavanja bezbijednosti i slučajeve nasilja nad djecom. Najćešći pojavni oblici tzv. elektronskog nasilja odnose se na ugrožavanje prava djeteta na njegovu privatnost iznošenjem ličnih podataka i otkrivanje njegovih ličnih i porodičnih prilika, zatim uznemiravanje, vrijeđanje, slanje neprimjerenih, prijetećih i uvredljivih poruka, podsticanje na mržnju i nasilje, vrbovanje raznim društveno-neprihvatljivim grupama koje mogu biti štetne i opasne za dijete. Traume koje djeca doživljavaju u tim situacijama ostavljaju trajne posljedice na budući razvoj djeteta koje imaju značajan uticaj na inteziviranje već prisutnog procese socijalnog isključivanja.

Problemi djece žrtava nasilja u porodici još nije postiglo onaj nivo društvenog značaja koji je dostignut u slučajevima nasilja nad ženama. Međutim, ne treba zaboraviti činjenice koje govore u prilog konstataciji da nasilje u porodici, pored vršnjačkog nasilja, predstavlja najveću opasnost za ukupan psiho-socijalni razvoj djeteta.

Izvještaju o primjeni Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece za 2018. godinu

- U Republici Srpskoj 778 djece su bila žrtve u ukupno 899 evidentiranih slučajeva različitih oblika nasilja.
- Najveći broj djece žrtava nasilja je u dobi od 10 – 14 godina, ukupno 264 ili 34%. U uzrastu od 5 do 9 godina evidentirano je 199 djece ili 25,5%, a u dobi između 15 i 18 godina evidentirano je 175 djece ili 22,5 %. U dobi od 0 – 4 godine evidentirano je 140 ili 18% djece žrtava nekog od oblika nasilja.
- Prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova bilježi se porast djece žrtava nasilja u porodici. Naime, od 1257 evidentiranih žrtava nasilja u porodici u 2018. godini bilo je 134 djece žrtava ili 11% za razliku od 2017. godini kada je taj procenat iznosio 8,5%.

* podaci uzeti iz Godišnjeg izvještaja Ombudsmena za djecu RS. Dostupno na: http://www.djeca.rs.ba/uploaded/Godisnji%20izvjestaj%202019%20lat..pdf Pristupljeno: septembar 2020.

[59] Zakonom o dječijoj zaštiti RS (Sl. glasnik RS, br. 114/17, 122/18 i 107/19) se ne definiše dijete, ali se članom 17. ograničava korištenje prava na dodatak na dijete sa 15 godina starosti djeteta. Izuzetak su djeca sa smetnjama u razvoju, djeca pod starateljstvom i materijalno ugrožene porodice.

Prema rezultatima Istraživanja višestrukih pokazatelja 2011-2012 (MICS), 55% djece u BiH, u dobi od 2 do 14 godina, bilo je podvrgnuto nekom obliku nasilnog disciplinovanja, dok je 40% djece pretrpjelo fizičko kažnjavanje, a 42% psihološku agresiju[60]. BiH je među državama sa najvećom izloženošću djece seksualnom nasilju i kontaktnom seksualnom zlostavljanju u regionu. Otprilike 19% djece u dobi od 11 do 16 godina je izjavilo da su bila izložena seksualnom kontaktu u toku svog života, dok je 10% njih izjavilo da su bila izložena seksualnom nasilju tokom svog života.[61]

Stopa stvarne nezaposlenosti mladih u Republici Srpskoj (15-24 godine) 2016. iznosila je 52,3%, dok je opšta stopa nezaposlenosti iznosila 20,5%, što ukazuje na nemogućnost mladih da se uključe u tržište rada.[62]

Upoređujući primjenu aktivnih mjera zapošljavanja u entitetima, a koje se odnose na njihov uticaj na zapošljavanje mladih može se doći do slijedećih indikatora. U 2017. godini, za aktivne i pasivne mjere zapošljavanja u BiH je ukupno utrošeno 132.751.315 KM. Za mjere koje bi trebale imati uticaj na zapošljavanje mladih u FBiH izdvojeno 36.000.000 KM, u RS 5.000.000 KM, a u BD 880.000 KM. Za start-up poduzetništvo, koje je u najvećoj mjeri namijenjeno mladima, u FBiH je izdvojeno 15.000.000 KM, u RS 3.600.000 KM, a u BD 500.000 KM.[63] S obzirom na to da se ovim mjerama ne garantuje održivost započetog posla, s pravom se može postaviti pitanje o efikasnosti ovih intervencija u procesu zapošljavanju mladih.

Iz navedenih podataka se može zaključiti da je stanje socijalne isključenosti djece, mladih i porodica sa djecom prouzrokovano mnogim socijalnim problemima/rizicima i procesima, kao što su: materijalna deprivacija članova porodica, zdravstveni i razvojni problemi djece, neobezbjeđenost socijalne sigurnosti mladih, izostanak institucionalnih servisa podrške, nedefinisanost popupacione politike i dr.

3.4.2 Siromaštvo i pomoć siromašnima

Siromaštvo je socijalni problem koji je veoma vidljiv kako na individualnom tako i na opšte društvenom planu. Za pojedinca i njegovu porodicu siromaštvo se prepoznaje kao nedostatak osnovnih materijalnih sredstava (uslova) za život, a za društvo, to je ekonomska nemogućnost države da svojim sistemima društvenog djelovanja građanima obezbijedi sigurnost i uslove za dostojan život.

U prvim godinama postojanja Republike Srpske rizik od siromaštva bio je determinisan posljedicama ratnih razaranja i izbjeglištvom. Kasnije, siromaštvo je bilo uzrokovano posljedicama tranzicijskih procesa i velikom nezaposlenošću. Treba naglasiti da BiH, a time i prostor Republike Srpske kroz istoriju se stalno borila sa problemima ekonomske nerazvijenosti i njenim posljedicama na život ljudi tako da su pitanja siromaštva postalo

[60] UNICEF (2011). Multiple Indicator Cluster Survey (MICS) Dostupno na: http://ba.one.un.org/content/unct/bosnia_and_herzegovina/en/home/publications/istra_ivanje-vi_estrukih-pokazatelja--mics--bih-2011----2012--/ Pristupljeno 1. maj 2020.

[61] Balkanska epidemiološka studija o zlostavljanju i zanemarivanju djece (BECAN), 2012. Dostupno na: https://bib.irb.hr/datoteka/596233.Rezultati_epidemiolokog_istraivanja_nasilja_nad_djecom_u_obitelji.pdf Pristupljeno: 15 maj 2020.

[62] Pucar, S. (2017). Analiza i projekcije tržišta rada u RS. Unija poslodavaca RS. Dostupno na: u Republici Srpskoj http://unijauprs.org/dokumenti/analiza.pdf

[63] DEP (2017). Izvještaj o socijalnoj uključenosti za 2017. godinu. Dostupno na: www.dep.gov.ba. Pristupljeno: avgust 2020.

sastavnim dijelom svih razvojnih politika do danas. Danas, siromaštvo je rezultat veoma niskog nivoa korištenja razvojnih potencijala i neravnomjerne raspodjele društvenog dohotka.

Siromaštvo nije jednoznačna pojava. Ono se mijenja u zavisnosti od promjene unutrašnjih društveno-ekonomskih odnosa, vanjskih uticaja, iznenadnih (vanrednih) situacija, ali i od pristupa koji se primjenjuju u politikama borbe protiv siromaštva.

Zvanična statistika u BiH siromaštvo mjeri utvrđujući relativnu liniju siromaštva koja je definisana iznosom jednakim 60% medijane ekvivalentne potrošnje stanovnika. Jednostavnije rečeno, svi koji su ispod 60% prosječne potrošnje u nekoj zemlji su relativno siromašni. UN linija prehrambenog apsolutnog siromaštva je 1,5 USD dnevno i definiše se kao ekstremno siromaštvo primjereno nerazvijenim zemljama, a BiH spada u tu kategoriju.

Apsolutno siromaštvo u RS na osnovu podataka Proširene ankete o potrošnji domaćinstava (PAPD) provedene u BiH 2015 godine

Linija siromaštva

- Apsolutna linija siromaštva na nivou RS za 2015 godinu iznosi 228 KM po članu domaćinstva mjesečno. Apsolutna linija siromaštva je izračunata na način da je apsolutna linija siromaštva iz 2007 koja iznosi 201 KM ažuriran za inflaciju u periodu 2007-2015 godine koristeći podatke o rastu indeksa potrošačkih cijena u BiH.

Apsolutno siromašni

- Apsolutno siromašne osobe su osobe koje nisu u stanju da zadovolje minimum svojih neprehrambenih potreba (i kao takve treba ih razlikovati od ekstremno siromašnih osoba koje po definiciji nisu u stanju da zadovolje minimum svojih prehrambenih potreba).
- U RS je 2015 godine bilo apsolutno siromašno 138 hiljada stanovnika ili oko 14% stanovništva odnosno skoro svaki sedmi stanovnik je bio apsolutno siromašan (PAPD 2015 procjenjuje da u RS je bilo prisutno tokom provođenja istraživanja 986 hiljada stanovnika – ova procjena se razlikuje od zvanične procjene iz Popisa stanovništva 2013 godine).

Prema ASBiH, stopa relativnog siromaštva u BiH bila je 16,9% u 2015. godini, tj. manja za 1 procentni poen u odnosu na 2011. godinu. Prag relativnog siromaštva za jednočlano domaćinstvo bio je 389,26 KM (60% medijane ekvivalentne potrošnje), te je u 2015. preko 500.000 stanovnika u BiH bilo relativno siromašno. Najbogatija petina je 4,9 puta više trošila u odnosu na najsiromašniju petinu.[64]

Polazeći od metodologije računanja apsolutnog siromaštva (ASBiH EUROSTAT iz 2007, posljednje godine kada je ono računato) ustanovljeno je da je 2011. godine ispod apsolutne linije siromaštva (238 KM za odraslu osobu u cijenama iz 2007.) u BiH bilo 23,4% stanovništva.[65]

Da je stanje u BiH i Republici Srpskoj veoma zabrinjavajuće govore podaci svjetskih agencija koje se bave razvojem i izjave njihovih zvaničnika. U svojim izvještajima one stavljaju BiH u

[64] DEP. (2019). Bosna i Hercegovina. Izvještaj o razvoju u 2018. Dostupno na: http://www.dep.gov.ba/razvojni_dokumenti/izvjestaji/Archive.aspx?langTag=bs-BA&template_id=140&pageIndex=1 Pristupljeno: maj 2020.

[65] Agencija za statistiku BiH. (2017). Anketa o potrošnji domaćinstva. Saopštenje. Dostupno na: http://www.bhas.ba/ankete/HBS_saopstenje_juli_BS_www.pdf pristupljeno: maj 2020.

red najnerazvijenijih zemalja u Evropi gdje je pitanje siromaštva jedno od najznačajnijih pitanja ukupnog ekonomskog i socijalnog razvoja.

Prema UNDP-u, krajem 2019. godine u BiH otprilike 18% stanovništva živi ispod granice siromaštva (60 procenata prosječnog dohotka), a trećina je suočena sa neizvjesnošću, živeći iznad granice siromaštva, uz potencijalni rizik da padnu ispod nje.[66]

U Republici Srpskoj nema zvaničnog praćenja kretanja siromaštva. Podaci o siromaštvu zasnovani su na praćenju rezultata Ankete o potrošnji domaćinstva. Procjena siromaštva u Republici Srpskoj zasnovana je na relativnoj liniji siromaštva Republike Srpske koja je u 2015. godini iznosila 362,34 KM. U poređenju sa 2011. godinom linija relativnog siromaštva je niža za 18,75 KM. Stopa relativnog siromaštva stanovništva u Republici Srpskoj, u 2015. godini je 12,8% (pojedinci) i 13.9% (za domaćinstvo), u odnosu na 2011. godinu manja je za 1,6 %. Prema istom izvoru, u Republici Srpskoj 2015. godine je bilo 49 805 domaćinstava ili 126 043 stanovnika ispod linije relativnog siromaštva. Jaz siromaštva[67] u Republici Srpskoj u 2015. godini je bio 22,1% i u odnosu na 2011. godinu je bio manji za 0,9 procentnih poena.[68]

Indikatori apsolutnog siromaštva u RS

	2007	2011	2015
Ukupno osobe *	1166173	1060290	985584
Siromašne osobe	195802	167557	138212
Procenat siromašnih osoba	16.8	15.8	14.0
Jaz siromaštva	0.04	0.04	0.03
Kvadratni jaz siromaštva	0.02	0.02	0.01
Deficit siromaštva	0.24	0.25	0.21

* Procjena prisutnog stanovništva u RS prema APD/PAPD za datu godinu koja se razlikuje od zvanične procjene broja stanovnika u RS prema Popisu stanovništva 2013

- U RS u period 2007-2015 došlo je do blagog pada apsolutnog siromaštva na šta upućuju blago smanjenje sva tri ključni indikatori apsolutnog siromaštva: stopa siromaštva, jaz siromaštva i kvadratni jaz siromaštva

Ko su siromašni u Republici Srpskoj?

Odgovor na to pitanje nije jednostavno dobiti. Naime, u Republici Srpskoj ne postoji jedinstvena metodologija praćenja siromaštva, pa je teško doći do socijalne strukture onih koji su najviše pogođeni ovim problemom.

Prema rezultatima provedene ankete, u Republici Srpskoj relativnim siromaštvom su najviše pogođene kako jednočlana domaćinstva („samci“) (19.3%) tako i višečlane porodice (13.0%).

[66] Steliana Nedera, rezidentna predstavnica UNDP-a u Bosni i Hercegovini. „Van okvira dohotka, prosjekā i današnjice: Nejednakosti u humanom razvoju u 21. vijeku" Dostupno na: https://www.ba.undp.org/content/bosnia_and_herzegovina/bs/home/presscenter/vijesti/2019/beyondincomebeyondaveragesbeyondtoday.html Pristupljeno: 25. mart 2020

[67] Jaz siromaštva pokazuje koliko bi dohotka trebalo transferirati siromašnom stanovništvu da se dohodak domaćinstva podigne do granice siromaštva, ali da se ne mijenja praksa obezbjeđivanja zaposlenja.

[68] Republički zavod za statistiku RS. (2017). Anketa o potrošnji domaćinstva – Bilten. Dostupno na: https://www.rzs.rs.ba/static/uploads/ankete/potrosnja_domacinstava/Bilten_Anketa_O_Potrosnji_Domacinstava_2018_WEB.pdf Pristupljeno: maj 2020.

Siromaštvo je više zastupljeno: u ruralnim sredinama (16.9%); kod žena (18.6%; osoba bez škole (29.6%); kod starijih osoba, 65 godina (22.7%); kod samohranih roditelja (15.0%) i starijih bračnih parova bez djece (14.3%). Takođe, siromaštvom su više ugroženi lica nesposobna za rad (39,.8%); nezaposlena lica koja traže prvo zaposlenje (21.1%) penzioneri (12.8%) i domaćice (15.5%). Zabrinjava činjenica da su rizikom siromaštva pogođene i one kategorije stanovništva koje nemaju dodatnih rizika, kao što su: zaposlena na puno radno vrijeme (7.2%), osobe srednjih godina (10.5%) i bračni parovi sa jednim (8.3%) i dva djeteta (9.9%).[69] Relativnim siromaštvom je pogođen znatan broj djece u Republici Srpskoj. Prema analizama UNICEF-a stopa relativnog dječijeg siromaštva u Bosni i Hercegovini u 2011. godini iznosila je 19.7% i ona se konstantno povećava. Djeca u stanju siromaštva imaju gotovo dva puta veće izglede da osjete materijalnu uskraćenost od prosjeka unutar populacije.[70]

Apsolutnog siromaštvo osjetljivih grupa u RS u 2015 prema podacima PAPD 2015

- Stopa apsolutnog siromaštva djece 0-14 godina u RS je 24% i za oko 10 procentnih poena je veća od prosječne stope apsolutnog siromaštva za RS.
- Stopa apsolutnog siromaštava osoba starih 65 i više godina je 11% i za 3 procentna poena je manja od od prosječne stope apsolutnog siromaštva za RS.
- Stopa siromaštva osoba koje žive u domaćinstvima sa 5 i više članova je 25% i za 11 procentnih poena je veća od prosječne stope apsolutnog siromaštva za RS.
- Stopa apsolutnog siromaštva mladih nezaposlenih osoba je 19% i za 5 procentnih poena je veća od od prosječne stope apsolutnog siromaštva za RS.
- Stopa apsolutnog siromaštva osoba bez završene osnovne škole je 23% i za 9 procentnih poena je veća od prosječne stope apsolutnog siromaštva za RS.
- Stopa apsolutnog siromaštva osoba nesposobnih za rad je 21% i za 7 procentnih poena je od prosječne stope apsolutnog siromaštva za RS.
- Stopa apsolutnog siromaštva osoba koje žive u domaćinstvima u kojima je žena nosioc domaćinstva je 15% i za 1 procentni poen je veća od prosječne stope apsolutnog siromaštva za RS.

Stopa siromaštva u BiH je najveća među populacijom koja je nezaposlena. Međutim, znatan dio populacije siromašnih čine zaposlena lica tzv. radno siromaštvo. Iako je siromaštvo niža u odnosu na samozaposlene, penzionere te nezaposlene, prisustvo siromašnih u populaciji zaposlenih ukazuje da je kvalitet radnih mjesta te nivo produktivnosti nizak kao i da nedostaju potrebne vještine i znanje s obzirom da nivo obrazovanja značajno korelišu s rizikom od siromaštva.

[69] isto.
[70] Vidi: UNICEF (2014) Dječije siromaštvo i uskraćenost u BiH. Dostupno na: https://www.unicef.org/bih/media/401/file/Publikacija%20Dje%C4%8Dije%20siroma%C5%A1tvo%20i%20uskra%C4%87enost%20u%20Bosni%20i%20Hercegovini.pdf Pristupljeno: septembar 2020.

Odnos države prema siromaštvu i njihovim potrebama prepoznaje se kroz aktivne politike borbe protiv siromaštva. U Republici Srpskoj ne postoji jedinstvena politika borbe protiv siromaštva, ali postoji čitav niz sistemskih mjera i aktivnosti koje su usmjerene na pomoć i podršku siromašnima. Nažalost, rezultati ovih mjera su veoma skromni jer su iste fragmentirane i „rasute“ po različitim sistemima društvenog djelovanja. Takođe, u Republici Srpskoj ne postoji ni jedna institucija koja bi se bavila pitanjima siromašnih, istraživanjem i sistemskim planiranjem mjera protiv siromaštva.

Apsolutno siromaštvo i zaposlenost u RS

- Zaposlene osobe čine 27% ili približno svaku četvrtu osobu u RS. Stopa apsolutnog siromašnih zaposlenih osoba u RS je 11% što je tek za 3 procentna poena manje od prosječne stope apsolutnog siromaštva u RS koja iznosi 14%. Drugim riječima svaka deveta stalno zaposlena osoba u RS je apsolutnog siromašna. Stalno zaposlene apsolutnog siromašne osobe u RS čine 22% ili svaku četvrtu apsolutno siromašnu osobu u RS.
- Nezaposlene osobe koje su već imale zaposlenje čine 6% stanovništva RS dok nezaposlene osobe koje prvi put traže zaposlenje čine 7% stanovnika RS. Stopa apsolutno siromašnih u populaciji nezaposlenih u RS koji su već imali zaposlenje iznosi 15% dok je kod nezaposlene osobe koje prvi put traže zaposlenje 18%. Apsolutno siromašne nezaposlene osobe koje su već imale zaposlenje čine 7% svih apsolutno siromašnih u RS dok apsolutno siromašne osobe koje prvi put traže zaposlenje čine 10% svih apsolutno siromašnih u RS.
- Na nivou RS najsiromašnije su osobe nesposobne za rad kod kojih je 21% ili svaka peta osoba apsolutno siromašna.

Sistem socijalne, porodične i dječije zaštite u svom zakonskom određenju ima najprepoznatljiviju odgovornost da se direktno bavi siromaštvom i pružanjem neposredne pomoći i podrške siromašnim licima i siromašnim porodicama. Ograničeni resursi u odnosu na potrebe, ovaj sistem čine neefikasnim u pogledu podrške siromašnim licima i porodicama i smanjenja siromaštva. Zakonom o socijalnoj zaštiti jasno je identifikovana „nemogućnost zadovoljavanja osnovnih životnih potreba“ kao jedan od osnovnih uzroka ulaska pojedinca i porodice u stanje socijalne potrebe i neophodnosti intervencije države.[71] Iako je u Zakonu o socijalnoj zaštiti siromaštvo prepoznato isključivo kao ekstremna materijalna deprivacija, ono se posmatra i kao stanje u kojem je država obavezna da pruži različite vrste usluga zasnovanih na struci i nauci socijalnog rada.

Pored Zakona o socijalnoj zaštiti, pitanjima siromaštva posredno se bave i drugi zakonski dokumenti koji uređuju oblasti: zaštite izbjeglog i raseljenog stanovništva, ostvarivanje prava lica sa invaliditetom, porodica poginulih i nestalih, nezaposlenih, penzionera, žrtava nasilja u porodici i dr. Zakoni koji uređuju ove oblasti stanje neimaštine i siromaštva tretiraju kao jedan od dodatnih kriterija za ostvarivanje posebnih beneficija u procesu ostvarivanja statusnih prava. Sem toga, stanje siromaštva se uzima u obzir prilikom ostvarivanju prava i beneficija u drugim sistemima društvenog djelovanja čiji interes je vezan za druge oblasti kao što su: obrazovanje, zdravstvo, stanovanje, privredne djelatnosti i dr.

[71] U članu 2. ovog Zakona stanje socijalne potrebe se definiše kao „stanje u kojem je licu neophodna pomoć radi savladavanja socijalnih i drugih teškoća i stvaranja uslova za zadovoljavanje osnovnih životnih potreba, a ukoliko se te potrebe ne mogu zadovoljiti u drugim sistemima socijalne sigurnosti.“

Ustanove koje podnose najveći teret socijalne zaštite siromašnih u Republici Srpskoj su centri za socijalni rad i ustanove za smještaj korisnika. Dok se ustanove za smještaj bave rezidualnim zbrinjavanjem korisnika (ne isključivo siromašnih), centri za socijalni rad provode planske, organizacione i operativne aktivnosti na zbrinjavanju socijalno ugroženog stanovništvca, među kojima su siromašni jedna od prioritetnih kategorija.

Na osnovu početnih analiza koje su rađene od početka pandemije COVID-19 može se konstatovato da će stanje siromaštva biti još teže. Stručnjaci Svjetske banke procjenjuje da će se u prvim mjesecima pandemije ekstremno siromaštvo na globalnom nivou zbog pandemije COVID-19 dramatično povećati za oko 49 miliona ljudi, što će biti prvi put nakon velike finansijske krize iz 1998. godine.[72] Ovakav slijed događaja se očekuje i u BiH. Pad narudžbi iz inostranstva zbog mjera zaštite zdravlja i ograničenog kretanja ljudi u svijetu dovešće do smanjenja narudžbi za proizvodima, što će uticati na smanjenje proizvodnje koje će neminovno dovesti do pada zaposlenosti i otpuštanja radnika, a to će uticati na povećanja broja nezaposlenih i dovođenje značajnog broja porodica u stanje materijalne neizvjesnosti. Ukoliko takva situacija potraje nekoliko mjeseci, stanje siromaštva u Republici Srpskoj će se značajno pogoršati. Država će morati donijeti hitne mjere ekonomskog oporavka, ali i mjere neposredne pomoći socijalno najugroženijim grupama stanovništva, koje su u prvim mjesecima krize izostale.

3.4.3 Diskriminacija osoba sa invaliditetom

Osobe sa invaliditetom čine socijalno najosjetljiviju grupu stanovništva koja je stalno u opasnosti od diskriminacije po različitim osnovama. Svaka diskriminacija sa sobom nosi rizik od socijalne isključenosti, pa je uklanjanje svih oblika diskriminacije kroz obezbjeđivanje jednakih mogućnosti za sve, suština socijalnog uključivanja osoba sa invaliditetom.

Pristup životu u zajednici, adekvatnom stanovanju, senzitivnoj zdravstvenoj zaštiti, tržištu rada, javnim uslugama, samo se neke od oblasti u kojima se mogu ostvarivati ciljevi socijalnog uključivanja lica sa invaliditetom. Stvaranje pozitivnog ambijenta, uz osmišljenu kontinuiranu promociju sposobnosti osoba sa invaliditetom pozitivnim primjerima iz života, redukciju stigmatizovanih stavova na različite načine, sa ciljem smanjenja predrasuda i podizanje svijesti o uskraćenosti ljudskih prava ovih osoba, zajedno sa obezbjeđenjem jednakih mogućnosti za sve, od suštinske su važnosti za socijalno uključivanje svih osoba sa invaliditetom.

U Republici Srpskoj je teško utvrditi stvarni broj osoba sa invaliditetom jer ne postoji jedinstven sistem evidentiranja i registar lica sa invaliditetom. Prema rezultatima popisa stanovništva iz 2013. godine procijenjuje se da je u Republici Srpskoj bilo ukupno 102.262 lica sa invaliditetom ili 8.7% od ukupnog broja stanovnika što je približno procjeni UN-a da je u svijetskom stanovništvu ima oko 10% lica sa invaliditetom.[73]

Do stvarnog obima zastupljenosti lica sa invaliditetom moguće je posredno doći kroz broj korisnika pojedinih prava i beneficija koja ostvaruju u različitim sistemima društvenog djelovanja.

[72] https://blogs.worldbank.org/opendata/impact-covid-19-coronavirus-global-poverty-why-sub-saharan-africa-might-be-region-hardest

[73] RZS. (2017). Rezultatai popisa stanovništva. Dostupno na: https://www.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/popis/gradovi_opstine_naseljena_mjesta/Rezultati_Popisa_2013_Gradovi_Opstine_Naseljena_Mjesta_WEB.pdf Pristupljeno: jul 2020.

Prema statističkim podacima RZS RS za 2018. godinu, 201.354 punoljetnih lica sa invaliditetom su bili korisnici prava i usluga socijalne zaštite. Međutim, stvarni broj korisnika je znatno manji jer u ovaj broj ulaze i osobe koje po više osnova i u više sistema koriste prava namijenjena licima sa invaliditetom. Od ukupnog broja lica sa invaliditetom najveći broj spada u kategoriju lica sa tjelesnim oštećenjem i hroničnim oboljenjem kojih je prema posljednjim podacima RZS RS za 2018. godinu bilo 9.665 što je povećanje za oko 77% u odnosu na 2013. kada ih je bilo 5.538.[74] Prema podacima Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite pravo na ličnu invalidninu[75] u 2018. godini koristilo je 4.192 lica (3.153 punoljetnih i 1.039 maloljetnih), a pravo na dodatak za pomoć i njegu drugog lica u 2018. godini koristilo je 26.394 lica (maloljetna i punoljetna) što je za skoro deset hiljada više nego u 2013. godini kada je uspostavljen novi način procjene i kada je bilo 17.841 korisnika ovog prava, uspostavljen novim Zakonom za socijalnu zaštitu iz 2012. godine. Podaci Fonda penzijsko invalidskog osiguranja Republike Srpske govore da je sredinom 2020. godine bilo 37.504 korisnika prava na invalidsku penziju što je 13.96% od ukupnog broja korisnika prava na penzije[76]. Podaci Vlade Republike Srpske krajem 2019. godine ukazuju da je broj korisnika ličnih invalidnina po osnovu Zakona o pravima boraca, vojnih invalida i porodica poginulih boraca Odbranbeno-otadžbinskog rata, bilo 31.591, a po osnovu Zakona o zaštiti civilnih žrtava rata još 1.195 lica.[77] Ukupno 13.717 punoljetnih i 12.926 maloljetnih lica je koristilo neko od medicinskih pomagala, a u periodu od 2006. do 2016, godine broj zaposlenih lica sa invaliditetom dostigao je 2.027.[78]

Bosna i Hercegovina je 2010. godine ratifikovala Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom. Prihvatanjem ove Konvencije BiH, a time i Republika Srpska, je preuzela obavezu njene implementacije i redovnog izvještavanja UN Komiteta za prava osoba s invaliditetom. Takođe, preuzeta je obaveza da će za sve građane osigurati ravnopravnost i puno uživanje i ostvarivanje svih ljudskih prava, kao i pravo na zaštitu od diskriminacije po bilo kojem osnovu, pa i po osnovu invalidnosti. Međutim, stanje u realitetu je dosta drugačije.

U Republici Srpskoj, na operativnom nivou, nema jedinstvenog pristupa politici invalidnosti. Takvo stanje proizvodi različitu praksu primjene međunarodnih standarda u ovoj oblasti što rezultira diskriminacijom i povredom prava lica sa invaliditetom. U pokušaju zaštite prava lica sa invaliditetom institucije Republike Srpske su donijela niz dokumenata i mjera kojima se željelo unaprijediti njihov društveni položaj. Usvojene su strategije, doneseni novi zakoni,

[74] Vidjeti RZS RS. (2019). Socijalna zaštita. Statistički bilten. Dostupno na : https://www.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/socijalna_zastita/Bilten_Socijalna_Zastita_2019_WEB.pdf Pristupljeno : juli 2020.

[75] Pravo na ličnu invalidninu za tzv. Civilne invalide u Republici Srpskoj je uvedeno sredinom 2018. godine Odlukom Vlade, a kao zakonsko pravo egzistira od početka 2019. godine kada su urađene izmjene i dopune postojećeg zakona.

[76] Podaci uzeti sa službene internet stranice Fonda PIO RS. http://www.fondpiors.org/statisticki-bilteni/statisticki-bilteni-2020/ Pristupljeno: jul 2020.

[77] Podaci uzeti iz godišnjih izvještaja resornog ministarstva korištenih za pripremu vladinih odluka usvojenih na 55. sjednici Vlade RS, od 23.1.2020. godine. Dostupno na: http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/media/vijesti/Pages/odrzana-55-sjednica-vlade-republike-srpske.aspx Pristupljeno jula 2020.

[78] Podaci uzeti iz „Strategije unapređenja društvenog položaja lica sa invaliditetom u RS za period 2017 – 2016.“ Dostupno na: https://e-vijecenarodars.net/wp-content/uploads/2017/05/Prijedlog-strategije-unapredjenja-dr-polozaja-lica-sa-invaliditetom-u-RS-2017-do-2026-1.pdf Pristupljeno: juli 2020.

uspostavljena nova prava, povećani iznosi gotovinskih naknada i dr.[79] Međutim, oblici diskriminacije lica sa invaliditetom su i dalje prisutni.

Najočitiji primjer diskriminacije lica sa invaliditetom se dešava na zakonodavnom nivou. Različita zakonska određenja, različiti kriteriji i različite procedure za ostvarivanje prava u zavisnosti od toga u kojem sistemu se ostvaruju prava, dovode do sistemske diskriminacije lica sa invaliditetom. U zavisnosti od toga kojem sistemu „pripadaju", lice sa invaliditetom sa istim ili sličnim stepenom i vrstom oštećenja (razvojnim problemom), ima drugačija prava, dobiva različite visine novčanih primanja, primjenjuju se različiti kriteriji, prolazi različite procedure i postupke. Tako, na primjer, lica sa invaliditetom koja ostvaruju prava po osnovu boračko-invalidske zaštite imaju veći izbor prava i usluga, a i znatno su im veća novčana primanja nego što je to slučaj kod tzv. civilnih invalida korisnika sistema socijalne zaštite.

Diskriminacija postoji i među različitim grupama osoba sa invaliditetom. Osobe sa fizičkim invaliditetom spadaju u najvidljiviju grupu lica sa invaliditetom, za razliku od osoba sa mentalnim, intelektualnim i osjetilnim oštećenjima, koji spadaju u manje vidljive grupe, u skladu sa čim su i njihove potrebe više društveno zanemarene. Populacija invalida rada diskriminisana je po osnovu uskraćivanja prava na naknadu za tjelesno oštećenje i nemogućnosti korištenja prava na zapošljavanje pod posebnim uslovima jer teško mogu ostvariti kriterij od 70% oštećenja koje propisuje Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju invalida.

Diskriminacija osoba sa invaliditetom je prisutna i u oblasti zapošljavanja , prije svega u pogledu toga da poslodavci u javnom sektoru ne preduzimaju potrebne aktivnosti, utvrđene Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida, na podizanju postojeće niske kvote zaposlenosti lica sa invaliditetom, dokazujući time osjetljivost, društvenu odgovornost i poštovanje minimalnog nivoa zakonske obaveze.

Diskriminacija se dešava i po osnovu primjene tzv. medicinskog modela procjene invalidnosti koji u fokus stavlja dijagnozu bolesti a ne stanje i stepen funkcionalne sposobnosti. Na taj način medicinska dijagnoza postaje ključni kriterij za ostvarivanja statusnih prava što dovodi do diskriminacije lica sa invaliditetom po osnovu njihovih potreba.[80]

Problem sistemske prirode koji takođe utiče na nekonzistentnost postupanja prema licima sa invaliditetom proizilazi i iz nepostojanja jedinstvenog modela procjene razvojnih problema djece koji može odgovoriti na potrebe različitih sistema podrške. Tako sistem obrazovanja koristi model procjene sistema socijalne zaštite koji, uprkos svome unapređenju, ne može adekvatno odgovoriti na zahtjeve i potrebe ranog rasta i razvoja predškolske i školske djece sa smetnjama u razvoju.[81]

[79] Vlada RS je u periodu od 2009. do 2019. godine usvojila nekoliko ključnih dokumenata kojima se nastoji unaprijediti društveni položaj lica sa invaliditetom, a to su: Politika u oblasti invalidnosti, Strategija unapređenja društvenog položaja lica sa invaliditetom, Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica sa invaliditetom, Zakon o pravima boraca, vojnih invalida i porodica poginulih boraca odbrambeno-otadžbinskog rata Republike Srpske i Zakon o socijalnoj zaštiti.

[80] Izmjenama i dopunama Zakona o socijalnoj zaštiti iz 2019. godine ponovno je vraćena uloga i značaj medicinske dijagnoze u ostvarivanju pojedinih prava i usluga (pravo na ličnu invalidninu, pravo na dodatak za pomoć i njegu drugog lica i dr).

[81] Zakonom o socijalnoj zaštiti RS iz 2012. uveden je novi način procjene razvojnih problema djece koji je zasnovan na pristupu razvojnih potreba (Pravilnik o procjeni potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju).

Diskriminacija je prisutna i u finansijskom pogledu. Finansijski iznosi materijalnih prestacija za ista prava se razlikuju i po nekoliko puta. Tako npr. iznos prava na pomoć i njegu drugog lica, u boračko-invalidskoj zaštiti u 2019. godini se kretao od 232 KM do 696K M, da bi za isto pravo neratni invalidi (civilni) dobijali iznos od 90 KM do 180 KM.

Apsolutno siromaštvo i osobe nesposobne za rad u RS

- Osobe nesposobne za rad u RS čine približno 3% stanovništva u RS.
- Stopa apsolutnog siromaštva osoba nesposobnih za rad u RS je 21%.
- Apsolutno siromašne osobe nesposobne za rad u RS čine 5% svih apsolutno siromašnih osoba u RS.

Prema Strategiji unapređenja društvenog položaja lica sa invaliditetom 2017-2026 djelovanje u pravcu podizanja kvaliteta života lica sa invaliditetom treba da se ostvaruje u svim sferama: javnom i političkom životu; ekonomskoj samostalnosti, zapošljavanju i profesionalnoj rehabilitaciji; socijalnoj zaštiti, socijalnoj sigurnosti i podršci; zdravstvenoj zaštiti; obrazovanju; kulturnom, religijskom i porodičnom životu; sportu i rekreaciji, te u oblasti samoorganizovanja.

U Republici Srpskoj oblast zapošljavanja lica sa invaliditetom uređena je po posebnim uslovima Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida usvojen 2004. godine. Istim Zakonom je propisano osnivanje Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje invalida putem kojeg se realizuju mjere zapošljavanja i obaveza privrednih subjekata fondu.

Nedostatak jedinstvenog sistema evidentiranje i registra, jedinstvenog metoda procjene stepena invalidnosti, nepostojanje centralne institucije koja će se baviti politikom invalidnosti, odustajanje od socijalnog modela procjene potreba, neujednačena finansijska davanja, nepostojanje konzistentne primjene zakonskih odredbi i dr. samo su neki od sistemskih problema koji pospješuju stanje diskriminacije lica sa invaliditetom u javnom i privatnom životu.

3.4.4 Osobe treće životne dobi – borba za preživljavanje

Osobe treće životne dobi su isključene po više osnova što ih svrstava u jednu od socijalno najosjetljivijih grupa stanovništva. Njihova životna situacija je uslovljena prije svega njihovim materijalnim i zdravstvenim stanjem. Smanjena radna sposobnost, narušeno zdravlje, materijalna deprivacija i upućenost na porodičnu i međugeneracijsku solidarnost su osnovne odrednice položaja starijih osoba u društvu, a ujedno, i razlozi njihove isključenosti iz društva.

Broj starijih osoba u Republici Srpskoj se povećava iz godine u godinu. Konstantno povećanje udjela starijih u ukupnoj populaciji stanovništva dovodi do procesa starenja društva koje je u Republici Srpskoj poprimilo alarmantne oblike. Prema Popisu stanovništva iz 2013. godine

broj lica preko 65 godina u BiH je bio 501.196 ili 14.2%, a u Republici Srpskoj je bio 200.389 ili 17% što ih je dovelo u red najstarijih evropskih društava[82].

Sve veći broj starijih osoba zahtijeva veći angažman društva u njihovom zbrinjavanju. U tom smislu Republika Srpska je još 2011. godine pristupila izradi politike u kojima su definisani strateški pravci razvoja sistema društvene podrške starijima na principima Madridskog akcionog plana za starenje iz 2002. godine. U dokumentu Strategija unapređenja položaja starijih lica u Republici Srpskoj, koja je donesena za period 2019-2028., definisano je devet ključnih ciljeva, i to: smanjivanje siromaštva; unapređenje socijalne zaštite; unapređenje pristupa javnim uslugama; unapređenje volonterskih aktivnosti; povećanje svijesti o potrebama starijih lica; unapređenje zdravlja starijih; unapređenje programima cjeloživotnog učenja; prevencija nasilja nad starijima i zaštita i spašabanje starijih lica u vanrednim situacijama.

Ključni sistem socijalne sigurnosti koji pokriva rizik starosti je penzioni sistem, koji je u Republici Srpskoj u krizi. Iako se penzije korisnicima redovno isplaćuju, dinamika punjenja Fonda PIO govori da ovom sistemu prestoji veoma rizičan period poslovanja. Pokušaj da se 2010. godine pristupi reformama penzionog sistema nije uspio, a problemi koji proizilaze iz demografskog stanja i stanja u privredi samo se pojačavaju.

Prema podacima Fonda PIO ukupan broj korisnika prava na penziju sa 31.12.2019. godine je bio 267.479 263.952 korisnika (3.527 više nego u 2018. godini), dok je broj osiguranika bilo 315.887 (za 8.485 više nego u 2018. godini). Od ukupnog broja penzionera, 154.548 su korisnici starosne penzije, 74.775 su korisnici porodične, 37.900 su korisnici invalidske penzije, dok je po ostalim pravima bilo 256 korisnika.[83]

Iz podataka Fonda PIO može se zaključiti da najveći broj starijih osoba su korisnici nekih od prava u sistemu penziono-invalidskog osiguranja. Starije osobe preko 65 godina starosti, koje nisu korisnici prava iz Zakona o penziono-invalidskom osiguranju, a nalaze se u stanju socijalne potrebe, upućene su na korištenje veoma restriktivnih prava iz socijalne zaštite kojih je na kraju 2018. godine bilo 30.931 ili 23% od ukupnog broja punoljetnih korisnika u Republici Srpskoj[84].

Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku posljednjih godina je došlo do naglog uvećanja broja korisnika domova za starija lica. Dok je na kraju 2014. godine u institucionalnom smještanu bilo 1.291 starije lice, na kraju 2018. godine taj broj se povećao na 2.304.[85] Međutim, značajan broj starijih lica se ne mogu smjestiti u dom jer nemaju dovoljno sredstava za takvu uslugu u privatnom aranžmanu, a za pomoć države ne ispunjavaju veoma restriktivne kriterijume prema Zakonu o socijalnoj zaštiti, tako da određeni broj starijih osoba ostaje kući pod povremenim nadzorom socijalnih službi i uz minimalnu državnu podršku.

---

[82] RZS RS. (2017). Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u RS 2013. godine. Dostupno na: https://www.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/stanovnistvo/Demografski_bilten_20_Drugo_Izmijenjeno_Izdanje_Web.pdf Pristupljeno: juli 2020.
ASBIH. (2019). Popis stanovništva 2013. Dostupno na: https://www.popis.gov.ba/popis2013/doc/Knjiga1/K1_H_E.pdf Pristupljeno juni 2010.

[83] Fond PIO RS (2020). Statistički bilteni. Dostupno na: http://www.fondpiors.org/statisticki-bilteni/ Pristupljeno: jula 2020.

[84] RZS RS (2019). Bilten socijalne zaštite. Dostupno na: https://www.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/socijalna_zastita/Bilten_Socijalna_Zastita_2019_WEB.pdf Pristupljeno: juli 2020.

[85] Isto.

Novčana davanja starijim licima su veoma niska. Samo mali broj starijih lica imaju primanja koja im garantuju materijalnu sigurnost. Daleko veći broj je onih koji su u riziku od siromaštva. Siromaštvom su najviše pogođene starija lica korisnici najniže samostalne penzije čiji iznosi od 201.82 KM do 322,97 KM ne mogu zadovoljiti osnovne potrebe za stanovanjem, prehranom, odjevanjem i liječenjem.[86]

Apsolutno siromaštvo osoba 65+ u RS prema podacima PAPD 2015

- Osobe stare 65 i više godina čine 22% ukupne populacije RS.
- Stopa apsolutnog siromaštva osoba starih 65 i više godina je 11% ili svaka deseta osoba stara 65 i više godina nije u stanju zadovoljiti minimum neprehrambenih potreba.
- Apsolutno siromašne osobe stare 65 i više godina čine 17% ili svaku šestu apsolutno siromašnu osobu u RS.

U još težoj situaciji su starija lica koja nisu korisnici prava iz penziono-invalidskog osiguranja. Starija lica korisnici prava iz Zakona o socijalnoj zaštiti moraju ispunjavati veoma restriktivne uslove kako bi dobili novčana primanja, a koja su ekstremno niska.[87]

Veoma težak položaj starijih lica upotpunjuje manjak porodične i međugeneracijske solidarnosti. Iako je društvo Republike Srpske u mnogome zadržalo tradicionalne porodične vrijednosti, te se olako ne odriče obaveze zbrinjavanja svojih starijih članova, ipak su u zadnje vrijeme na sceni sveprisutniji procesi koji ukazuju na napuštanje tradicijskih vrijednosti u ovoj oblasti. Ekonomske teškoće sa kojima se susreću mladi, nemogućnost zaposlenja i iseljavanje mladog i radno sposobnog stanovništva dovodi do sve većeg broja starijih lica koji se moraju brinuti sami o sebi.

Aktuelna situacija sa pandemijom virusa COVID 19 dodatno komplikuje položaj starijih lica u društvu. Uticaj virusa na njihovo zdravstveno stanje i posljedice koje izaziva stavlja starije osobe pred posebne životne izazove, a restrikcije koje su im nametnule vlasti stavile su ih u posebno težak životni položaj. Ograničavanje socijalnih kontakata, sprečavanje izlazaka, uvođenje posebnih režima izlaska u javnost vodi socijalnoj getoizaciji starijih što će izazvati nesagledive posljedice na njihov ukupan položaj u društvu.

3.4.5 Žene i rodna neravnopravnost

Pripadnice ženskog pola u BiH i Republici Srpskoj su po više osnova neravnopravne i socijalno isključene, a što se manifestuje u javnoj i privatnoj sferi života kao: politička marginalizacija, obrazovana inferiornost, ekonomska ugroženost, radna eksploatacija i porodična nejednakost.

Prema istraživanju Gender centra Vlade Republike Srpske[88] rodne nejednakosti se manifestuju u svim fazama života. Biološka različitost polova i društvene vrijednosti su uticale na stvaranje i održavanje rodne segregacije između muškaraca i žena od ranog

[86] Iznosi se odnose na stanje za mjesec januar 2020. isto

[87] Prema Zakonu o socijalnoj zaštiti pravo na kontinuiranu novčanu pomoć imaju lica koja ispunjavaju slijedeće kumulativne uslove: da je radno nesposoban, da nema imovine (pokretne i nepokretne) i da nema članova uže porodice. Visine primanja se kreću od 10% do 20 % od prosječne neto plate, a u zavisnosti od broja članova zajedničkog domaćinstva. U januaru 2020. godine taj iznos je bio: za jednočlano domaćinstvo 93.9 KM, a za petočlano domaćinstvo 187.8 KM.

[88] Babović, M., Stanojević, D. I Milinović, J. (2016). Rodne nejednakosti u Republici Srpskoj. Banja Luka: Gender centar Vlade RS

djetinjstva pa sve do kasne starosti. Počinje sa roditeljskim podsticajima razvoju različitih vještina kod dječaka i djevojčica a završava sa oblikovanjem konačne rodne uloge žene i muškarca od strane zajednice. Rodna nejednakost u praksi u najvećoj mjeri je posljedica prožimanja tradicionalnih vrijednosti u društvu gdje dominantni patrijahalni obrazac ponašanja i dalje određuje rodni jaz i praksu rodne neravnopravnosti. Aktuelni podaci iz Republike Srpske govore o prisutnosti rodne različitosti i društvena segregacija u oblasti obrazovanja, tržišta rada, ekonomskog, političkog i porodičnog života.

Prema podacima iz Popisa 2013. godine žene prednjače u broju lica bez ikakvog obrazovanja. U Republici Srpskoj je 58.651 osoba u dobi 15 i više godina, od tog broja, 84% čine žene.[89] Rodni jaz u obrazovanju je u starijim generacijama odraslih ispoljen u korist muškaraca, dok se u mlađim generacijama javlja u korist žena, što znači da je kod starijih generacija prisustvo obrazovanijih muškaraca veće nego u slučaju mlađih generacija gdje dominiraju obrazovanije žene.

Najveća rodna segregacija je zastupljena u oblasti rada. Žene su manje zastupljenije među zaposlenim licima. Prema podacima koji su dobijeni iz Ankete o radnoj snazi u 2019. godini od ukupno 349.000 zaposlenih u Republici Srpskoj žena je bilo 40%.[90] Stopa nezaposlenih žena u 2017. godini iznosila je 23,1% i smanjila se skoro 7% u odnosu na 2016. godinu.

Prema iskazima ispitanika prvedenog istraživanja Gender centra[91] žene manje zarađuju 200 KM mjesečno od muškaraca za istu vrstu i obim poslova. Žena je znatno manje kao korisnika ličnih penzija, a više ih ima u grupi korisnika porodičnih penzija, ali su iznosi penzija značajno manji što ima uticaja na veću osjetljivost žena od rizika siromaštva. Nesrazmjer između odgovornosti i prava (beneficija) u ostvarivanju nametnutih uzloga u porodici dodatno dovode žene u neravnopravan položaj. Žene se pod većim rizikom od porodičnog siromaštva, a najugroženija grupa žena u tom smislu su samohrane majke ili žene koje su hranitelji domaćinstva.

Stopa apsolutnog siromaštva i gender u RS prema podacima APD/PAPD

	2007	2011	2015
Ukupno	17%	16%	14%
Muškarci	17%	16%	14%
Žene	16%	14%	15%

- Stopa apsolutnog siromaštva blago pada kod domaćinstava u kojim je nosioc domaćinstva muškog pola u periodu 2007-2015 prateći prosječnu stopu apsolutnog siromaštva za RS dok se stopa apsolutnog siromaštva domaćinstava u kojima je žena nosioc domaćinstva prvi put našla iznad prosječne stope siromaštva za RS u 2015 godinu.

[89] RZS RS (2017). Rezultati popisa. Gradovi, opštine, naseljena mjesta. Dostupno na: https://www.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/popis/gradovi_opstine_naseljena_mjesta/Rezultati_Popisa_2013_Gradovi_Opstine_Naseljena_Mjesta_WEB.pdf Pristupljeno: juli 2020.

[90] RZS RS. (2019). Anketa o radnoj snazi. Dostupno na: https://www.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/anketa_o_radnoj_snazi/Bilten_Anketa_O_Radnoj_Snazi_2019_WEB.pdf Pristupljeno: juli 2020.

[91] Babović, S. I saradnici (2016). isto.

Neravnopravan položaj žena u porodici može se posmatrati i kroz podatke o rodno zasnovanom nasilju i učešću u javnom i političkom životu. Prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske u 2019. godini žene čine preko 90% žrtava nasilja u porodici, a muškarci su bili izvršioci nasilja u 88% slučajeva. Slični podaci dolaze i iz drugih subjekata zaštite i podrške žrtvama nasilja u porodici.[92]

Zbog porodičnih uloga koje su im nametnute, žene su manje angažovane u radu političkih stranaka i organizacijama civilnog društva. Na izborima 2018. u sve parlamente u BiH izabrano je 6% žena manje nego 2014. godine. Međutim, stanje u Republici Srpskoj se u tom pogledu popravilo. U odnosu na opšte izbore 2014. godine, na izborima 2018 u Narodnoj skupštini, za poslanike je izabrano 2.03% više žena nego u 2014. godini.[93]

3.4.6 Ostvarivanje prava manjinskih grupa[94]

Ustav Republike Srpske garantuju ostvarivanje prava i sloboda svim svojim građanima bez obzira na različitosti po bilo kojoj osnovi.[95] U tom duhu Republika Srpska je gradila okvir institucionalnog djelovanja prema manjinskim grupama. Međutim, stanje u praksi često ukazuje na nedoslijednost u sistemskim rješenjima i propuste u neposrednim postupanjima državnih organa prema onima koji su „drugačiji“ i koji su u manjini.

Socijalna isključenost manjinskih grupa proizilazi iz odnosa prema njihovim posebnostima koje se razlikuju od karakteristika većinske grupe. Kulturne, socijalne, rasne, vjerske, nacionalne, zdravstvene ili seksualne posebnosti mogu biti osnova socijalnog distanciranja većine od pripadnika manjinskih grupa. Isto tako, posjedovanje ili upražnjavanje „drugačijih“ vrijednosti, navika i ponašanja može kod manjinskih grupa proizvesti potrebu za zatvaranje i izolaciju od većine. Samim tim što su „manjina“ ove grupe imaju veći rizik od socijalnog isključivanja u većinskoj zajednici.

U demokratskim društvima nivo demokratičnosti se mjeri odnosom „većine“ prema „manjini“, jer „većina“ donosi zakone, uređuje odnose u društvu i obezbjeđuje provođenje uspostavljenih pravila. Pitanja položaja i ostvarivanja prava manjinskih grupa predstavljaju kamena temeljaca demokratičnosti društva.

Socijalno isključivanja manjinskih grupa u jednom društvu se najviše prepoznaje kao postojanje prepreka i teškoća u ostvarivanju nacionalnih, kulturnih, ekonomskih, socijalnih i vjerskih prava.

BiH je multinacionalna i multietnička zajednica zasnovana na dvoentitetskom i tronacionalnom ustrojstvu zakonodavne, izvršne i sudske vlasti, pa je i određenje „nacionalne manjina“ i njihovog statusa veoma kompleksno. Zbog specifičnosti ustavno-

[92] Ministarstvo omladine, porodice i sporta. (2020). Informacija o sprovođenju Opšteg protokola o postupanju u slučajevima nasilja u porodici za 2019. goduinu. Dostupno na: https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpos/ Pristupljeno: juli 2020.

[93] UNDP. (2019). Polazna studija o barijerama političkom učešću žena u BiH. Dostupno na: www.ba.undp.org Posjećeno: juli 2020.

[94] Pod pojmom „manjinske grupe“, podrazumijevamo pripadnike nacionalnih manjina, povratnike, pripadnike LGBT populacije, kao i pripadnike drugih grupacija koje su u manjini u odnosu na pripadnike većinskih grupe na jednom području, a vezano za međusobno razlikovanje po osnovu nekih od socijalni, kulturoloških ili drugih određenja pripadnosti.

[95] Član 10. Ustava glasi: „Građani Republike su ravnopravni u slobodama, pravima i dužnostima, jednaki su pred zakonom i uživaju istu pravnu zaštitu bez obzira na rasu, pol, jezik, nacionalnu pripadnost, vjeroispovest, socijalno porijeklo, rođenje, obrazovanje, imovno stanje, političko i drugo uvjerenje, društveni položaj ili drugo lično svojstvo.“

pravne strukture BiH, ostvarivanje prava nacionalnih manjina je ključno pitanje demokratičnosti društva. [96]

Ko su manjine u BiH?

Prva grupa „manjina“ su konstituitivni narodi u BiH. Iako formalno-pravno Srbi, Bošnjaci i Hrvati nisu manjine u BiH, oni se često nalaze u položaju „manjine“. Naime, dijelovi konstitutivnih naroda koji imaju prebivalište u opštinama, kantonima ili entitetima mogu se naći u situaciji manjina ako ih ima manje od polovine većinske nacije u toj sredini i ako ta činjenica određuje zadovoljavanje njihovih potreba i ostvarivanje nacionalnih i etničkih prava. Po toj osnovi u BiH 23% stanovništva su „konstitutivne manjine“, žive u entitetima u kojima druga nacija čini većinu od 75% stanovništva. Izraženo u brojevima, 384.000 Bošnjaka, Hrvata i Srba mogu se smatrati specifičnim “konstitutivnim manjinama”.[97] U sadržajnom smislu, u statusu nacionalnih manjina su i građani iz reda „ostalih“ čije određenje nije jasno definisano.

Drugu grupu klasičnih manjina (ima ih 17 u BiH) čine Romi[98] i druge nacionalne manjine u koje ulaze pripadnici nacionalnih zajednica čije su države nastale nakon raspada zajedničke države, kao i nacionalne zajednice država koje su nekada graničile sa SFRJ (osim Hrvatske i Srbije).

Predstavnici manjinskih grupa su i pripadnici LGBT populacije. LGBT osobe i njihova prava i slobode i dalje su na marginama društvenih tokova. Zbog široko rasprostranjenih predrasuda prema ovoj populaciji, širenje dobro postavljenih zakonskih okvira sistematski se inhibira a nadležne institucije u mentalitetu i generalnim stavovima koji vladaju u BiH nerijetko nalaze izgovor i za vlastitu nedovoljnu upoznatost i nedovoljan angažman u jednakopravnom tretmanu LGBT osoba.[99]

Manjinske grupe predstavljaju i bilo koje druge grupe građana koje se razlikuju od većine po individualnim karakteristikama, navikama, ponašanjima i vrijednostima, i koje unutar sebe, čine koherentnu populacionu grupu. Tako, manjinske grupe mogu biti i poklonici različitih vjerskih uvjerenja i zajednica koje nisu sastavni dio crkvenih organizacija i oficijelnih udruženja koje okuplja pripadnike „većine“, kao što su jehovi svjedoci, baptisti i dr.

Broj i vrste manjinskih grupa u BiH je teško odrediti, ali njihova prepoznatljivost je uvjek jasna jer po nečemu „odudaraju“ od većine, te zbog toga nailaze na probleme u ostvarivanju svojih civilizacijski dostignutih i zakonom zagarantovanih prava.

---

[96] Ne postoji međunarodno prihvaćena pravna definicija nacionalnih manjina. Nijedan evropski ni opšti međunarodni pravni instrument zaštite manjinskih prava nije popraćen vlastitom definicijom (nacionalne) manjine.

[97] AS BiH „Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u BiH 2013“ – rezultati popisa Dostupno na: https://www.popis.gov.ba/popis2013/knjige.php?id=2 Pristupljeno: juli 2020.

[98] Nezavisno od rezultata popisa gdje se navodi da u BiH živi 13.000 Roma, procjena je da ih ima znatno više, oko 70- 80. 000, ali se oni deklarišu kao pripadnici većinske nacije u svojoj sredini, u najvećem broju slučajeva. Sa stanovišta socijalne isključenosti, Romi su u najlošijem položaju u svakom aspektu društvenog života u odnosu na “konstitutivne” i druge klasične manjine. Vidjeti: FSU u BiH i IBHI. (2019). Prema Evropskoj Uniji - Ključni problemi socijalnog uključivanja u BiH. Dostupno na: http://www.ibhi.ba/Documents/Publikacije/2019/Prvi_policy_papir_finalna_verzija.pdf Pristupljeno: juli 2020

[99] Stavovi proizilaze iz provedenog istraživanja Fondacije Heinrich Boll i Fondacije CURE (2013). Prava LGBT osoba u BiH. Dostupno na: http://www.fondacijacure.org/files/Pravosudje_knjizni_blok.pdf Pristupljeno: jula 2020.

Socio-ekonomski položaj manjinskih grupa je u odnosu na većinsku grupu uvijek neizvjesniji. Neizvjesnost se odnosi na rizike od siromaštva, pravne diskriminacije, društvene izolacije i društvene marginalizacije, što sve dovodi do stanja njihove socijalne isključenosti.

Za promjenu takvog stanja neophodno je u cjelosti implementirati zakonima definisana prava, smanjiti jaz između proklamovanog i implementiranog, te podići svijest građana o značaju socijalne kohezije u društvu.[100]

4 Ciljevi socijalnog uključivanja

Ciljevi socijalnog uključivanja proizilaze iz postavljenih prioriteta socijalnog razvoja. Ključni prioriteti (prioritetna pitanja) socijalnog razvoja jeste unapređenje kvaliteta života i smanjenje socijalne isključenosti marginalizovanih grupa društva, pa je određivanje strateških ciljeva socijalnog uključivanja uslovljeno intezitetom problema sa kojima se pripadnici ovih grupa susreću u svakodnevnim situacijama u različitim oblastima života. Analizirajući postojeće probleme marginalizovanih grupa, prioritetna pitanja unapređenja kvaliteta njihovog života i stanja isključenosti iz normalnih društvenih tokova, moguće je izdvojiti šest ključnih strateških ciljeva socijalnog uključivanja u republici Srpskoj, a to su: Unapređenje socijalnog položaja djece, mladih i porodica sa djecom; Borba protiv siromaštva; Izjednačavanje mogućnosti i ukidanje diskriminacija lica sa invaliditetom; Sigurna starost; Potpuna rodna ravnopravnost i Izgradnja tolerantnog društva za sve.

4.1 Cilj br. 1: Unapređenje socijalnog položaja djece, mladih i porodica sa djecom

Kao što se moglo vidjeti iz situacione analize socijalnih problema sa kojima se stanovništvo u Republici Srpskoj susreću, djeca i mladi se nalaze u zoni visokog rizika od socijalnog isključivanja, i to po mnogim osnovama i u različitim oblastima života. Njihova isključenost je kompleksna jer podrazumijeva djelovanje različitih faktora koji su međusobno uslovljeni i često dovode do negativnih sinergijskih uticaja. Isto tako, unapređenju socijalnog položaja djece i mladih nije ništa manje zahtjevno. Pored uvažavanja specifičnosti položaja i uloge dkjece i mladih u društvu, neophodno je uključiti kompletne porodice. Porodica u habitusu svakog djeteta i mladog čovjeka čini ključni element njegovog određenja, istovremeno, to je neiscrpan resurs njegovog razvoja. Upravo zbog toga, mjere na unapređenju socijalnog položaja djece i mladih moraju u sebe inkorporirati i sistemska djelovanja prema samim porodicama.

Unapređenje socijalnog položaja djece, mladih i porodica sa djecom se može postići ukoliko se poristupi realizaciji slijedećih prioritetnih mjera:

- podsticanje nataliteta u zajednici;
- jačanje ekonomskog statusa porodica sa djecom;
- stvaranje bezbjednog okruženja za razvoj djeteta, uključujući i pružanje podrške porodici;

[100] BiH kao članica Savjeta Evrope je 2004. godine prihvatila Revidiranu Strategiju socijalne kohezije i Akcijski plan Savjeta Evrope za socijalnu koheziju (2010), što podrazumijeva da se BiH obavezala kako će graditi društvo koje može da osigura dobrobit svih svojih građana svođenjem nejednakosti na najmanje moguću mjeru i izbjegavanjem marginalizacije, da upravlja razlikama i podjelama i da svima osigura priliku za postizanje dobrobiti“ Dostupno na: http://www.pfsa.unsa.ba/pf/wpcontent/uploads/2017/01/strategija_i_plan_za_socijalnu_koheziju.pdf Pristupljeno: juli 2020

- podrška ranom rastu i razvoju djeteta;
- unapređenje seksualnog zdravlja mladih;
- podizanje kvaliteta obrazovanja kroz upotrebu digitalnih tehnologija;
- povećanje zapošljavanja mladih;
- podrška ekonomskom osamostaljivanju mladih;
- pružanje efikasnije socijalne podrške djeci, mladima i porodicama sa djecom sa posebnim naglaskom na djelovanje u stanju socijalnih potreba;
- promocija porodičnih vrijednosti i razvijanje zdravih stilova života u zajednici;
- obezbjeđivanje zaštite i podrške djeci, mladima i porodicama sa djecom u vrijeme i poslije prirodnih i drugih katastrofa, sa posebnim akcentom na pružanje podrške djeci sa smetnjama u razvoju i višečlanim porodicama.

4.2 Cilj br. 2: Borba protiv siromaštva

Analiza stanja je pokazala da su u društvu Republike Srpske prisutna oba oblika siromaštva (apsolutno i relativno), te da pitanje društvene podrške siromašnim postaje ključna odrednica socijalnog razvoja društva.

Borba protiv siromaštva podrazumijeva angažman na potpunom iskorjenjivanju ekstremnog siromaštva u društvu i smanjenju broja lica i porodica koja žive relativnom siromaštvu.

Sistemski odgovori na probleme siromaštva u društvu određeni su ulogom države i njenim angažmanuo u obezbjeđivanju socijalne sigurnosti njenih građana, i oni se mogu posmatrati na tri nivoa:

- Prvi nivo: Prioritetna uloga države je da kreira povoljni ekonomskih ambijent u kojem će pojedinac vlastitim radom obezbijediti blagostanje sebi i članovima svoje porodice, te na taj način izbjeći rizik od siromaštva.
- Drugi nivo: Država organizuje efikasne sisteme socijalnog osiguranja koji pružaju odgovor na nepovoljne životne situacija u kojima se pojedinac može naći zbog bolesti, invalidnosti, starosti i nezaposlenosti. Funkcija tih sistema je da obezbijedi socijalnu sigurnost sadašnjim generacijama iz sredstava sadašnjih osiguranika i time prevenira rizike siromaštva.
- Treći nivo: Kad se pojedinac ili porodica nađu u stanju siromaštva, a nisu u stanju da svojim radom i vlastitim resursima izađu iz njega, država organizuje sistem socijalne zaštite/pomoći putem kojeg se obezbjeđujuju osnovne egzistencijalne potrebe i minimum socijalne sigurnosti koju garantuje država. Mjere socijalne zaštite/pomoći mogu imati zaštitni i preventivni karakter/ulogu. Zaštitna uloga tih mjera se odnosi na neposredno djelovanje prema aktuelnom stanju socijalne potrebe, a preventivna je usmjerena na preduprijeđivanje stanja socijalne zavisnosti. U oba slučaja njihovo djelovanje se prepoznaje kao neposredni novčani transferi ili kao socijalne usluge.

U skladu sa ovako postavljenim konceptom uloge države u borbi protiv siromaštva, mogu se definisati tri grupe mjera kojima će se ostvarivati postavljeni cilj eliminisanja ekstremnog siromaštva i smanjenja broja ljudi koji žive u relativnom siromaštvu.

Prva grupa mjera se tiče stvaranje podsticajnog okruženja za zapošljavanje, sa posebnim akcentom zapošljavanja socijalno osjetljivih grupa, što podrazumijevaju:

- Promovisanje mjera ekonomskog oporavka i zapošljavanja;
- Obrazovanje u skladu sa potrebama tržišta rada;

- Zapošljavanje teško zapošljivih kategorija stanovništva;
- Podsticanje zapošljavanja i samozapošljavanja osoba iz socijalno osjetljivih grupa stanovništva;
- Aktiviranje i zapošljavanje marginalizovanih grupa u kriznim situacijama;

Druga grupa mjera se odnosi na unapređenje efikasnosti sistema socijalnog osiguranja, što podrazumijeva:

- Povišenje iznosa penzija i invalidnina, sa posebnim akcentom na materijalno najugroženija lica;
- Proširenje usluga fondova socijalnog osiguranja namijenjenih socijalno najugroženijim građanima;
- Obezbjeđivanje paketa subvencioniranih zdravstvenih i socijalnih usluga iz domena sistema socijalnog osiguranja za socijalno najugroženije korisničke grupe, sa posebnim akcentom na usluge dugotrajnog njegovanja;

Treća grupa mjera je upućena na obezbjeđivanje efikasne socijalne zaštite/pomoći, što podrazumijeva:

- Obezbjeđivanje egzistencijalnog minimuma (minimuma socijalne sigurnosti) za najugroženije pojedince/porodice putem dovoljnih socijalnih prestacija, uvažavajući njihove individualne potrebe i stanja u kojima se zajednica nalazi;
- Obezbjeđivanje dostupnosti usluga socijalne zaštite siromašnim pojedincima i marginalizovanim grupama stanovništva;
- Obezbjeđivanje kompetentnih pružalaca socijalnih usluga za rad sa siromašnima;
- Radno aktiviranja korisničkih grupa u skladu sa njihovim mogućnostima;
- Obezbjeđivanje efikasne socijalne zaštite/pomoći ugroženim građanima koji se nalaze u stanju socijalne potrebe prouzrokovane posljedicama prirodnih i drugih katastrofa;

4.3 Cilj br. 3: Izjednačavanje mogućnosti i ukidanje diskriminacija lica sa invaliditetom

Izjednačavanje mogućnosti i ukidanje diskriminacija predstavljaju imperativ socjalne uključenosti lica sa invaliditetom. Stanje u kojem se nalaze lica sa invaliditetom u Republici Srpskoj govori o potrebi unapređenje kvaliteta njihovog života, tim više što je Republika Srpska, usvojila gotovo sve međunarodne dokumente koji regulišu ovu oblast, tako da je provođenje mjera u ovoj oblasti postalo i obaveza, a ne samo potreba.

Postojeći zagovarački i drugi kapaciteti invalidskih organizacija, kao najzainteresovanijih, ne mogu pokrenuti društvene promjene, te da je evidentna bespomoćnost osoba sa invaliditetom i mirenje sa slabostima sistema u pogledu vladavine prava povezana sa neefikasnim sankcionisanjem, kao mogućom mjerom za promjene.

Izjednačavanje mogućnosti i ukidanje diskriminacija lica sa invaliditetom, kao cilj socijalnog uključivanje, podrazumijeva provođenje slijedećih mjera:

- Obezbjeđivanje socijalne podrške (usluga i servisa) licima sa invaliditetom, u skladu sa njihovim potrebama;
- Promovisanje i izgradnja jedinstvenog pristupa i sistemskog odnosa prema licima sa invaliditetom bez obzira na mjesto nastanka i porijeklo invalidnosti;
- Izjednačavanje prava i finansijskih izdvajanja svim licima sa invaliditetom;

- Stvaranje jedinstvenog postupku procjene invalidnosti zasnovan na socijalnom modelu;
- Obezbjeđivanje adekvatne zdravstvene zaštite i pristupačnost otropedskih pomagala;
- Poticanje zapošljavanja i samozapošljavanja kroz izjednačavanje prava lica sa invaliditetom sa različitim tipovima invalidnosti; vršenje pritiska na poslodavce u javnom sektoru da ispunjavaju potrebne zakonske kvote za zapošljavanje osoba sa invaliditetom; povećavanje visine stimulansa za zapošljavanje i samozapošljavanje lica sa invaliditetom;
- Prilagođavanje obrazovnog sistema specifičnim potrebama lica sa invaliditetom;
- Stvaranje uslova za komunikacijsku i fizičku pristupačnost u zajednici;
- Osnaživanje i jačanje kapaciteta korisničkih organizacija/udruženja;
- Obezbjeđivanje posebne zaštite i podrške licima sa invaliditetom u vrijeme i poslije prirodnih i drugih katastrofa.

4.4 Cilj br. 4: Sigurna starost

Cilj svakog starenja je nezavisan život, bez finansijskih teškoća, bolesti, invaliditeta i nerazumijevanja. Takva očekivanja su utemeljena u prirodi čovjeka da živi život sa što manje problema, a to nije uvijek moguće, posebno ne u starosti. Starost je sve osim što nije period bez problema. To je stanje koje proizilazi iz karakteristika starenja kao biološkog procesa, individualnih posebnosti svakog čovjeka kao prirodnog i društvenog bića, interakcije starijih osoba sa socijalnim okruženjem i institucionalnog odnosa države prema potrebama starijih.

Ostvarivanje cilja „Sigurne starost“ podrazumijeva unapređenje kvaliteta života starijih osoba, a što se postiže njihovim aktivnim uključivanjem u društvene tokove, aktiviranjem socijalnog okruženja na pružanju neposredne pomoći i podrške, te obezbjeđivanje efikasnih sistemskih mehanizama zaštite i podrške starijim licima.

Zašto je važno uključivanje starijih lica u ostvarivanje ovog cilja? Prije svega, zbog toga što je stanje starosti posljedica procesa starenja koji je započeo daleko prije same starosti. To je izvjesno stanje koje će većina ljudi doživjeti u svojoj budućnosti, pa je logično očekivati da čovjek za svog života dijelom može uticati na sam tok starenja i prevenirati probleme koji ga mogu zadesiti u starosti. Sem toga, aktivno uključivanje starijih osoba preduslov je postizanju boljih rezultata u rješavanju problema, jer oni proizilaze iz zajedničkog planiranja usluga podrške, te na taj način, mogu bolje odgovoriti stvarnim potrebama starijih ljudi.

Podrška socijalnog okruženja može biti od ključne važnosti kod ublažavanja posljedica starenja kao ishoda procesa „biološkog isključivanja“. Socijalno okruženje (porodica, susjedstvo, prijatelji) sa sobom nosi potencijal katalizatora socijalne uključenosti starijih u zajednicu. Pozitivan uticaj porodice i zajednice može uveliko olakšati starijoj osobi da se nosi sa problemima izolovanosti i usamljenosti. Isto tako, negativan uticaj neposrednog socijalnog okruženja može ubrzati psihološku, biološku i socijalnu dezitegraciju starije osobe.

Sistemi socijalnog osiguranja i sistemi socijalne zaštite/pomoći imaju ključnu ulogu o obezbjeđivanju socijalne sigurnosti starijih osoba. Njihovo djelovanje utiče prije svega na obezbjeđivanje materijalnih uslova potrebnih za sigurnu i kvalitetnu starost. Najčešći korisnici prava i usluga, a time i finansijskih sredstava sistema penziono-invalidskog i zdravstvenog osiguranja, kao i socijalne zaštite su upravo starija lica.

Prioritetne mjere koje se trebaju poduzeti u ostvarivanju ovog cilja su:

- Povišenje iznosa penzija, a posebno iznosa najnižih penzija;
- Obezbjeđivanje pristupačnosti zdravstvene zaštite starijim licima sa posebnim akcentom na obezbjeđivanje paketa subvencionisanih zdravstvenih i socijalnih usluga za najugroženija starija lica;
- Usklađivanje penzione i zdravstvene politike, kao i poslovnih politika fondova socijalnog osiguranja sa aktuelnim demografskim i ekonomskim trendovima u društvu;
- Prilagođavanje sistema socijalne zaštite/pomoći demografskih promjenama i sve većim potrebama starijeg stanovništva;
- Poticanje aktivnog starenja kao modela sigurne starosti;
- Promovisanje međugeneracijske i porodične solidarnosti u društvu;
- Obezbjeđivanje posebne zaštite i podrške starijim licima u vrijeme i poslije prirodnih i drugih katastrofa.

4.5 Cilj br. 5: Potpuna rodna ravnopravnost

Rodna neravnopravnosti proističe iz pravne, društvene i kulturološke diskriminacije žene. Rodna neravnopravnost podrazumijeva podređen položaj žene u svim područjima života, kako na individualnom tako isto i na javnom i opšte društvenom planu, u porodici, na tržištu rada, u kulturnom, ekonomskom i političkom životu i dr. Ignorisanje institucionalne i sistemske rodne neravnopravnosti daje opravdanje i daljni poticaj diskriminaciji i društvenoj marginalizaciji žena u društvu.

Dostizanje potpune rodne ravnopravnosti u društvu Republike Srpske je moguća misija ukoliko se provedu slijedeće mjere:

- Jačanje ekonomskog položaj i ekonomske nezavisnosti žene u društvu;
- Dosljedna primjena standarda zastupljenosti žena u javnom i političkom životu;
- Uključivanje sadržaja rodne ravnopravnosti u vaspitno-obrazovne programe;
- Pružanje podrške ženama prilikom zapošljavanja na netipična ženska radna mjesta;
- Obezbjeđivanje podrške ženama na selu;
- Promovisanje rodne ravnopravnosti u javnosti;
- Obezbjeđivanje efikasnosti i kvaliteta usluga zaštite i podrške ženama žrtvama rodno zasnovanog nasilja, a posebno u slučajevima nasilja u porodici;
- Obezbjeđivanje posebne zaštite i podrške socijalno osjetljivim grupama žena i djevojčica u vrijeme i poslije prirodnih i drugih katastrofa, sa posebnim akcentom na zaštitu žena i djevojčica žrtava nasilja u porodici.

4.6 Cilj br. 6: Izgradnja tolerantnog društva za sve

Potreba izgradnje društva bez bilo kakvih oblika diskriminacije i neravnopravnosti proizilazi iz obaveze podržavanja dostignutih tekovina savremenih demokratskih društava utemeljenih na odredbama Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima iz 1948., Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima iz 1966., Evropskoj socijalnoj povelji iz 1996. i drugim međunarodnim dokumentima na kojima je zasnovan savremeni razvoj čovječanstva.

Bosna i Hercegovina, a time i Republika Srpska potpisnice su svih međunarodnih dokumenata kojima se garantuje ostvarivanje svih prava i ljudskih sloboda bez obzira na

njihovu različitost po bilo kojoj osnovi. Na nivou BiH, 2009. godine je usvojen Zakon o zabrani diskriminacije koji oblast ostvarivanja zagarantovanih prava i sloboda stavlja u zakonodavni okvir i postavlja osnovu pune implemantacije ljudskih prava na čitavom području BiH.[101] Međutim, praktična primjena i implementacija svega što je potpisano ne ide u očekivanom smjeru. Građani BiH i Republike Srpske svakodnevno su po više osnova diskriminisani, a posebno su procesu diskriminacije izložene tzv. manjinske grupe („konstitutivne manjine“, Romi, nacionalne manjine, pripadnici LGBT populacije i dr). Takovo stanje zahtjeva neodložno djelovanja svih segmenata društva kako bi se u potpunosti izgradilo društvo tolerancije za sve. U tom smislu mjere usmjerene ka ostvarivanju ovog cilja trebaju obuhvatiti slijedeće:

- Potpuna implementacija potpisanih međunarodnih dokumenata koji tretiraju pitanja ljudskih prava i sloboda u domaće zakonodavstvo;
- Prepoznavanje interesa manjinskih grupa u razvojnim dokumentima;
- Omogućavanje punog učestvovanja pripadnicima manjinskih grupa u javnom i političkom životu;
- Pružanje neposredne podrške manjinskim grupama u ostvarivanju njihovih prava;
- Poticanje manjinskih grupa da javno iskažu svoje interese;
- Uspotavaljanje saradnje sa manjinskih grupa i većinske zajednice na konkretnim pitanjima rješavanja životnih problema;
- Promovisanje prava na različitost;
- Obezbjeđivanje posebne zaštite i podrške pripadnicima manjinskih grupa u vrijeme i poslije prirodnih i drugih katastrofa.

5 Mehanizmi socijalnog uključivanja – akceleratori promjena

Ključni pojam u provođenju strategije socijalnog uključivanja jeste „promjena“. Naime, stanja socijalne isključenosti u kojima se nalaze socijalno osjetljive grupe stanovništva zahtijevaju promjenu na bolje, u pravcu poboljšanja kvaliteta njihovog života. Za postizanje svih šest postavljenih ciljeva socijalnog uključivanja neophodni su „mehanizmi sistemskih promjena“ koje možemo nazvati i „akceleratorima promjena“ jer će oni morati, ne samo kreirati nove, već će ubrzavati postojeće procese koji su započeti ili se već dešavaju, ali ne dovoljno brzo. Njihova uloga će biti da što brže i potpunije utiču na ostvarivanje postavljenih ciljeva i time dovedu članove marginalizovanih grupa u stanje što veće socijalne uključenosti, a to će se prepoznati kao novi kvalitet njihovog života.

5.1 Akcelerator 1: Unapređenje politika socijalne zaštite

Socijalna zaštita u savremenim društvima predstavlja organizovan sistem socijalne sigurnosti pojedinca i porodice koji nisu u stanju da sopstvenim radom i vlastitim resursima obezbijede minimum životnih uslova za sebe i socijalno zavisne članove svojih porodica.[102]

Socijalna zaštita kao specifična oblast društvenog djelovanja strukturalno čine tri osnovna elementa, a to su: zakonska i organizaciona struktura sistema; korisnici prava, mjera i usluga, te pružaoci usluga (ustanove i stručnjaci), a sve ih zajedno povezuju socijalni

[101] Zakon možete naći na službenoj stranici Parlamentarne skupštine BiH, kao i na stranici Misije OSCE u BiH. Dostupno na: https://www.osce.org/files/f/documents/1/1/378877.pdf Pristupljeno: septembar 2020.
[102] Vidi: Gavrilović, A. (2005). Socijalna politika. Banja Luka: Filozofski fakultet

problemi. Moglo bi se reći da socijalni problemi čine ključnu nodrednicu socijalne zaštite tako što su korisnici njime pogođeni, sistem se bavi njima a pružaoci usluga ih rješavaju.

Prema dokumentima EU socijalna zaštita podrazumijeva nešto širi koncept nego što se primjenjuje u Republici Srpskoj. Prema tom konceptu socijalna zaštita je usmjerena na obezbjeđivanje zaštite socijalno ranjivih grupa, ali ne samo u stanju socijalne potrebe već u svim životnim situacijama koje su uslovljene socijalnim rizicima i koje dovode do stanja socijalne isključenosti.[103] Socijalna zaštita u tom kontekstu obuhvatnija je od pojma socijalne sigurnosti i ona pokriva sve aranžmane u društvu usmjerene na zaštitu i socijalno uključivanje ranjivih i marginalizovanih grupa.[104]

U Republici Srpskoj socijalna zaštita je određena Zakonom o socijalnoj zaštiti kao djelatnost koja obuhvata pomoć licima samo kada se nađu u stanju socijalne potrebe i kada je potrebno preduzimati mjere kako bi se spriječile i otklonile posljedice takvog stanja, i to samo u situacijama ukoliko se te potrebe nisu mogle zadovoljiti u drugim sistemima socijalne sigurnosti.[105] Sistem koji provodi ove zadataka je sistem socijalne zaštite i on čini skup zakonskih normi, postupaka i organizacionih resursa koje određuju institucionalna postupanja prema korisnicima prava.

Na strukturalnom nivou, sistem socijalne zaštite predstavlja ključni sistem socijalnog uključivanja marginalizovanih grupa. Postizanje većeg stepena efikasnosti i efektivnosti njegovog djelovanje čini okosnicu unapređenja politika socijalne zaštite u Republici Srpskoj.

Djelovanje sistema socijalne zaštite u Republici Srpskoj je dosta ograničeno i neefikasno. Sistem socijalne zaštite je upućen samo na one slučajeve koji nisu „pokriveni“ drugim sistemima. Korisnici prava i usluga drugih sistema ne mogu biti (ili bar ne u cjelosti) istovremeno korisnici istih ili sličnih prava i usluga sistema socijalne zaštite. Biti korisnik socijalne pomoći („pravo na novčanu pomoć“) znači kumulativno ispunjavati veoma restriktivne uslove od kojih je prvi „radna nesposobnost“ i potpuna neimaština. Restriktivnost uslova za ostvarivanje prava ostavlja veliki dio socijalno ugroženih lica u stanju marginalizacije i socijalne isključenosti. Nepostojanje administrativno definisanog prag socijalne sigurnosti („socijalnog minimuma“) na osnovu kojeg bi se uspostavilo jedinstveno planiranje mjera, onemogućava uspostavljanje jedinstvenog koncepta socijalne zaštite i dovodi u pitanje efikasnost postojećeg sistema zaštite.

Takav konceptualni pristup socijalnoj zaštiti dovodi do problema u ostvarivanju opšte prihvaćenog univerzalnog prava na socijalnu zaštitu i ukazuje da se u Republici Srpskoj ne primjenjuju kriteriji koji proizilaze iz obaveza propisanih međunarodnim dokumentima.

Evropska komisija je u svom Mišljenju o zahtjevu Bosne i Hercegovine za članstvo u Evropskoj uniji i preporukama ukazala na nepostojanje efikasnih sistema socijalne zaštite kojima bi se unaprijedila zaštita i inkluzija ranjivih grupa, posebno osoba sa invaliditetom,

[103] Povelje o osnovnim pravima EU, član 34. navodi da Unija priznaje i poštuje pravo na pristup povlasticama u okviru socijalne zaštite i socijalnim službama koje pružaju zaštitu u slučajevima poput materinstva, bolesti, nesreća pri radu, ovisnosti ili starosti te u slučaju gubitka posla, u skladu s pravilima koja utvrđuju pravo Unije te nacionalni zakoni i praksa. U cilju borbe protiv socijalne isključenosti i siromaštva Unija priznaje i poštuje pravo na socijalnu pomoć i pomoć vezanu uz stanovanje kako bi se osigurao dostojan život svima koji nemaju dovoljno sredstava, u skladu s pravilima koja utvrñuju pravo Unije te nacionalni zakoni i praksa.

[104] Stubbs, P., Gregson, K. (1998.) Social Policy, Protection and Practice , Svjetlost, Sarajevo.

[105] Vidi Član 2. Zakona o socijalnoj zaštiti RS. (Sl. Glasnik RS, br. 37/2012, 90/2016, 94/2019 i 42/2020)

djece, LGBTI osoba, pripadnika romske zajednice, pritvorenika, migranata i tražilaca azila, kao i raseljenih lica i izbjeglica u cilju zatvaranja Aneksa VII Dejtonskog mirovnog.[106]

Analize koje je radilo Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite u periodu 2006. do 2015. godine[107] takođe donose rezultate koji govore o mnogim problemima sa kojima se susreće sistem socijalne, porodične i dječije zaštite, a koji proizilaze iz sve veće opterećenosti sistema i hroničnog nedostatka ljudskih i materijalnih resursa u ustanovama socijalne zaštite. Takvo stanje je ostalo i nakon stupanja na snagu novog Zakona o socijalnoj zaštiti 2012. godine pa sve do danas. Može se reći da sistem socijalne, porodične i dječije zaštite „boluje" od slijedećih strukturalnih problema: kontinuirano iz godine u godinu se povećava broj građana koji traže intervencije ustanova socijalne zaštite, prisutan je hronični nedostatak finsijskih sredstava za isplatu naknada i pružanje usluga, manjak je stručnih radnika, i dalje su ostale nedefinisane procedura i standardi stručnog rada, manjak je smještajnih kapaciteta u ustanovama za zbrinjavanje punoljetnih korisnika, hronični je nedostatak prostornih i materijalnih resursa za rad, nema institucionalne stručne podrške zaposlenima u ustanovama socijalne zaštite, stručni radnici su pod konstantnim pritiskom pofesionalnog sagorijevanja itd.

Inteziviranje postojećih i pojava novih socijalnih problema, uz indiferentnost prema obezbjeđivanju materijalnih i ljudskih resursa za rad ustanova socijalne zaštite dovode čitavu socijalnu zaštitu u nezavidnu situaciju: sistem socijalne zaštite ne može odgovoriti naraslim socijalnim problemima, korisnici ne mogu dobiti kvalitetnu i efikasnu uslugu, a pružaoci usluga (ustanove i stručnjaci) ne mogu odgovoriti sve većim zahtjevima korisnika.

Uvažavajući rezultate provedenih domaćih analiza[108] i preporuka međunarodnih institucija[109], prioriteti u oblasti socijalne zaštite možemo definisati kao slijedeće razvojne procese:

- Redefinisanje koncepta oblasti socijalne zaštite u skladu sa novonastalim potrebama i postojećom praksom Evropske Unije;
- Provođenje reforme postojećeg sistema socijalne zaštite koja bi se zasnivala na uspostavljanju novog zakonodavstva i novog načina finansiranja;
- Uvođenje socijalnog minimuma („praga socijalne sigurnosti") u koncept socijalne sigurnosti;
- Uspostavljanje jedinstvenog praćenja gotovinskih naknada (socijalnih prestacija);
- Uspostavljanje bazičnih prava i ujednačavanje kriterijuma za njihovo ostvarivanje;
- Uspostavljanje jedinstvenog sistema praćenja stanja socijalnih potreba građana i rezultata preduzetih sistemskih mjera (unaprijeđivanje baza podataka/statistika praćenje, uvođenje evaluacija preduzetih mjera zasnovanih na dokazima);
- Uvođenje mehanizma usklađivanje visine novčanih davanja sa stvarnim potrebama korisnika;

[106] Evropska komisija (2019). Mišljenje Komisije o zahtjevu Bosne i Hercegovine za članstvo u Evropskoj uniji. Dostupno na: https://europa.ba/wp-content/uploads/2019/06/Misljenje-Komisije-o-zahtjevu-Bosne-i-Hercegovina-za-%C4%8Dlanstvo-u-Evropskoj-uniji.pdf Pristupljeno avgust 2020.

[107] U tom periodu urađeno je nekoliko opsežnih analiza funkcionisanja sistema socijalne, porodične i dječije zaštite. Pogledati Lepir, Lj. (2017)

[108] Pogledati zvanične analize Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite RS koje su rađene u partnerstvu sa stručnim institucijama i međunarodnim organizacijama: „Stanje i perspektive razvoja sistema socijalne zaštite u Republici Srpskoj" (2008), „Socijalna, porodična i dječija zaštita u Republici Srpskoj" (2010), „Analiza finansijskih efekata primjene novog Zakona o socijalnoj zaštiti" (2012); „Analiza zadovoljstva korisnika sistema socijalne zaštite" (2014) i „Analiza funkcionalnosti sistema socijalne zaštite" (2015).

[109] Pogledati analize socijalnog sektora u BiH koje koje je uradila Svjetske banke u periodu 2007 – 2010., i dokument 2009. i 2010. godine i dokumente „Reformska agenda" 2013 i „Mišljenje Komisije o zahtjevu Bosne i Hercegovine za članstvo u Evropskoj uniji".

- Uspostavljanje sistema socijalnog osiguranja od rizika dugotrajne njege;
- Uspostavljanje modela radnog aktiviranja korisnika, u skladu sa njihovim mogućnostima, bez mogućnosti ugrožavanja prava na pristupačnost socijalnim prestacijama;
- Razvoj novih i inoviranje postojećih usluga socijalne zaštite;
- Razvoj socijalnih usluga u zajednici i orjentacija ka deinstitucionalnoj zaštiti;
- Uspostavljanje multisektorske saradnje kroz jasno definisane referalne mehanizme, posebno u oblasti dječije zastite;
- Obezbjeđivanje institucionalne podrške razvoju privatnog i nevladinog sektora, te njihove saradnje sa javnim sektorom;
- Uspostavljanje mehanizama sertifikacije, akreditacije i unapređenja kvaliteta socijalne zaštite;
- Razvoj institucionalnih kapaciteta za pružanje stručne podrške radnicima u socijalnoj zaštiti (osnivanje Zavoda za socijalnu zaštitu i Komore socijalne zaštite);
- Uspostavljanje poslovno-tehničke saradnje sistema sa visokoškolskim ustanovama u kojima se školuju stručnjaci za rad u socijalnoj zaštiti;
- Uspostavljanje modela djelovanja sistema socijalne zaštite u kriznim situacijama.

5.2 Akcelerator 2: Zapošljavanje za sve i radna aktivacija ranjivih kategorija

Zapošljavanje je najefikasniji i najsigurniji mehanizam socijalnog uključivanja i resurs u borbi protiv siromaštva i socijalne isključenosti. Zapošljavanjem se ostvaruje materijalna osnova borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti. Svakim zapošljavanjem se smanjuje postojeća i prevenira buduća isključenost.

Tržište rada u Republici Srpskoj dugo godina je bilo pod dominantnim uticajem visoke stope nezaposlenosti i neaktivnosti, te visokog udjela neformalne zaposlenosti. Podaci u zadnje dvije godine (2018/19) govore o trendu povećanja zaposlenih i smanjenju broja nezaposlenih. Prema podacima iz Ankete o radnoj snazi u 2019. godini stopa zaposlenosti je iznosila 42.2%, dok je u 2018. godini bila 38,7%. Stopa je bila značajno viša za muškarce nego za žene. Stopa zaposlenosti za muškarce iznosila je 50.0%, dok je za žene bila 34,2%. U istom periodu, broj nezaposlenih je pao za 23 hiljade, a stopa nezaposlenosti je pala sa 17,2% na 11,7%. Ako posmatramo radno sposobno stanovništvo u zadnje dvije godine, uočava se izražen trend pada, i to sa 864.000 u 2018. godina na 826.000 u 2019. godine što je smanjenje za 38.000 osoba ili za 4,4%. Od ukupnog radno sposobnog stanovništva, broj aktivnog stanovništva, tj. radna snaga (zbir zaposlenih i nezaposlenih), je opao za devet hiljada, a nivo neaktivnog (radno sposobnog stanovništva koje ne traži zaposlenje) je pao za 29 hiljada. [110]

Da bi se dobila realna ocjena stanja na tržištu rada Republike Srpske potrebno je pozitivne trendove smanjivanja broja nezaposlenih i povećanja broja zaposlenih analizirati u kontekstu stanja radno aktivnog stanovništva. Smanjivanje broja radno aktivnog

[110] Pogledati: https://www.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/anketa_o_radnoj_snazi/Bilten_Anketa_O_Radnoj_Snazi_2019_WEB.pdf Pristupljeno: septembar 2020.

stanovništva je posljedica intezivnog procesa iseljavanja, u pravilu radno sposobnog stanovništva, i opšte depopulacije koja je prisutna na ovim prostorima.[111]

Položaj marginalizovanih grupa na tržištu rada je višestruko deprimirajući.

Žene su više zastupljene u grupi nezaposlenih, a manje u grupi zaposlenih lica u odnosu na muškarce, što je posljedica manje obrazovanosti, vezanosti za porodične uloge i uloge u vođenju poslova u domaćinstvu. Postoji i razlika u platama i pozicijama u radnim procesima na štetu žena. Žene su diskriminisane, a njihov položaj na tržištu rada više zavisi od faktora koji nisu vezani za njihovu individualnost. Krajem 2019. na evidenciji je bilo 45732 žene ili 52,54% od ukupnog broja evidentiranih na Zavodu za zapošljavanje Republike Srpske.[112]

Stopa aktivnosti mladih je znatno niža od stope aktivnosti za ukupnu populaciju. Broj mladih starosti do 24 godine koji je zaposlen konstantno se povećava i kreće se između 9 i 13 hiljada u zadnjih pet godina.[113] Međutim, značajan dio mladih je neaktivan, naročito mlade žene, te je prisutno i rano napuštanje obrazovanja odnosno prekid školovanja naročito u ruralnim sredinama. Brine i to da na evidencijama za zapošljavanje, u Republici Srpskoj 15.83% su mladi bez ikakvog zanimanja.[114]

Stopa zaposlenosti osoba s invaliditetom se ne može preciznije odrediti iz razloga što administrativni registri Zavoda i službi za zapošljavanje entiteta ne razvrstavaju podatke zaposlenosti i nezaposlenosti u odnosu na invaliditet osobe. U oblasti zapošljavanja lica sa invaliditetom koristi se podrška kroz povrat doprinosa. To opredjeljenje je prihvaćeno jer se daje veća šansa licima sa invaliditetom da zadrže svoje radno mjesto. Na ovaj način, na godišnjem nivou, prema podacima Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje invalida u prosjeku je podržano oko hiljadu i više lica sa invaliditetom u nastojanjima da se zaposle.[115]

Nezaposlene osobe starosne dobi između 55-64 godin čine najrizičniju grupu za zapošljavanje. To je radna snaga sa zastarjelim, prije rata stečenim kvalifikacijama, slabom mutivacijom za daljnje učenje i prilagođavanje. Samim tim ove osobe dolaze u situaciju većeg rizika da ostanu bez posla što ih dalje vodi k siromaštvu ili radu s niskim i nesigurnim primanjima često nepokrivenim osnovnim paketom socijalnog osiguranja. Pored toga, nesnalaženje u traženju posla, nedostatak vještine potrebnih za pronalaženje zaposlenja i informiranja o tržištu rada dodano otežava njihove izglede za posao. Prema podacima Republičkog zavoda za zapošljavanje ovu grupu čine preko 15 hiljada lica koji imaju dugogodišnji staž nezaposlenosti.[116]

Podaci o zaposlenosti Roma su vrlo oskudni, tako da neke procjene govore i o 99% Roma bez zaposlenja. Stalno zaposlenje ima svega 3% Roma u BiH (nekih 1,5% radno sposobnih Roma

[111] Broj novoizdatih dozvola boravka za građane BiH u zemljama EU konstantno iz godine u godinu se povećava, tako je u 2015. godini bilo 19.924 lica koja su zatražila boravak u nekoj od EU zemalja, a 2018. godine taj broj se povećao na dramatičnih 53.500. Pogledati: https://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography-migration-projections/data Pristupljeno: septembar 2020.

[112] Pogledati: http://www.zzzrs.net/index.php/statistika/bruto_pokazatelji/ Pristupljeno: septembar 2020.

[113] Pogledati: https://www.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/rad/BiltenStatistike_Plata_Zaposlenosti_i_Nezaposlenosti_2020_WEB.pdf Pristupljeno: septembar 2020.

[114] Pogledati: http://www.zzzrs.net/index.php/statistika/kvalifikaciona_struktura/ Pristupljeno: septembar 2020.

[115] https://www.fondinvrs.org/

[116] Pogledati: http://www.zzzrs.net/index.php/statistika/starosna_struktura/ Pristupljeno: septembra 2020.

je zaposleno). U Republici Srpskoj Romi su uglavnom zaposleni u javnom sektoru, dok je preduzeća i zanatskih radnji u romskom vlasništvu veoma malo.

Vlada Republike Srpske je donijela Strategiju zapošljavanja za period 2016-2020.[117] u kojoj su definisana dva ključna strateška cilja, a to su: Povećati zaposlenost i ekonomsku aktivnost stanovništva i Održati postojeća i kreirati nova radna mjesta u privredi.

Prioriteti Strategije socijalne uključenosti u sistemu zapošljavanja su:

- Povezivanje obrazovnog sistema sa privredom;
- Redefinisanje uloge i djelovanje institucija za posredovanje u traženju posla;
- Razvijanje socijalnog preduzetništvo;
- Podržavanje zapošljavanja i uključivanje u tržište rada pripadnika marginalizovanih grupa;
- Podržavanje zapošljavanja i samozapošljavanja u ruralnim i nerazvijenim dijelovima Republike Srpske;
- Razvoj posebnih programa zapošljavanja u područijima koja su bila zahvaćena prirodnim i drugim katastrofama.

5.3 Akcelerator 3: Efikasna zdravstvena zaštita

Aktuelna pandemija COVID-19 je podsjetila čovječanstvo da je zdravlje preduslov napretka i razvoja svakog pojedinca, porodice i zajednice u cjelini. Iako je pitanje zdravlja uvijek bilo aktuelno, ono je sada postalo prioritet broj jedan u čitavom svijeti, pa je i razumljivo da se unapređenju sistemskog djelovanja u ovoj oblasti posveti dužna pažnja i u ovom dokumentu.

Prema definiciji koju je prihvatila WHO 1948., a koju je 1926. godine dao Andrija Štampar zdravlje je stanje potpunog fizičkog, psihičkog i socijalnog blagostanja, a ne samo odsustvo bolesti i iznemoglosti što proširuje pojam zdravlja na značaj stanja socijalnog okruženja u kojoj se ono ostvaruje. Otavska povelja o unapređenju zdravlja[118] iz 1986. i Banjalučka povelja o zdravlju u svim politikama[119] iz 2010. godine potvrđuje takvo stajalište.

Svako ugrožavanje zdravlja na bilo kojem nivou dovodi u rizik od ulaska u stanje socijalne isključenosti. Obezbijediti efikasnu zdravstvenu zaštitu i spriječiti isključivanje po osnovu zdravlja je zadatak svakog zdravstvenog sistema, ali i društva u cjelini.

Pripadnici većine marginalizovanih grupa su po prirodi svog zdravstvenog stanja više pod rizikom od socijalnog isključivanja. Iako je Ustavom Republike Srpske jasno navedeno da svaki stanovnik ima pravo na zdravstvenu zaštitu to ne znači da u praksi nema problema prilikom njenog ostvarivanja. Upravo ti problemi nameću potrebu pokretanja mehanizma

[117] Pogledati: https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpb/PAO/Documents/Strategije%20zaposljavanja%202016-2020.pdf Pristupljeno: septembar 2020.

[118] Otavska povelja iz 1986. godine definiše preduslove unapređenja zdravlja koji uključuju: mir, krov nad glavom, obrazovanje, hrana, prihod, stabilan eko sistem, održivi resursi, socijalna pravda i pravičnost u zdravlju.

[119] Oktobra 2011. godine u Banjoj Luci je održan Treći forum ministara zdravlja Jugoistočne Evrope na kojem je potpisana Deklaracija pod nazivom „Zdravlje u svim politikama“ kojom se obavezuju zemlje potpisnice u regionu na integrisan pristup zdravstvenoj zaštiti i promoviše multisektorska saradnja.

„Efikasna zdravstvena zaštita“ kao ključnog razvojnog pravca u ispunjavanju postavljenih ciljeva socijalne uključenosti marginalizovanih grupa.

Sistemski prioriteti u oblasti zdravstvene zaštite su:

- Redefinisanje koncepta zdravstvenog osiguranja;
- Obezbjeđivanje potpune pristupačnosti zdravstvenih usluga za sve;
- Definisanje jasnih procedura ostvarivanja zdravstvene zaštite za sve, sa posebnim akcentom na socijalno osjetljive grupe;
- Unapređenje specijalizovanih usluga zdravstvene zaštite djece i mladih sa posebnim akcentom na usluge namijenjene djeci oboljeloj od rijetkih bolesti;
- Zaštita privatnosti korisnika zdravstvenih usluga;
- Razvoj multisektorske saradnje u ostvarivanju zdravstvene zaštite;
- Pružanje kontinuirane podrške zdravstvenim radnicima u radu sa marginalizovanim grupama;
- Afirmisanje stava da je prevencije bolesti najefikasnije metode očuvanja zdravlja;
- Izgradnja održivog modela zdravstvene zaštite u uslovima kriznih situacija, kao što su epidemije, prirodne nepogode i sl).

5.4 Akcelerator 4: Inkluzivnost obrazovanja

Obrazovanje je preduslov razvoju društva ali je i resurs socijalne uključenosti pojedinca u društvo. Ono je multifunkcionalno povezano sa zapošljavanjem, siromaštvom, zdravljem i drugim oblastima ljudskog života u kojima se manifestuju posljedice socijalne isključenosti građana. Obrazovanije osobe lakše i brže nalaze posao i ostvaruju veće zarade, imaju bolji pristup informacijama i vode veću brigu o vlastitom zdravlju i aktivnije učestvuju u društvenom životu. Neučestvovanje u procesu obrazovanja posebno je opasno za djecu siromašnih i marginalizovanih grupa. Djeca siromašnih imaju znatno veću vjerovatnost ranijeg izlaska iz obrazovnog sistema, čime se smanjuje njihove mogućnosti zapošljavanja, intezivira opasnost od ostajanja u siromaštvu i povećava rizik od socijalnog isključivanja.

Inkluzivnost obrazovanja se odnosi na mogućnost države da obezbijedi kvalitetno obrazovanje svakom djetetu, bez obzira na individualne specifičnosti. Nešto šire shvatanje pojma inkluzivnosti obrazovanja podrazumijeva proces uključivanja djece sa poteškoćama u razvoju u društveni život zajednice. Djeca sa smatnjama u razvoju imaju potrebu učestvovanja u životu zajednice jer se na taj način bore protiv siromaštva i društvene marginalizacije, a inkluzivnost obrazovanja omogućava to.

Sistemski prioriteti u oblasti obrazovanja su:

- Obezbjeđivanje dostupnosti i kvaliteta obrazovnih usluga bez obzira na socio-ekonomske prilike porodice i sredine u kojoj dijete živi;
- Prilagođavanje obrazovnog procesa djeci s smetnjama u razvoju i djeci koja dolaze iz socijalno marginalizovanih grupa u redovnim školama;
- Poticanje provođenje koncepta cjeloživotnog učenja u svim sferama života;
- Jačanje kapaciteta predškolskog vaspitanja u svim sredinama;
- Osavremenivanje nastavnog procesa (uvođenje novih metoda rada, tehničko opremanje škola);
- Podizanje životnog standarda nastavničkog osoblja u školama;
- Povećanje informatičke pismenosti u društvu;
- Promovisanje koncepta „škole za sve i u svako doba“;

- Uspostavljanje održivog modela „škole na daljinu“, sa posebnim akcentom na provođenje obrazovnog procesa u kriznim situacijama.

5.5 Akcelerator 5: Uspostavljanje novih politika finansiranja socijalne zaštite

Uspješnost mjera socijalnog uključivanja uveliko zavisi od efektivnosti modela finansiranja socijalnih prestacija. Analize budžetskih izdvajanja za socijalnu zaštitu u BiH koju je uradila Svjetska banka 2009. godine ukazala je na potpunu nefikasnost tadašnjeg modela finansiranja ove oblasti. Početkom 2012. godine, novim Zakonom o socijalnoj zaštiti izvršene su određene izmjene u dotadašnjem modelu finansiranja socijalne zaštite u dijelu djelovanja centara za socijalni rad, ali model je konceptualno ostao gotovo isti.

Postojeći model finansiranja socijalnih prestacija namijenjenih korisnicima prava i usluga socijalne zaštite zasniva se na obezbjeđenju finansijskih sredstava iz budžetskih sredstava, dijelom iz fondova socijalnog osiguranja, a periodično iz međunarodnih projektnih aktivnosti i donacijama preko rada humanitarnih organizacija.

Najveći dio sredstava se obezbjeđuje u budžetu Republike i budžetima lokalnih zajednica. Aktuelnim Zakonom o socijalnoj zaštiti definisano je parcitipativni način finansiranja novčanih naknada. Pravo na ličnu invalidninu i pravo podrška u izjednačavanju mogućnosti djece i omladine sa smetnjama u razvoju u punom iznosu se finansira iz budžeta Republike, dok se pravo na novčanu pomoć i pravo na dodatak za pomoć i njegu drugog lica sa pripadajućim pravom za zdravstveno osiguranje finansira u omjeru 50% iz budžeta Republike, a 50% iz budžeta lokalnih zajednica. Ostala prava se finansiraju u punom iznosu iz budžeta jedinica lokalne samouprave. Ovakav način finansiranja uspostavljen je iz razloga rasterećenja jedinica lokalne samouprave i ujednačavanja prakse isplata socijalnih prestacija na čitavom području Republike Srpske.

Finansiranje dječije zaštite se obezbjeđuje na posve drugačiji način. Naime, sredstva kojima se isplaćuju prava iz Zakona o dječijoj zaštiti obezbjeđuju se stopom doprinosa na plate i lična primanja u visini od 1.7%, a nedostajuća sredstva se obezbjeđuju direktno iz budžeta Republike. Ovakav kombinovani model finansiranja predstavlja autohtoni model koji u regionu jedino egzistira u Republici Srpskoj.

Značajan dio sredstava potreban za finansiranje penzija i invalidnina, a dijelom i zdravstvene zaštite takođe se obezbjeđuju iz budžeta Republike, jer sredstva koja se obezbijede doprinosima nisu dovoljna za „pokrivanje“ svih rashoda fondova socijalnog osiguranja. To je bio razlog zašto se početkom 2016. godine prešlo na tzv. budžetsko poslovanje Fonda PIO.

Finansiranje ostalih socijalnih prestacija koje proizilaze iz ostvarivanja prava proizašla iz drugih zakona, kao što su naknade za boračko-invalidsku zaštitu, socijalnu zaštitu civilnih žrtava rata, u potpunosti se realizira iz budžetskih sredstava Republike. Određeni dio sredstava obezbjeđuje se iz budžeta jedinica lokalne samouprave, kao što su finansijske naknade po osnovu mjera pronatalitetne politike, učeničkog i studenstkog standarda i jednokratnihsocijalnih davanja.

Socijalne prestacije u Budžetu Republike Srpske prepoznate su u formi doznaka. Tako je za 2020. godinu planirano 237.441.600,00 KM što je manje za oko 8 miliona KM u odnosu na

2019. godinu.[120] Stanje uslovljeno pandemijom virusa COVID-19 se nije moglo predvidjeti, pa se pristupilo usvajanju Rebalansa budžeta čija je osnovna karakteristika smanjenje prihoda i povećanje rashoda za privredu i socijalne programe.[121] Ovakvo opredjeljenje Vlade Republike Srpske na početku krize daje optimizam da će se potrebe socijalno osjetljivih i marginalizovanih grupa uvažavati i vremenu koje dolazi.

Pored objektivnih problema uslovljenih makroekonomskim kretanjima, unutrašnjim finansijskim prilikama i posljedicama pandemije virusa COVID19, stanje u kojem se nalazi postojeći model finansiranja socijalnih naknada proizilazi i iz slijedećih strukturalnih problema:

- Planiranje budžetskih sredstava nije zasnovano na stvarnim potrebama finansiranja korisničkih prava i potrebama funkcionisanja sistema (planiranje budžeta se vrši bez stvarnog uticaja stručnih službi socijalne zaštite);
- Nije uspostavljeno jedinstveno praćenje isplata gotovinskih naknada korisnicima socijalnih prestacija iz budžeta Republike i budžeta lokalnih zajednica;
- Nedefinisanost socijalnog minimuma (praga socijalne sigurnosti) onemogućuje realno planiranje sredstava za socijalna davanja;

Uspostavljanjem novih politika finansiranja socijalnih prestacija trebaju da se riješe postojeći problemi u obezbjeđivanju, praćenju i realizaciji (isplati) budžetskih sredstava građanima po osnovu korištenja prava. Kreiranje novih politika funansiranja trebale bi se zasnivati na uvođenje novih izvora i mehanizama obezbjeđivanja sredstava, te uvođenje veće kontrole isplate gotovinskih naknada iz budžeta (republičkog i lokalnih). Konkretno, to bi podrazumijevalo provođenje slijedećih mjera:

- Proširiti model parcipativnog načina finansiranja (sufinansiranje iz više izvora) na preostala novčanih davanja (prava) i neke socijalne usluge, po uzoru na već primjenjeni model finansiranja prava na novčanu pomoć i prava na dodatak za pomoć i njegu drugog lica;
- Osloboditi pružanje socijalnih usluga plaćanja PDV-a;
- Osloboditi prihode privatnog sektora u oblast socijalne zaštite od poreskih obaveza;
- Obezbijediti kreditna sredstva (posebne kreditne linije) za razvoj socijalnih usluga u javnom, privatnom i nevladinom sektoru;
- Uvesti oporezivanje luksuznih proizvoda i predmeta, a ostvarene prihode usmjeriti u novoosnovani fond po uzoru na „pivski porez“ koji je uveden u Belgiji početkom XX vijeka (osnovati Socijalni fond Republike Srpske);
- U saradnji sa bankama uspostaviti mehanizam osiguranja od socijalnog rizika putem zalaganja nekretnina (hipotekarni krediti za izdržavanje);
- Definisati stopu doprinosa na plate koja će biti usmjerena na osiguranje rizika od dugotrajne njege;
- Dio prihoda socijalnog preduzetništva usmjeriti u novoformirani Socijalni fonde;

[120] Prijedlog Budžeta Republike Srpske za 2020. Dostupno na: https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/akti/bud%C5%BEet/bud%C5%BEet-republike-srpske-za-2020-godinu Pristupljeno: juni 2020.

[121] Narodna skupština Republike Srpske krajem maja 2020. usvojila je po hitnom postupku Rebalans budžeta u iznosu od 3,613 milijardi KM, što je povećanje za 188 miliona KM. Budžetski prihodi do kraja godine procjenjuju se na 2,757 milijardi KM, što je manje za 240 miliona KM, a ukupno povećanje rashoda iznosi 229,2 miliona KM. Deficit koji će se nadoknaditi novim zaduženjima, prema riječima ministra finansija RS iznosiće oko 412 miliona KM. Izvor: https://www.nezavisne.com/novosti/bih/Usvojen-rebalans-budzeta-za-2020-godinu/600708 Pristupljeno: septembar 2020.

- Uspostaviti tješnju saradnju sa nevladinim organizacijama u izradi i provođenju projekata iz oblasti socijalne zaštite.

6 Indikatori socijalne uključenosti – indikatori stanja/učinka i indikatori procesa

Socijalna isključenost je višedimenzionalni problem i njeno mjerenje zahtijeva višedimenzionalni pristup. Preduslov efikasnog praćenja ostvarivanja ciljeva socijalnog uključivanja podrazumijeva definisanje višedimenzionalnih indikatora, koji u ovom slučaju moraju evidentirati stanja i prepoznati procese koji dovode do promjena kvaliteta života socijalno osjetljivih i društveno marginalizovanih grupa.

Smisao postojanja indikatora ostvarivanja strateških ciljeva je u tome da kreatori politika i njihovi provoditelji dobiju adekvatne informacije o stanju, stepenu i trendovima promjena iz različitih oblasti života (zaposlenost, siromaštvo, životni standard, obrazovanje, zdravstvo, penzije, stambeni uslovi, socijalne prestacije itd), gdje se materijalizuju mjere socijalnog uključivanja, i na osnovu njih, izvrše korekcije i promjene donesenih politika.

Odabir pojedinih indikatora trebao bi se u principu voditi sljedećim minimalnim grupom metodoloških kriterija:

- Indikator treba obuhvatiti suštinu problema i imati jasno i prihvaćeno
- normativno tumačenje;
- Indikator bi trebao biti izdržljiv i statistički potvrđen
- Indikator bi trebao pružiti dovoljan nivo usporedivosti među zemljama, koliko je to moguće izvedivo uz upotrebu međunarodno primijenjenih definicija i standarda prikupljanja podataka
- Indikator bi se trebao graditi na dostupnim temeljnim podacima, biti pravovremen i osjetljiv na njegovu reviziju
- Indikator bi treba odgovarati intervencijama politike, ali ne smije biti podvrgnut manipulaciji

Njihovo definisanje treba biti zasnovano na metodološkim principima dogovoreni u Leaken-u 2001. godine i koji su dorađeni u dokumentima Evropske komisije a odnose se na izbor novih indikatora i unapređenja metoda izvještavanja stanja socijalne uključenosti u zemljama članicama.[122] Takođe, predloženi indikatori trebaju da budu uporedivi na međunarodnom planu i da prate matrice (šeme) ESSPROS sistema praćenja socijalnih davanja u evropskim državama.[123] Ovi indikatori se još nazivaju indikatori stanja, i oni

[122] O tome pogledati dokument Evropske komisije: „Portfolio of EU Social Indicators for the Monitoring of Progress Towards the EU Objectives for Social Protection and Social Inclusion“ Dostupno na: https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=756&langId=en Pristupljeno: septembar 2020.

[123] ESSPROS je skraćenica od "Europski sustav integrirane statistike socijalne zaštite". ESSPROS je zajednički okvir koji omogućuje međunarodno uspoređivanje administrativnih nacionalnih podataka o socijalnoj zaštiti.

pokazuju koliko (u kojoj mjeri) je određena karakteristika pojave doživjela promjenu. Promjena se valorizuje u odnosu na početno stanje, i ona može biti pozitivna ili negativna u zavisnosti od smjera, odnosno, da li je promjena uticala pozitivno ili negativno na kvalitet života, a time i na proces socijalnog uključivanja marginalizovanih grupa.

Indikatori procesa se odnose na mjerenje stepena provođenja pojedinih institucionalnih mjera i akrtivnosti koje su definisane u okviru datih akceleratora promjena. Indikatori procesa pokazuju da li su pokrenuti sistemske aktivnosti (procesi) koji utiču na stanje socijalne uključenosti. Takođe, i ovi indikatori evidentiraju postignut stepen aktivnosti koje mogu imati pozitivno ili negativno djelovanje na kvalitet života i socijalnu uključenost marginalizovanih grupa.

7 Kako dalje? – Finalizacija dokumenta i provođenje strategije

Strategija socijalnog uključivanja predstavlja integralni dokument koji je govori o pravcima socijalnog razvoja Republike Srpske kroz prizmu unapređenje kvaliteta života socijalno osjetljivih i društveno marginalizovanih grupa stanovništva. Njeno provođenje podrazumijeva uključivanje velikog broja institucija i uspostavljanje intersektorske saradnje različitih sistema društvenog djelovanja koji imaju uticaj na svakodnevni život građana. Upravo ta činjenica govori u prilog konstatacije da su koordinacija aktivnosti i metod rada ključna pitanja organizacije i realizaciji Strategije.

Dokument koji je pred vama nije završen. On definiše strateške ciljeve socijalnog uključivanja i prioritete sistemskih odgovora na postavljene ciljeve (akceleratore), a potom ih razrađuje do nivoa mjera koje je potrebno provesti kako bi se postavljeni ciljevi i sistemski prioriteti ostvarili. Definisanje i planiranje konkretnih aktivnosti i programa, te pripadajućih indikatora, ostavljeno je samim akterima (institucijama i ustanovama sistema) koji će na osnovu svojih godišnjih akcionih planova provoditi strategiju.

Prvi korak u provođenju Strategije Socijalne uključenosti je uspostavljanje organizacione strukture zadužene za njenu realizaciju. Vlada Republike Srpske treba da odredi ko (koja institucija?) i na kojim principima će se vršiti koordinacija i zasnivati intersektorska saradnja.

Organizacija rada na realizaciji Strategije zasnivaće se na primjeni principa subsidijarnosti što znači da će se aktivnosti planirati i provoditi prvo na onom nivou na kojem se problem javlja, i od strane onih subjekata koji su neposredno uključeni u rješavanje istog. Veoma je značajno da se kao koordinirajuća institucija odredi ona koja ima najveći nivo učešća u kreiranje vladine ekonomske i socijalne politike, i koja može svojim kapacitetima (ljudskim i organizacijskim) to provesti.

Intersektorska saradnja između institucija i ustanova uključenih u realizaciju Strategije mora biti utemeljeni na principima poštivanja njihovih zakonom utemeljenih uloga i odgovornosti, međusobnog nemješanja u nadležnosti, uvažavanja uspostavljenih administrativnih procedura i korištenja iskustava međusobne saradnje i dobre poslovne komunikacije. U skladu sa takvim pristupom, realizacija Strategije podrazumijeva uključivanje relevantnih institucija i ustanova koje realno mogu odgovoriti na postavljene strateške ciljeve i sistemske prioritete.

Pruža koherentno upoređivanje između europskih zemalja u oblasti socijalnih naknada za domaćinstva i njihovog financiranja.

Realizacija strategije podrazumijeva istovremeno vođenje dva kompatibilna procesa: prvi, realizacija postavljenih ciljeva koji su vezani za poboljšanje kvaliteta života socijalno osjetljivih i društveno marginalizovanih grupa (ima ih šest), i drugi, realizacija ključnih prioriteta pet najznačajnijih siistema društvenog djelovanja koji iniciraju i dovode do promjena, te time utiču na unapređenje kvaliteta života i podižu nivo socijalne uključenosti pripadnika marginalizovanih grupa.

Strategija je rađena na način da dozvoljava akcioni pristup u njenoj realizaciji što podrazumijeva da će se u ostvarivanju ciljeva Strategije ključni akteri rukovoditi stvarnim potrebama pripadnika socijalno osjetljivih i društveno marginalizovanih grupa i realnim sistemskim mogućnostima.

8 ANEKS- statistički pokazatelji -

1. MAKROEKONOMSKI INDIKATORI

Tabela 1.1 BRUTO DOMAĆI PROIZVOD ZA BiH I RS, tekuće cijene

	2013	2014	2015	2016	2017	2018[1)]
BDP za BiH, mil KM[2)]	26779	27359	28589	29904	31376	33408
BDP za Republiku Srpsku[3)]	8793	8887	9205	9631	10077	10680

1) Prvi rezultati
2) Izvor: Agencija za statistiku BiH: Bruto domaći proizvod prema proizvodnom, dohodovom i rashodnom principu, TB 01, 2020.
3) Izvor: Republički zavod za statistiku RS: Nacionalni računi 2019, Statistički bilten.

Tabela 1.2. UČEŠĆE BDP RS U BDP BiH (%)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018[1)]
BDP za BiH	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
BDP za Republiku Srpsku	32,84	32,48	32,20	32,20	32,12	31,97

1) Prvi rezultati
2) Izvor: Agencija za statistiku BiH: Bruto domaći proizvod prema proizvodnom, dohodovom i rashodnom principu, TB 01, 2020.
3) Izvor: Republički zavod za statistiku RS: Nacionalni računi 2019, Statistički bilten.

Tabela 1.3. Bruto domaći proizvod, tekuće cijene RS[1)]

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Bruto domaći proizvod, hilj. KM[1)]	8.792.917	8.887.307	9.205.038	9.630.569	10.077.017	10.679.612
Stanovništvo – procjena	1.171.179	1.167.082	1.162.164	1.157.516	1.153.017	1.147.902
Bruto domaći proizvod po stanovniku, KM	7.508	7.615	7.921	8.320	8.740	9.304
Bruto domaći proizvod, hilj. EUR	4.495.816	4.544.078	4.706.533	4.924.107	5.152.376	5.460.483
Bruto domaći proizvod po stanovniku, EUR	3.839	3.894	4.050	4.254	4.469	4.757
Bruto domaći proizvod, hilj. USD	5.967.368	6.029.381	5.222.420	5.447.154	5.806.406	6.443.205
Bruto domaći proizvod po stanovniku, USD	5.095	5.166	4.494	4.706	5.036	5.613
Prosječan godišnji kurs, KM/USD[2)]	1,47	1,47	1,76	1,77	1,74	1,66

1) Izvor: Republički zavod za statistiku RS: Nacionalni računi 2019, Statistički bilten.
2) Izvor: Centralna Banka BiH

Tabela 1.4. VANJSKOTRGOVINSKI BILANS RS (000 KM)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Izvoz	2.604.090	2.692.013	2.613.924	2.869.101	3.476.093	3.741.823	3.610.368
Lančani indeksi u izvozu	109,7	103,4	97,1	109,8	121,2	107,6	96,5
Uvoz	4.557.635	4.946.061	4.369.179	4.426.945	4.899.081	5.222.270	4.782.190
Lančani indeksi u uvozu	101,6	108,5	88,3	101,3	110,7	106,6	91,6
Trgovinski saldo	-1.953.545	-2.254.048	-1.755.255	-1.557.844	-1.480.988	-1.480.447	-1.171.822
Pokrivenost uvoza izvozom,%	57,1	54,4	59,8	64,8	71,0	71,7	75,5

Izvor: Republički zavod za statistiku RS: Spoljna trgovina 2020, Statistički bilten; Spoljna trgovina 2016, Statistički bilten 10.

Tabela 1.5. Stopa nezaposlenosti u RS

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
27,0	25,7	25,2	24,8	21,0	17,2	11,7

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi, 2013-2019.

Tabela 1.6. Stopa zaposlenosti u RS

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019

34,6	34,9	35,2	35,5	37,3	38,7	42,2

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi, 2013-2019.

Tabela 1.7. Stopa aktivnosti u RS

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
47,4	47,0	47,1	47,2	47,2	46,7	47,8

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi, 2013-2019.

2. DEMOGRAFSKI PODACI

Tabela 2.1. Živorođeni u RS

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
9.510	9.335	9.357	9.452	9.339	9.568	9274

Izvor: Republički zavod za statistiku RS, 2020, Statistički bilten; Demografska statistika 2015, Statistički bilten 18.

Tabela 2.2. Umrli u RS

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
13.978	14.409	15.059	13.970	14.663	14.763	15081

Izvor: Republički zavod za statistiku RS, 2020, Statistički bilten; Demografska statistika 2015, Statistički bilten 18.

Tabela 2.3. Prirodni priraštaj u RS

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
-4.468	-5.074	-5.702	-4.518	-5.324	-5.195	-5807

Izvor: Republički zavod za statistiku RS, 2020, Statistički bilten; Demografska statistika 2015, Statistički bilten 18.

3. PODACI O DJECI

Tabela 3.1. Djeca u predškolskom obrazovanju u RS

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Ukupno	7599	8166	9093	9953	1240	12156	13138
Primljeni u javne predškolske institucije	6448	6522	6961	7454	7773	8553	9074
Primljeni u privatne predškolske institucije	1151	1644	2132	2499	2467	3603	260
Ukupno primljeni djeca sa posebnim potrebama	138	195	156	154	184	194	187
Djeca sa posebnim potrebama - Primljeni u javne predškolske institucije	-	-	-	-	-	-	-
Djeca sa posebnim potrebama - Primljeni u privatne predškolske institucije	-	-	-	-	-	-	-
Ukupno nisu primljeni zbog popunjenog kapaciteta	2643	1539	2379	1716	1071	1331	1406
Nisu primljeni u javne predškolske institucije zbog popunjenog kapaciteta	2600	1394	2335	1599	934	1180	1146
Nisu primljeni u privatne predškolske institucije zbog popunjenog kapaciteta	43	145	44	117	137	151	260

Izvor: Republički zavod za statistiku RS, Predškolsko obrazovanje šk. godine 2011/2012-2015/2016, Statistički bilten 9; Predškolsko obrazovanje šk. godine 2015/2016-2019/2020, Statistički bilten

Tabela 3.2. Upisani u osnovno obrazovanje u RS

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Ukupno	96524	95223	93670	92312	90995	89630	87956

Izvor: Republički zavod za statistiku RS, Osnovno obrazovanje, šk. god. 2015/2016, Statistički bilten 16; Osnovno obrazovanje 2019/2020, Statistički bilten

4. PODACI O MLADIMA

Tabela 4.1. Broj upisanih učenika u srednje škole u RS-Ukupno

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
46421	43975	42089	41136	39831	38499	37206

Izvor: Republički zavod za statistiku RS, Srednje obrazovanje, šk. god. 2016/2017, Statistički bilten 16; Srednje obrazovanje 2019/2020, Statistički bilten

Tabela 4.2. Broj upisanih učenika u srednje škole u RS - Učenice

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
23072	21926	21018	20681	20059	19324	18715

Izvor: Republički zavod za statistiku RS, Srednje obrazovanje, šk. god. 2016/2017, Statistički bilten 16; Srednje obrazovanje 2019/2020, Statistički bilten

Tabela 4.3. Broj upisanih studenata na fakultete u RS - Ukupno

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
41988	39735	37390	34792	31850	29006	

Izvor: Republički zavod za statistiku RS, Visoko obrazovanje 2016, Statistički bilten 13; Visoko obrazovanje 2019/2020, Statistički bilten

Tabela 4.4. Broj upisanih studenata na fakultete u RS - Žene

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
23327	22202	20982	19677	18110	16771	

Izvor: Republički zavod za statistiku RS, Visoko obrazovanje 2016, Statistički bilten 13; Visoko obrazovanje 2019/2020, Statistički bilten

Tabela 4.5. Radna snaga u RS (000) 15 - 24 godine

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
37	36	40	37	36	38	36

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi u BiH, 2013-2019

Tabela 4.6. Zaposleni u RS (000) 15 - 24 godine

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
(15)	(16)	(17)	(18)	(19)	24	28

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi u BiH, 2013-2019

Tabela 4.7. Nezaposleni u RS (000) 15 - 24 godine

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
(22)	20	23	(20)	(17)	(13)	(9)

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi u BiH, 2013-2019

Tabela 4.8. Neaktivni u RS (000) 15 - 24 godine

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
85	81	86	81	72	72	64

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi u BiH, 2013-2019

Tabela 4.9. Stopa nezaposlenosti u RS 15 - 24 godine

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
59,2	56,5	56,5	52,3	46,2	35,2	(23,8)

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi u BiH, 2013-2019

Tabela 4.10. Radna snaga u RS (000) 15 - 24 godine Muški

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
24	23	26	25	(25)	26	(23)

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi u BiH, 2013-2019

Tabela 4.11. Zaposleni u RS (000) 15 - 24 godine Muški

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
(10)	(10)	(13)	(13)	(14)	19	(18)

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi u BiH, 2013-2019

Tabela 4.12. Nezaposleni u RS (000) 15 - 24 godine - Muški

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
(14)	(13)	(14)	(12)	(11)	(8)	(5)

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi u BiH, 2013-2019

Tabela 4.13. Neaktivni u RS (000) 15 - 24 godine - Muški

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
39	41	39	39	(32)	33	35

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi u BiH, 2013-2019

Tabela 4.14. Stopa nezaposlenosti u RS 15 - 24 godine Muški

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
59,2	56,5	56,5	47,5	(42,1)	(29,8)	(20,6)

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi u BiH, 2013-2019

Tabela 4.15. Radna snaga u RS (000) 15 - 24 godine - Ženski

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
(13)	(13)	(13)	(12)	(11)	(11)	(14)

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi u BiH, 2013-2019

Tabela 4.16. Zaposleni u RS (000) 15 - 24 godine - Ženski

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
(5)	(5)	(5)	(5)	(5)	(6)	(10)

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi u BiH, 2013-2019

Tabela 4.17. Nezaposleni u RS (000) 15 - 24 godine Ženski

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
(7)	(8)	(9)	(8)	(6)	((5))	(4)

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi u BiH, 2013-2019

Tabela 4.18. Neaktivni u RS (000) 15 - 24 godine - Ženski

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
46	40	47	42	40	39	29

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi u BiH, 2013-2019

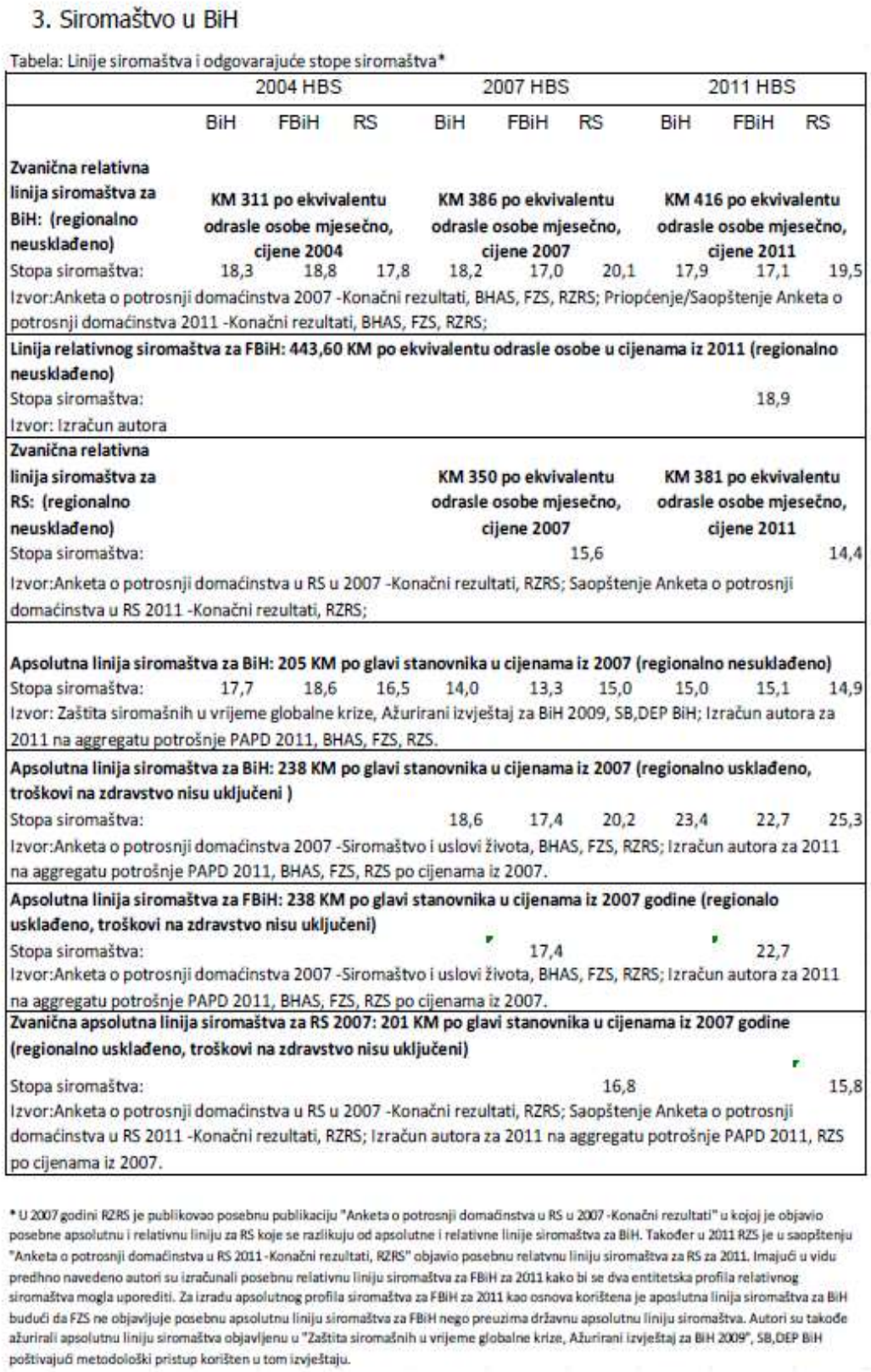
Tabela 4.19. Stopa nezaposlenosti u RS 15 - 24 godine - Ženski

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
58,7	58,7	65,1	52,3	46,2	35,2	(29,1)

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi u BiH, 2013-2019

5. SIROMAŠTVO

Slika: Siromaštvo u RS prema različitim linijama siromaštva 2004-2011[124]



3. Siromaštvo u BiH

Tabela: Linije siromaštva i odgovarajuće stope siromaštva*

	2004 HBS			2007 HBS			2011 HBS		
	BiH	FBiH	RS	BiH	FBiH	RS	BiH	FBiH	RS
Zvanična relativna linija siromaštva za BiH: (regionalno neusklađeno)	**KM 311 po ekvivalentu odrasle osobe mjesečno, cijene 2004**			**KM 386 po ekvivalentu odrasle osobe mjesečno, cijene 2007**			**KM 416 po ekvivalentu odrasle osobe mjesečno, cijene 2011**		
Stopa siromaštva:	18,3	18,8	17,8	18,2	17,0	20,1	17,9	17,1	19,5
Izvor:Anketa o potrosnji domaćinstva 2007 -Konačni rezultati, BHAS, FZS, RZRS; Priopćenje/Saopštenje Anketa o potrosnji domaćinstva 2011 -Konačni rezultati, BHAS, FZS, RZRS;									
Linija relativnog siromaštva za FBiH: 443,60 KM po ekvivalentu odrasle osobe u cijenama iz 2011 (regionalno neusklađeno)									
Stopa siromaštva:								18,9	
Izvor: Izračun autora									
Zvanična relativna linija siromaštva za RS: (regionalno neusklađeno)				**KM 350 po ekvivalentu odrasle osobe mjesečno, cijene 2007**			**KM 381 po ekvivalentu odrasle osobe mjesečno, cijene 2011**		
Stopa siromaštva:					15,6				14,4
Izvor:Anketa o potrosnji domaćinstva u RS u 2007 -Konačni rezultati, RZRS; Saopštenje Anketa o potrosnji domaćinstva u RS 2011 -Konačni rezultati, RZRS;									
Apsolutna linija siromaštva za BiH: 205 KM po glavi stanovnika u cijenama iz 2007 (regionalno nesuklađeno)									
Stopa siromaštva:	17,7	18,6	16,5	14,0	13,3	15,0	15,0	15,1	14,9
Izvor: Zaštita siromašnih u vrijeme globalne krize, Ažurirani izvještaj za BiH 2009, SB,DEP BiH; Izračun autora za 2011 na aggregatu potrošnje PAPD 2011, BHAS, FZS, RZS.									
Apsolutna linija siromaštva za BiH: 238 KM po glavi stanovnika u cijenama iz 2007 (regionalno usklađeno, troškovi na zdravstvo nisu uključeni)									
Stopa siromaštva:				18,6	17,4	20,2	23,4	22,7	25,3
Izvor:Anketa o potrosnji domaćinstva 2007 -Siromaštvo i uslovi života, BHAS, FZS, RZRS; Izračun autora za 2011 na aggregatu potrošnje PAPD 2011, BHAS, FZS, RZS po cijenama iz 2007.									
Apsolutna linija siromaštva za FBiH: 238 KM po glavi stanovnika u cijenama iz 2007 godine (regionalo usklađeno, troškovi na zdravstvo nisu uključeni)									
Stopa siromaštva:					17,4			22,7	
Izvor:Anketa o potrosnji domaćinstva 2007 -Siromaštvo i uslovi života, BHAS, FZS, RZRS; Izračun autora za 2011 na aggregatu potrošnje PAPD 2011, BHAS, FZS, RZS po cijenama iz 2007.									
Zvanična apsolutna linija siromaštva za RS 2007: 201 KM po glavi stanovnika u cijenama iz 2007 godine (regionalno usklađeno, troškovi na zdravstvo nisu uključeni)									
Stopa siromaštva:						16,8			15,8
Izvor:Anketa o potrosnji domaćinstva u RS u 2007 -Konačni rezultati, RZRS; Saopštenje Anketa o potrosnji domaćinstva u RS 2011 -Konačni rezultati, RZRS; Izračun autora za 2011 na aggregatu potrošnje PAPD 2011, RZS po cijenama iz 2007.									

* U 2007 godini RZRS je publikovao posebnu publikaciju "Anketa o potrosnji domaćinstva u RS u 2007 -Konačni rezultati" u kojoj je objavio posebne apsolutnu i relativnu liniju za RS koje se razlikuju od apsolutne i relativne linije siromaštva za BiH. Također u 2011 RZS je u saopštenju "Anketa o potrosnji domaćinstva u RS 2011 -Konačni rezultati, RZRS" objavio posebnu relatvnu liniju siromaštva za RS za 2011. Imajući u vidu predhno navedeno autori su izračunali posebnu relativnu liniju siromaštva za FBiH za 2011 kako bi se dva entitetska profila relativnog siromaštva mogla uporediti. Za izradu apsolutnog profila siromaštva za FBiH za 2011 kao osnova korištena je aposlutna linija siromaštva za BiH budući da FZS ne objavljuje posebnu apsolutnu liniju siromaštva za FBiH nego preuzima državnu apsolutnu liniju siromaštva. Autori su također ažurirali apsolutnu liniju siromaštva objavljenu u "Zaštita siromašnih u vrijeme globalne krize, Ažurirani izvještaj za BiH 2009", SB,DEP BiH poštivajući metodološki pristup korišten u tom izvještaju.

[124] Izvor IBHI Siromaštvo u BiH 2011 – Trendovi i dostignuća
http://ibhi.ba/Documents/Publikacije/2013/IBHI_Siromastvo_u_BIH_2011_Trendovi_i_dostignuca.pdf

5.1 Relativno siromaštvo u RS u 2015

Tabela 5.1.1. Visina relativne linije siromaštva u RS (KM)

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
		362,34				

Izvor: Republički zavod za statistiku RS, Anketa o potrošnji domaćinstava u BiH 2015

U 2015. godini, 60,0% medijane mjesečnih izdataka za potrošnju u RS iznosi 362,34 KM.
Ova vrijednost predstavlja relativnu liniju siromaštva (ili standardnu liniju siromaštva) za jednočlano odraslodomaćinstvo.

Stopa relativnog siromaštva stanovništva u Republici Srpskoj, u 2015. godini je 12,8% i u odnosu na 2011. godinu manja je za 1,6 procentnih poena.

Prema Anketi o potrošnji domaćinstava, 49 805 domaćinstava ili 126 043 stanovnika u Republici Srpskoj su bili ispod linije relativnog siromaštva u 2015. godini.

5.2 Apsolutno siromaštvo u RS[125] u 2015

Linija siromaštva

Apsolutna linija siromaštva na nivou RS za 2015 godinu iznosi 228 KM po članu domaćinstva mjesečno. Apsolutna linija siromaštva je izračunata na način da je apsolutna linija siromaštva iz 2007 koja iznosi 201[126] KM ažuriran za inflaciju u periodu 2007-2015 godine koristeći podatke o rastu indeksa potrošačkih cijena u BiH[127].

Apsolutno siromašni

Apsolutno siromašne osobe su osobe koje nisu u stanju da zadovolje minimum svojih neprehrambenih potreba (i kao takve treba ih razlikovati od ekstremno siromašnih osoba koje po definiciji nisu u stanju da zadovolje minimum svojih prehrambenih potreba).
PAPD 2015 procjenjuje da u RS živi odnosno da je bilo prisutno tokom provođenja istraživanja 985.854[128] stanovnika
U RS je 2015 godine bilo apsolutno siromašno 138 hiljada stanovnika ili oko 14% stanovništva odnosno skoro svaki sedmi stanovnik je bio apsolutno siromašan.

Starosna struktura apsolutno siromašnih osoba

Tabela 5.2.1. Procentualni udio starosnih grupa stanovništva u RS u ukupnom stanovništvu RS prema podacima PAPD 2015 godine

	0-14	15-24	25-64	65+	Ukupno
RS	12%	12%	55%	22%	100%

Tabela 5.2.2. Procent apsolutno siromašnih osoba u RS po starosnoj grupi prema podacima PAPD 2015 godine

	0-14	15-24	25-64	65+	Ukupno
RS	24%	13%	13%	11%	14%

[125] Izvor: Izračun autora
[126] https://www.rzs.rs.ba/front/article/348/?left_mi=None&up_mi=&add=None
[127] Apsolutna linija siromaštava zna nivou BiH iznosi 238 KM po članu domaćinstva mjesečno za 2007 godinu i nije uporediva sa apsolutnom linijom siromaštva izračunatom na nivou RS.
[128] Ovi podaci se razlikuju od zvanične procjene stanovnika za RS prema Popisu stanovništva iz 2013 godine

Tabela 5.2.3. Procentualni udio apsolutno siromašnih osoba u RS po starosnoj grupi u ukupnoj populaciji apsolutno siromašnih osoba u RS prema podacima PAPD 2015 godine

	0-14	15-24	25-64	65+	Ukupno
RS	20%	11%	52%	17%	100%*

* 100% odgovara svim apsolutno siromašnim osobama u RS koji su procijenjeni na 138 hiljada

Jednočlana staračka domaćinstva

Tabela 5.2.4. Procentualni udio stanovništva u jednočlanim staračkim domaćinstvima u RS u ukupnom stanovništvu RS prema podacima PAPD 2015 godine

	Jednočlana staračka domaćinstva	Ukupno
RS	6%	100%

Tabela 5.2.5. Procent apsolutno siromašnih osoba u RS koja žive u jednočlanim staračkim domaćinstvima prema podacima PAPD 2015 godine

	Jednočlana staračka domaćinstva	Ukupno
RS	6%	14%

Tabela 5.2.6. Procentualni udio apsolutno siromašnih osoba u RS koja žive u jednočlanim staračkim domaćinstvima u ukupnoj populaciji apsolutno siromašnih osoba u RS prema podacima PAPD 2015 godine

	Jednočlana staračka domaćinstva	Ukupno
RS	3%	100%*

* 100% odgovara svim apsolutno siromašnim osobama u RS koji su procijenjeni na 138 hiljada

Domaćinstva u kojima živi samo jedan roditelj

Tabela 5.2.7. Procentualni udio stanovništva u domaćinstvima u kojima živi samo jedan roditelj u RS u ukupnom stanovništvu RS prema podacima PAPD 2015 godine

	Domaćinstva u kojima živi samo jedan roditelj	Ukupno
RS	(<1%)	100%

( ) Podaci bazirani na 25 do 49 neponderisanih slučajeva

Tabela 5.2.8. Procent apsolutno siromašnih osoba u RS u domaćinstvima u kojima živi samo jedan roditelj prema podacima PAPD 2015 godine

	Domaćinstva u kojima živi samo jedan roditelj	Ukupno
RS	(7%)	14%

( ) Podaci bazirani na 25 do 49 neponderisanih slučajeva

Tabela 5.2.9. Procentualni udio apsolutno siromašnih osoba u RS u domaćinstvima u kojima živi samo jedan roditelj u ukupnoj populaciji apsolutno siromašnih osoba u RS prema podacima PAPD 2015 godine

	Domaćinstva u kojima živi samo jedan roditelj	Ukupno
RS	<1%	100%*

* 100% odgovara svim apsolutno siromašnim osobama u RS koji su procijenjeni na 138 hiljada

Domaćinstva sa 5 i više članova domaćinstva

Tabela 5.2.10. Procentualni udio stanovništva u domaćinstvima sa 5 i više članova domaćinstva u RS u ukupnom stanovništvu RS prema podacima PAPD 2015 godine

	Domaćinstva sa 5 i više članova domaćinstva	Ukupno
RS	30%	100%

Tabela 5.2.11. Procent apsolutno siromašnih osoba u BiH, entitetima i DB u domaćinstvima sa 5 i više članova domaćinstva prema podacima PAPD 2015 godine

	Domaćinstva sa 5 i više članova domaćinstva	Ukupno
RS	25%	14%

Na nivou RS 25% ili svaka četvrta osoba koja živi u domaćinstvima sa 5 i više članova je apsolutno siromašna.

Tabela 5.2.12. Procentualni udio apsolutno siromašnih osoba u RS u domaćinstvima sa 5 i više članova domaćinstva u ukupnoj populaciji apsolutno siromašnih osoba u RS prema podacima PAPD 2015 godine

	Domaćinstva sa 5 i više članova domaćinstva	Ukupno
RS	54%	100%*

* 100% odgovara svim apsolutno siromašnim osobama u RS koji su procijenjeni na 138 hiljada

Mlade nezaposlene osobe

Tabela 5.2.13. Procentualni udio mladih (15-24 godina starosti) nezaposlenih osoba u RS u ukupnom stanovništvu RS prema podacima PAPD 2015 godine

	Mlade nezaposlene osobe	Ukupno
RS	3%	100%

Tabela 5.2.14. Procent apsolutno siromašnih mladih nezaposlenih osoba u RS prema podacima PAPD 2015 godine

	Mlade nezaposlene osobe	Ukupno
RS	19%	14%

Tabela 5.2.15. Procentualni udio apsolutno siromašnih mladih nezaposlenih osoba u RS u domaćinstvima sa 5 i više članova domaćinstva u ukupnoj populaciji apsolutno siromašnih osoba u RS prema podacima PAPD 2015 godine

	Mlade nezaposlene osobe	Ukupno
RS	4%	100%*

* 100% odgovara svim apsolutno siromašnim osobama u RS koji su procijenjeni na 138 hiljada

<u>Obrazovna struktura apsolutno siromašnih osoba</u>

Tabela 5.2.16. Procentualni udio stanovništva (15 i više godina starosti) u RS prema završenoj školskoj spremi u ukupnom stanovništvu RS prema podacima PAPD 2015 godine

	Bez škole	Nepotpuna osnovna škola (osmogodišnje školovanje)	Nepotpuna osnovna škola (devetogodišnje školovanje)	Osnovna škola	Srednja škola	Specijalizacija poslije srednje škole	Viša škola	Fakultet, akademija	Master, magisterij	Doktorat	Ukupno – osobe stare 15 i više godina
RS	5%	6%	2%	19%	45%	1%	2%	6%	<1%	<1%	88%

Tabela 5.2.17. Procent apsolutno siromašnih osoba u RS starih 15 i više godina po najviše završenom obrazovnom nivou prema podacima PAPD 2015 godine

	Bez škole	Nepotpuna osnovna škola (osmogodišnje školovanje)	Nepotpuna osnovna škola (devetogodišnje školovanje)	Osnovna škola	Srednja škola	Specijalizacija poslije srednje škole	Viša škola	Fakultet, akademija	Master, magisterij	Doktorat	Ukupno
RS	23%	12%	15%	15%	12%	8%	5%	5%	(0%)	(*)	14%

() – Podaci bazirani na 25-49 neponderisanih slučajeva

(*) – Podaci bazirani na manje od 25 neponderisanih slučajeva

Tabela 5.2.18. Procentualni udio apsolutno siromašnih osoba u RS starih 15 i više godina po najviše završenom obrazovnom nivou u ukupnoj populaciji apsolutno siromašnih osoba u RS prema podacima PAPD 2015 godine

	Bez škole	Nepotpuna osnovna škola (osmogodišnje školovanje)	Nepotpuna osnovna škola (devetogodišnje školovanje)	Osnovna škola	Srednja škola	Specijalizacija poslije srednje škole	Viša škola	Fakultet, akademija	Master, magisterij	Doktorat	Ukupno
RS	9%	5%	3%	20%	40%	0%	1%	2%	0%	0%	100%*

* 100% odgovara svim apsolutno siromašnim osobama u RS koji su procijenjeni na 138 hiljada

Apsolutno siromašne osobe prema statusu aktivnosti

Tabela 5.2.19. Procentualni udio stanovništva (15 i više godina starosti) u RS po statusu zaposlenosti u ukupnom stanovništvu RS prema podacima PAPD 2015 godine

	Zaposlen na puno radno vrijeme	Zaposlen kraće od punog radnog vremena	Nezaposlenranije imao zaposlenje	Nezaposlen traži prvo zaposlenje	Domaćica	Student/učenik srednje škole	Nesposoban za rad	Penzioner (starosna i prijevremena penzija)	Ostalo	Ukupno
RS	27%	3%	6%	7%	16%	8%	3%	17%	1%	88%

Tabela 5.2.20. Procent apsolutno siromašnih osoba u RS starih 15 i više godina po statusu zaposlenosti prema podacima PAPD 2015 godine

	Zaposlen na puno radno vrijeme	Zaposlen kraće od punog radnog vremena	Nezaposlenranije imao zaposlenje	Nezaposlen traži prvo zaposlenje	Domaćica	Student/učenik srednje škole	Nesposoban za rad	Penzioner (starosna i prijevremena penzija)	Ostalo	Ukupno
RS	11%	17%	15%	18%	15%	11%	21%	8%	15%	14%

Tabela 5.2.21. Procentualni udio apsolutno siromašnih osoba u RS starih 15 i više godina po statusu zaposlenosti u ukupnoj populaciji apsolutno siromašnih osoba u RS prema podacima PAPD 2015 god

	Zaposlen na puno radno vrijeme	Zaposlen kraće od punog radnog vremena	Nezaposlenranije imao zaposlenje	Nezaposlentraži prvo zaposlenje	Domaćica	Student/učenik srednje škole	Nesposoban za rad	Penzioner (starosna i prijevremena penzija)	Ostalo	Ukupno
RS	22%	3%	7%	10%	16%	6%	5%	10%	1%	100%*

* 100% odgovara svim apsolutno siromašnim osobama u RS svih starosnih dobi (uključujući i djecu mlađu od 15 godina). koji su procijenjeni na 138 hiljada

Apsolutno siromaštvo u RS u periodu 2007-2015

Tabela 5.2.22. Indikatori apsolutnog siromaštva u RS u periodu 2007-2015

	2007	**2011**	**2015**
Ukupno osobe *	1166173	1060290	985584
Siromašne osobe	195802	167557	138212
Procenat siromašnih osoba	16.8	15.8	14.0
Jaz siromaštva	0.04	0.04	0.03
Kvadratni jaz siromaštva	0.02	0.02	0.01
Deficit siromaštva	0.24	0.25	0.21

* Procjena prisutnog stanovništva u RS prema APD/PAPD za datu godinu koja se razlikuje od zvanične procjene broja stanovnika u RS prema Popisu stanovništva 2013

Tabela 5.2.23. Stope apsolutnog siromaštva prema polu nosioca domaćinstva u RS u periodu 2007-2015

	2007	2011	2015
Ukupno	17%	16%	14%
Muškarci	17%	16%	14%
Žene	16%	14%	15%

Tabela 5.2.24. Stope apsolutnog siromaštva prema starosnoj grupi članova domaćinstva u RS u periodu 2011-2015

	2011	2015
0-5	25%	24%
6-17	24%	21%
18-24	14%	13%
25-44	17%	17%
45-64	12%	11%
65 i više	13%	11%
Ukupno	16%	14%

Tabela 5.2.25. Stope apsolutnog siromaštva prema broju djece u domaćinstvu u RS u periodu 2007-2015

	2007	2011	2015
Bez djece	13%	8%	9%
Jedno dijete	17%	15%	13%
Dvoje djece	22%	18%	22%
Troje ili više djece	40%	32%	40%
Ukupno	17%	16%	14%

Tabela 5.2.26. Stope apsolutnog siromaštva prema broju članova domaćinstva u RS u periodu 2011-2015

	2007	2011	2015
Jedan	8%	6%	4%
Dva	11%	8%	6%
Tri	13%	10%	11%
Četiri	12%	15%	13%
Pet i više	26%	26%	25%
Ukupno	17%	16%	14%

Tabela 5.2.27. Stope apsolutnog siromaštva prema statusu tekuće aktivnosti nosioca domaćinstva u RS u periodu 2007-2015

	2007	2011	2015
Zaposlen	12%	15%	12%
Nezaposlen	25%	25%	20%
Penzionisani	17%	11%	13%
Nesposoban za rad	32%	31%	27%
Domaćica	18%	18%	15%
Ostali (neaktivni)	(32%)	33%	19%
Ukupno	17%	16%	14%

Tabela 5.2.28. Stope apsolutnog siromaštva prema obrazovanju nosioca domaćinstva u RS u periodu 2007-2015

	2007	2011	2015
Bez obrazovanja	38%	24%	24%
Osnovno obrazovanje	22%	24%	19%
Srednješkolsko obrazovanje	13%	11%	12%
Visoko obrazovanje	3%	6%	6%
Ukupno	17%	16%	14%

6. PODACI O OSOBAMA SA INVALIDITETOM

Tabela 6.1. Stanovništvo RS prema statusu invaliditeta i spolu

Spol	Ukupno	Osobe sa invaliditetom	Osobe bez invaliditeta	Nepoznat status
Ukupno	1.228.423	104.454	1.105.012	18.957
Muško	603.027	47.844	545.897	9.286
Žensko	625.396	56.610	559.115	9.671

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u BiH, 2013.

Tabela 6.3. Broj penzionera u RS - decembar - invalidska penzija

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
41315	40781	4003	39378	38761	38301	37900

Izvor: Republički fond za PIO/MIO RS

Tabela 6.4. Visina prosječne penzije u RS (KM) - decembar - invalidska penzija

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
296,92	307,93	310,88	309,67	317,95	331,06	343,06

Izvor: Republički fond za PIO RS

Tabela 6.5. Visina relativne linije siromaštva u RS (KM)

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
		362,34				

Izvor: Republički zavod za statistiku RS, Anketa o potrošnji domaćinstava u BiH 2015

Tabela 6.6. Pokrivenost relativne linije siromaštva na nivou RS penzijom u RS

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
82%	85%	86%	85%	88%	91%	95%

Izvor: Republički fond za PIO RS; Republički zavod za statistiku RS, Anketa o potrošnji domaćinstava u BiH 2015; Izračun autora

Tabela 6.7. Pokrivenost relativne linije siromaštva na nivou BiH (389,26 KM) penzijom u RS

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
76%	79%	80%	80%	82%	85%	88%

Izvor: Republički fond za PIO RS; Agencija za statistiku BiH, Anketa o potrošnji domaćinstava u BiH, 2015; Izračun autora

U 2015. godini, 60,0% medijane mjesečnih izdataka za potrošnju u RS iznosi 362,34 KM. Ova vrijednost predstavlja relativnu liniju siromaštva (ili standardnu liniju siromaštva) za jednočlano odraslo domaćinstvo.

Tabela 6.2. Osobe s invaliditetom u RS prema vrsti poteškoće, starosti i spolu

Spol	Starost	Ukupno	Poteškoća sa						Višestruke poteškoće
			Vidom	Sluhom	Hodom ili penjanjem uz stepenice	Pamćenjem ili koncentracijom	Odjevanjem i održavanjem lične higijene	Komunikacijom	
Ukupno	Ukupno	104.454	18.926	8.315	33.915	2.831	542	868	39.057
Ukupno	Ispod 15 godina	1.225	285	89	169	59	42	93	488
Ukupno	15-19	814	228	66	125	28	5	41	321
Ukupno	20-29	1.786	485	116	352	107	16	69	641
Ukupno	30-49	11.406	2.254	799	4.364	621	104	213	3.051
Ukupno	50-59	18.384	4.271	1.160	6.930	616	109	150	5.148
Ukupno	60-64	12.612	2.730	898	4.704	317	30	85	3.848
Ukupno	65 i više	58.227	8.673	5.187	17.271	1.083	236	217	25.560
Muško	Ukupno	47.844	8.583	4.989	15.285	1.469	320	574	16.624
Muško	Ispod 15 godina	713	142	48	95	35	28	66	299
Muško	15-19	471	129	31	65	18	3	28	197
Muško	20-29	1.051	268	73	234	67	8	42	359
Muško	30-49	7.638	1.280	597	3.182	400	67	140	1.972
Muško	50-59	10.431	2.121	808	3.982	355	80	108	2.977
Muško	60-64	6.363	1.242	603	2.286	157	21	63	1.991
Muško	65 i više	21.177	3.401	2.829	5.441	437	113	127	8.829
Žensko	Ukupno	56.610	10.343	3.326	18.630	1.362	222	294	22.433
Žensko	Ispod 15 godina	512	143	41	74	24	14	27	189
Žensko	15-19	343	99	35	60	10	2	13	124
Žensko	20-29	735	217	43	118	40	8	27	282
Žensko	30-49	3.768	974	202	1.182	221	37	73	1.079
Žensko	50-59	7.953	2.150	352	2.948	261	29	42	2.171
Žensko	60-64	6.249	1.488	295	2.418	160	9	22	1.857
Žensko	65 i više	37.050	5.272	2.358	11.830	646	123	90	16.731

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u BiH, 2013.

7. PODACI O OSOBAMA TREĆE DOBI

Tabela 7.1. Broj penzionera u RS - decembar

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
244.684	249.279	252.213	257.609	260.580	263.952	315.887

Izvor: Republički fond za PIO/MIO RS

Tabela 7.2. Visina prosječne penzije u RS (KM) - decembar

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
325,07	337,62	342,32	341,41	350,87	366,46	381,31

Izvor: Republički fond za PIO/MIO RS

Tabela 7.3. Visina relativne linije siromaštva u RS (KM)

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
		362,34				

Izvor: Republički zavod za statistiku RS, Anketa o potrošnji domaćinstava u BiH 2015

U 2015. godini, 60,0% medijane mjesečnih izdataka za potrošnju u RS iznosi 362,34 KM.
Ova vrijednost predstavlja relativnu liniju siromaštva (ili standardnu liniju siromaštva) za jednočlano odraslo domaćinstvo.

Tabela 7.4. Pokrivenost relativne linije siromaštva na nivou RS penzijom u RS

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
90%	93%	94%	94%	97%	101%	105%

Izvor: Republički fond za PIO/MIO RS; Republički zavod za statistiku RS, Anketa o potrošnji domaćinstava u BiH 2015; Izračun autora

Tabela 7.5. Pokrivenost relativne linije siromaštva na nivou BiH (389,26 KM) penzijom u RS

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
84%	87%	88%	88%	90%	94%	98%

Izvor: Republički fond za PIO/MIO RS; Agencija za statistiku BiH, Anketa o potrošnji domaćinstava u BiH, 2015; Izračun autora

8. GENDER

Tabela 8.1. Mlade osobe u RS koje nisu zaposlene, niti uključene u obrazovanje i obuku prema spolu (%)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Žene						
Muškarci						

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi u BiH, 2013-2019

Tabela 8.2. Struktura ovjerenih kandidata u RS na Općim izborima 2018.

Organ vlasti	Žene	Muškarci	Spolna struktura %	
			Žene	Muškarci
Predsjednik i potpredsjednik RS	5	32	13,5	86,5
Narodna skupština RS	605	833	42,1	57,9

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Statistika Općih izbora u BiH, 2018.

Tabela 8.3. Spolna struktura izabranih kandidata u RS na Općim izborima 2018, prema nivoima vlasti

Organ vlasti	Žene	% žena	Muškarci	% muškaraca
Predsjednik i potpredsjednik RS	1	33,3	2	66,7
Narodna skupština RS	16	19,3	67	80,7

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Statistika Općih izbora u BiH, 2018.

Tabela 8.5. Sudska vlast u RS prema vrsti institucije i spolu

	2015		2016		2017		2018	
	Sudinice	Sudije	Sudinice	Sudije	Sudinice	Sudije	Sudinice	Sudije
Vrhovni sud RS	13	9	14	8	15	8	16	7

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Tabela 8.6. Tužilaštvo u RS prema vrsti institucije i spolu

	2015		2016		2017		2018	
	Tužiteljice	Tužitelji	Tužiteljice	Tužitelji	Tužiteljice	Tužitelji	Tužiteljice	Tužitelji
Tužilaštvo RS	2	4	6	7	5	7	5	6

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Tabela 8.7. Radna snaga u RS (000) - Muškarci

2013	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**
249	243	248	246	231	246	232

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi u BiH, 2013-2019

Tabela 8.8. Nezaposleni u RS (000) - Muškarci

2013	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**
63	58	58	53	42	40	22

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi u BiH, 2013-2019

Tabela 8.9. Zaposleni u RS (000) - Muškarci

2013	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**
186	186	190	193	189	206	210

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi u BiH, 2013-2019

Tabela 8.10. Stopa aktivnosti u RS - Muškarci

2013	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**
57,5	57,3	57,5	57,9	56,7	56,9	55,3

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi u BiH, 2013-2019

Tabela 8.11. Stopa zaposlenosti u RS - Muškarci

2013	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**
42,9	43,6	44,0	45,4	46,5	47,7	50,0

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi u BiH, 2013-2019

Tabela 8.12. Stopa nezaposlenosti u RS - Muškarci

2013	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**
25,3	23,8	23,4	21,6	18,0	16,3	9,5

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi u BiH, 2013-2019

Tabela 8.13. Radna snaga u RS (000) - Žene

2013	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**
173	167	168	163	165	158	163

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi u BiH, 2013-2019

Tabela 8.14. Nezaposleni u RS (000) - Žene

2013	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**
51	47	47	48	41	(29)	24

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi u BiH, 2013-2019

Tabela 8.15. Zaposleni u RS (000) - Žene

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
122	119	122	115	124	128	139

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi u BiH, 2013-2019

Tabela 8.16. Stopa aktivnosti u RS - Žene

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
37,8	37,2	37,1	36,9	38,3	36,5	40,1

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi u BiH, 2013-2019

Tabela 8.17. Stopa zaposlenosti u RS -Žene

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
26,7	26,7	26,8	26,0	28,7	29,7	34,2

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi u BiH, 2013-2019

Tabela 8.18. Stopa nezaposlenosti u RS – Žene

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
29,5	28,4	27,7	29,5	25,1	18,5	14,7

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi u BiH, 2013-2019

Tabela 8.18. Zaposleni u RS prema najvišoj završenoj školskoj spremi i spolu

	Ukupno						Muški						Ženski					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Ukupno	308	305	312	308	313	334	186	186	190	193	189	206	122	119	122	115	124	128
Osnovna škola i manje	73	70	74	68	68	69	43	38	44	38	37	38	30	32	30	(30)	(31)	32
Srednja škola i specijalizacija	182	185	195	195	199	217	116	122	125	131	130	144	67	63	70	64	70	74
Viša, visoka škola, magisterij, doktorat	53	50	43	45	46	48	28	25	22	(23)	(23)	25	26	25	(21)	21	(23)	(23)
Struktura (%)																		
Ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Osnovna škola i manje	23,5	22,8	23,7	22,2	21,7	20,7	22,9	20,5	22,9	19,9	19,4	18,2	24,5	26,5	25,0	26,0	25,3	24,7
Srednja škola i specijalizacija	59,1	60,6	62,6	63,3	63,7	65,0	62,2	65,8	65,7	67,9	68,5	69,7	54,5	52,6	57,7	55,4	56,4	57,3
Viša, visoka škola, magisterij, doktorat	17,3	16,5	13,7	14,6	14,6	14,3	14,8	13,7	11,3	12,2	12,1	12,0	21,1	20,9	17,3	18,6	18,3	18,0

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi u BiH, 2013-2019

9. SISTEM SOCIJALNE ZAŠTITE

Tabela 9.1. Maloljetni korisnici socijalne zaštite u RS

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
UKUPNO	74.910	61.995	65.562	53.648	49.035	48.462	47.135
Ugroženi porodičnom situacijom	38.754	31.939	32.208	27.191	25.524	23.006	20.523
Sa smetnjama u psihičkom i fizičkom razvoju	5.109	5.370	5.450	5.906	5.731	5.850	5.666
Društveno-neprihvatljivog ponašanja	3.038	2.277	2.055	1.779	1.716	1.247	1.138
Psihički bolesna lica	179	145	145	196	189	203	222
U stanju različitih socijalno-zaštitnih potreba	25.855	19.906	23.157	17.581	14.692	16.388	16.972
Bez specifične kategorije	1.975	2.358	2.547	995	1.183	1.768	2.614

Izvor: Republički zavod za statistiku RS, Socijalna zaštita 2016, Statistički bilten 14; Socijalna zaštita 2020, Statistički bilten

Tabela 9.2. Punoljetni korisnici socijalne zaštite u RS

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
UKUPNO	153.891	136.976	150.378	137.956	135.795	130.702	124.145
Korisnici subvencioniranja troškova	10.838	6.736	7.456	6.799	6.942	4.349	4.175
Sa smetnjama u psihičkom i fizičkom razvoju	12.585	13.035	13.639	16.241	19.574	21.354	20.446
Društveno-neprihvatljivog ponašanja	3.150	3.052	2.897	2.798	2.700	2.806	2.500
Psihički bolesna lica	2.920	3.360	3.396	3.512	3.979	4.019	4.200
Koji nemaju dovoljno prihoda za izdržavanje	65.987	66.349	67.734	65.692	64.443	61.818	56.171
U stanju različitih socijalno-zaštitnih potreba	57.282	43.217	53.956	41.761	36.712	34.926	35.061
Bez specifične kategorije	1.129	1.227	1.300	1.153	1.445	1.430	1.592

Izvor: Republički zavod za statistiku RS, Socijalna zaštita 2016, Statistički bilten 14; Socijalna zaštita 2020, Statistički bilten

Tabela 9.3 Korisnici socijalne zaštite RS - ukupno

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
UKUPNO	228.801	198.971	215.940	191.604	184.830	179.164	171.280
Korisnici subvencioniranja troškova	10.838	6.736	7.456	6.799	6.942	4.349	4.175
Ugroženi porodičnom situacijom/Osobe koje nemaju dovoljno prihoda za izdržavanje	104.741	98.288	99.942	92.883	89.967	84.824	76.694
Sa smetnjama u psihičkom i fizičkom razvoju	17.694	18.405	19.089	22.147	25.305	27.204	26.112
Društveno-neprihvatljivog ponašanja	6.188	5.329	4.952	4.577	4.416	4.053	3.638
Psihički bolesna lica	3.099	3.505	3.541	3.708	4.168	4.222	4.422
U stanju različitih socijalno-zaštitnih potreba	83.137	63.123	77.113	59.342	51.404	51.314	52.033
Bez specifične kategorije	3.104	3.585	3.847	2.148	2.628	3.198	4.206

Izvor: Republički zavod za statistiku RS, Socijalna zaštita 2016, Statistički bilten 14; Socijalna zaštita 2020, Statistički bilten

10. OBRAZOVNI SISTEM

Tabela 10.1. Upisani u osnovno obrazovanje u RS

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
96524	95223	93670	92312	90995	89630	87956

Izvor: Republički zavod za statistiku RS, Osnovno obrazovanje, šk. god. 2015/2016, Statistički bilten 16; Osnovno obrazovanje 2019/2020, Statistički bilten

Tabela 10.2. Broj upisanih učenika u srednje škole u RS - Ukupno

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
46421	43975	42089	41136	39831	38499	37206

Izvor: Republički zavod za statistiku RS, Srednje obrazovanje, šk. god. 2016/2017, Statistički bilten 16; Srednje obrazovanje 2019/2020, Statistički bilten

Tabela 10.3. Broj upisanih učenika u srednje škole u RS - Učenice

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
23072	21926	21018	20681	20059	19324	18715

Izvor: Republički zavod za statistiku RS, Srednje obrazovanje, šk. god. 2016/2017, Statistički bilten 16; Srednje obrazovanje 2019/2020, Statistički bilten

Tabela 10.4. Broj upisanih studenata na fakultete u RS - Ukupno

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
41988	39735	37390	34792	31850	29006	

Izvor: Republički zavod za statistiku RS, Visoko obrazovanje 2016, Statistički bilten 13; Visoko obrazovanje 2019/2020, Statistički bilten

Tabela 10.5. Broj upisanih studenata na fakultete u RS - Žene

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
23327	22202	20982	19677	18110	16771	

Izvor: Republički zavod za statistiku RS, Visoko obrazovanje 2016, Statistički bilten 13; Visoko obrazovanje 2019/2020, Statistički bilten

Tabela 10.6. Djeca u predškolskom obrazovanju u RS

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Ukupno	7599	8166	9093	9953	1240	12156	13138
Primljeni u javne predškolske institucije	6448	6522	6961	7454	7773	8553	9074
Primljeni u privatne predškolske institucije	1151	1644	2132	2499	2467	3603	260
Ukupno primljeni djeca sa posebnim potrebama	138	195	156	154	184	194	187
Djeca sa posebnim potrebama - Primljeni u javne predškolske institucije	-	-	-	-	-	-	-
Djeca sa posebnim potrebama - Primljeni u privatne predškolske institucije	-	-	-	-	-	-	-
Ukupno nisu primljeni zbog popunjenog kapaciteta	2643	1539	2379	1716	1071	1331	1406
Nisu primljeni u javne predškoske institucije zbog popunjenog kapaciteta	2600	1394	2335	1599	934	1180	1146
Nisu primljeni u privatne predškoske institucije zbog popunjenog kapaciteta	43	145	44	117	137	151	260

Izvor: Republički zavod za statistiku RS, Predškolsko obrazovanje šk. godine 2011/2012-2015/2016, Statistički bilten 9; Predškolsko obrazovanje šk. godine 2015/2016-2019/2020, Statistički bilten

10.7. RS - BRUTO DODANA VRIJEDNOST PO DJELATNOSTIMA I BRUTO DOMAĆI PROIZVOD, TEKUĆE CIJENE

	2013	2014	2015	2016	2017	2018[1)]
Obrazovanje	4,3	4,3	4,2	4,1	3,7	3,5
Ukupno sve djelatnosti	82,7	82,2	82,2	82,0	82,4	82,6
Bruto domaći proizvod (BDP) u tekućim cijenama	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Izvor: Republički zavod za statistiku RS: Nacionalni računi 2017, Statistički bilten 10; .Nacionalni računi 2019, Statistički bilten.

11. ZAPOSLENOST

Tabela 11.1. Radna snaga u RS (000)

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
422	410	417	409	396	404	395

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi u BiH, 2013-2019

Tabela 11.2. Nezaposleni u RS (000)

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
114	105	105	101	83	69	46

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi u BiH, 2013-2019

Tabela 11.3. Zaposleni u RS (000)

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
308	305	312	308	313	334	349

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi u BiH, 2013-2019

Tabela 11.4. Stopa aktivnosti u RS

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
47,4	47	47,1	47,2	47,2	46,7	47,8

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi u BiH, 2013-2019

Tabela 11.5. Stopa zaposlenosti u RS

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
34,6	34,9	35,2	35,5	37,3	38,7	42,2

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi u BiH, 2013-2019

Tabela 11.6. Stopa nezaposlenosti u RS

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
27,0	25,7	25,2	24,8	21	17,2	11,7

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi u BiH, 2013-2019

Tabela 11.7. Registrirana zaposlenost u RS (000) - prosjek na godišnjem nivou

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
239	242	246	253	261	266	272

Izvor: Agencija za rad i zapošljavanje BiH, maj 2020.

Tabela 11.8. Registrirana nezaposlenost u RS (000) - prosjek na godišnjem nivou

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
151	146	139	132	120	106	90

Izvor: Agencija za rad i zapošljavanje BiH, maj 2020.

12. ZDRAVSTVENI SISTEM

Tabela 12.1. Zdravstvo u RS

Pokazatelj	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Stanovništvo (procjena sredinom godine)	1425549	1421310	1415776	1157516	1153017	1147902	
Broj ljekara	2443	2471	2491	2530	2520	2588	
Broj stomatologa	226	236	234	235	236	234	
Broj bolesničih postelja	4565	4628	4651	4628	4577	4820	
Broj stanovnika po ljekaru	584	575	568	458	458	444	
Br.stanovnika po stomatologu	6308	6023	6050	4926	4886	4906	
Br.stanovnika po boles.postelji	312	307	304	250	252	238	

Izvor: Zdravstveno stanje stanovništva, 2013-2018, Institut za javno zdravstvo RS

Tabela 12.2. Stope fertiliteta u RS

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
				1.31	1.36	

Tabela 12.3. Umrla odojčad na 1000 živorođenih u RS

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
3.5	3.1	2.8	2.4	2.8	1.8	

Tabela 12.4. Potrošnja u zdravstvu RS

	2013	2014*)	2015*)	2016*)	2017	2018	2019
BDP	8792917	8887307	9205038	9630569	10077017	10679612	
Potrošnja u zdravstvu (% u BDP-u)	10.6	10.7	10.7	11.4	10.6	11.2	
Stanovništvo-procjena	1171179	1167082	1162164	1157516	1153017	1147902	
Potrošnja za zdravstvo po stanovniku (KM)[1)]	767	785	817	883	903	961	

Izvor: Republički zavod za statistiku RS, Potrošnja u zdravstvu, godišnje saopštenje br. 50/18, 2018; Potrošnja u zdravstvu, godišnje saopštenje br. 48/20, 2020.; 2017, 2018, RZS RS

1) Bez investicija

*) Ispravljen podatak

13. SOCIJALNA INKLUZIJA

Tabela 13.1. Pristupačnost domaćinstava uslugama u RS 2015. godina (%)

Usluga/Pristupačnost	Teško ili veoma teško	Lako ili veoma lako	Usluga se ne koristi
Prodavnica mješovite robe	25.7	74.1	:
Bankarske usluge	41.2	51.7	7.1
Poštanske zusluge	35.3	61.4	3.3
Javni transport	31.4	58	10.6
Ustanova primarne zdravstvene zaštite	38.3	61.4	:
Ustanova predškolskog i osnovnog obrazovanja	13.1	29.5	57.4

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o potrošnji domaćinstava u BiH, 2015.

Tabela 13.2. Indikatori materijalne deprivacije domaćinstava u RS 2015. godina (%)

Indikator	% domaćinstava
Ima finansijske poteškoće u plaćanju režija	24.5
Ne može pruštiti godišnji odmor u trajanju od jedne sedmice	75.4
Ne može priuštiti mesni, pileći ili riblji obrok ili vegetarijansku zamjenu svaki drugi dan	25.3
Nema dovoljno vlastitih sedstava da podnese iznenadni trošak od 380 KM	74.3
Ne može prouštiti adekvatno grijanje stambene jedinice	11.5
Ne posjeduje automobil	60.7
Ne posjeduje veš mašinu	9.6
Ne posjeduje TV	3.2

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o potrošnji domaćinstava u BiH, 2015.

Tabela 14.3. Domaćinstva u RS koja se suočavaju s problemimma vezanim za stambenu jedinicu i okolinu u kojoj žive, 2015. god. (%)

Indikator	% domaćinstava
Problemi s kriminalom	1.6
Problemi sa zagađenjem	3.7
Problemi s bukom spolja	4.3
Neadekvatna osvijetljenost stambene jedinice	4.8
Neadekvatno grijanje stambene jedinice	11.5
Truli prozori ili vrata	14.5
Vlaga u zidovima/temeljima	16.6
Krov prokišnjava	6.6

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o potrošnji domaćinstava u BiH, 2015.

14. KRIMINAL

Tabela 14.1. Maloljetni počinioci krivičnih djela u RS - Ukupno

Godina	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**
Prijavljeni	277	339	356	266	229	252	222
Optuženi	67	42	53	65	42	48	55
Osuđeni	54	41	48	62	42	42	52

Izvor: Republički zavod za statistiku RS, Statistika kriminaliteta: Maloljetni učinioci krivičnih djela, godišnja saopštenja, 2013-2019.

Tabela 14.2. Maloljetni počinioci krivičnih djela u RS - Muškarci

Godina	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Prijavljeni	270	326	341	253	213	237	214
Optuženi	67	42	50	64	40	46	54
Osuđeni	54	41	45	61	40	40	51

Izvor: Republički zavod za statistiku RS, Statistika kriminaliteta: Maloljetni učinioci krivičnih djela, godišnja saopštenja, 2013-2019.

Tabela 14.3. Maloljetni počinioci krivičnih djela u RS - Žene

Godina	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Prijavljeni	7	13	15	13	16	15	8
Optuženi	-	-	3	1	2	2	1
Osuđeni	-	-	3	1	2	2	1

Izvor: Republički zavod za statistiku RS, Statistika kriminaliteta: Maloljetni učinioci krivičnih djela, godišnja saopštenja, 2013-2019.

Tabela 14.4. Punoljetni počinioci krivičnih djela u RS - Ukupno (učinilac poznat)

Godina	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Prijavljeni	8520	10284	10477	8266	8039	7716	7269
Optuženi	4386	4354	4416	4263	3498	3478	3347
Osuđeni	4081	4026	4091	3930	3128	3044	3001

Izvor: Republički zavod za statistiku RS, Statistika kriminaliteta: Punoljetni učinioci krivičnih djela, godišnja saopštenja, 2013-2019.

Tabela 14.5. Punoljetni počinioci krivičnih djela u RS - Muškarci

Godina	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Prijavljeni	7865	9428	9510	7566	7148	6833	6475
Poptuženi	4096	4050	4116	3964	3211	3205	3095
Osuđeni	3820	3733	3820	3651	2874	2815	2773

Izvor: Republički zavod za statistiku RS, Statistika kriminaliteta: Punoljetni učinioci krivičnih djela, godišnja saopštenja, 2013-2019.

Tabela 14.6. Punoljetni počinioci krivičnih djela u RS - Žene

Godina	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Prijavljeni	655	856	967	700	891	883	794
Optuženi	290	304	300	299	287	273	252
Osuđeni	261	293	271	279	254	229	228

Izvor: Republički zavod za statistiku RS, Statistika kriminaliteta: Punoljetni učinioci krivičnih djela, godišnja saopštenja, 2013-2019.